T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

133794

CEMİL MERİÇ'İN "BU ÜLKE" ADLI ESERİ ÜZERİNE ÜSLÛP İNCELEMESİ

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Nihal KİLCİ

Tez Danışmanı
Yard. Doç. Dr. Hüseyin ÖZBAY

T133794

ANKARA – 2003

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Nihal KİLCİ'ye ait CEMİL MERİÇ'in "BU ÜLKE" ADLI ESERİ ÜZERİNE DİL VE ÜSLÛP İNCELEMESİ başlıklı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan .....

Üye.....

Üye.....

SÖZ BAŞI

Cemil Meriç, Türk düşünce hayatının ve Cumhuriyet Dönemi Türk dilinin önemli simalarından biridir. Bugüne kadar Cemil Meriç üzerine çeşitli konularda pek çok araştırma yapılmış; ancak onun eserlerindeki "dil ve üslûp özellikleri" konusunda çalışılmamıştır. Tezimizin amacı hem bu boşluğu doldurmak, hem de genel olarak "edebiyat"ın kapsamında görülen ve bugüne kadar da edebiyatçılar tarafından yapılan üslûp incelemesini, bir eserin "dil sistemi"nden yola çıkarak gerçekleştirmektir. Dilbilimsel anlamda üslûp incelemelerinin "kelime dünyası ve cümle" olmak üzere iki yönü vardır. Biz çalışmamızda "cümle üslûbu" üzerinde durduk ve Cemil Meriç'in "cümle üslûp"unu en iyi yansıtan eser olması bakımından, incelemelerimizi yazarın "Bu Ülke" adlı eserinden yola çıkarak yaptık.

Tez konusunu öneren ve çalışmamın her aşamasında yanımda olan, birikimlerini paylaşarak, beni yönlendiren sevgili hocam ve tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Hüseyin Özbay'a ve anlayışlarından dolayı ailesine teşekkür borçluyum.

Ayrıca fişlerin ve tabloların hazırlanması sırasında büyük yardımlarını gördüğüm Derya Aydoğdu, Esra Kilci ve Yusuf Yılmaz'a; bu heyecanı benimle paylaşan dostlarım Semra ve Sema Bayraktar ile Nesrin Sağlam'a; hazırladıkları çalışma ortamı ve daimî destekleri için aileme içtenlikle teşekkür ediyorum.

Nihal KİLCİ

Ankara 2003

İÇİNDEKİLER

SÖZ BAŞI i
İÇİNDEKİLER ii
KISALTMALAR viii

GİRİŞ 1
- Cemil Meriç'in Hayatı ve Eserleri 1
- Cümle Anlayışımız 5

I. BÖLÜM
YAPISINA GÖRE CÜMLELER 11

1. 1 Öge Ortaklığına Dayalı Küme Cümleler 14
1. 1. 1 Tek Öge Ortaklığına Dayalı Küme Cümleler 15
1. 1. 1. 1 Öznesi Ortak Küme Cümleler 15
1. 1. 1. 1. 1 Öznesi Tam Ortak Küme Cümleler 15
1. 1 1. 1. 2 Öznesi Yarı Ortak Küme Cümleler 19
1. 1. 1. 2 Yüklemi Ortak Küme Cümleler 21
1. 1. 1. 2. 1 Yüklemi Tam Ortak Küme Cümleler 21
1. 1. 1. 2. 2 Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler 24
1. 1. 1. 3 Tamlayıcıları Ortak Küme Cümleler 26
1. 1. 2 Birden Fazla Öge Ortaklığına Dayalı Küme Cümleler 28
1. 1. 2. 1 Özne ve Yüklemi Ortak Küme Cümleler 28
1. 1. 2. 1. 1 Özne ve Yüklemi Tam Ortak Küme Cümleler 28
1. 1. 2. 1. 2 Öznesi Ortak, Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler 30

1. 1. 2. 1. 3 Özne ve Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler .. 34
1. 1. 2. 2 Özne ve Nesnesi Ortak Küme Cümleler 34
1. 1. 2. 3 Özne ve Tamlayıcıları Ortak Küme Cümleler 35
1. 1. 2. 4 Yüklem ve Tamlayıcıları Ortak Küme Cümleler 36

- Küme Cümlelerde Yükleme Getirilen Çekim Eklerinin Ortaklığı 37

1. 2. Karşılıklı Olma İlkesine Dayalı Küme Cümleler 39

1. 3 Nakil Cümleleri 41

1. 4 Bağlama Edatları ile Kurulan Nakil Cümleleri 44
1. 4. 1 Sıralama Edatları ile Kurulan Küme Cümleler 44
1. 4. 2 Denkleştirme Edatları ile Kurulan Küme Cümleler 45
1. 4. 3 Karşılaştırma Edatları ile Kurulan Küme Cümleler 45
1. 4. 4 Cümle Başı Edatları ile Kurulan Küme Cümleler 48
1. 4. 4. 1 İleriye bağlantı Kuranlar 48
1. 4. 4. 1. 1 "mademki" ifadesi taşıyanlar 48
1. 4. 4. 2 Geriye Bağlantı Kuranlar 48
1. 4. 4. 2. 1 "fakat" ifadesi taşıyanlar 48
1. 4. 4. 2. 2 "çünkü" ifadesi taşıyanlar 49
1. 4. 4. 2. 3 "Şart ve dereceye bağlama" edatları ile kurulanlar 50
1. 4. 4. 2. 4 "aksi hâlde" ifadesi taşıyanlar 50
1. 4. 4. 2. 5 "Netice ve izah" ifadesi taşıyanlar ya da "Yani"li Küme Cümleler 51
- Cümlenin Bütününün Açıklandığı "Yani"li Küme Cümleler 52
- Yüklemin Açıklandığı "Yani"li Küme Cümleler 53
- Öznenin Açıklandığı "Yani"li Küme Cümleler 56

- Nesnenin Açıklandığı "Yani"li Küme Cümleler 56
- Tamlayıcıların Açıklandığı "Yani"li Küme Cümleler .. 57

1. 5. Döngülü Küme Cümleler 57
1. 5. 1 Tekrarın Oluşumu Bakımından Döngülü Küme Cümleler 58
- Sıfatlarla Yapılan Tekrarlar 58
- İsim Tamlaması ile Yapılan Tekrarlar 58
- Bağlama Grubu ile Yapılan Tekrarlar 59
1. 5. 2 Kendisine Dönülen Eleman Bakımından Döngülü Küme Cümleler 59
- Yükleme Dönülen Küme Cümleler 59
- Özneye Dönülen Küme Cümleler 63
- Nesneye Dönülen Küme Cümleler 64

II. BÖLÜM
YARGI TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER 65

2. 1 İsim Cümleleri 65
2. 1. 1 Yapısına Göre İsim Cümleleri 66
2. 1. 1. 1 Yüklemi Tek Kelimeden Oluşanlar 68
2. 1. 1. 1. 1 Yargı İsimleriyle Kurulanlar 68
2. 1. 1. 1. 2 Yargı Sıfatlarıyla Kurulanlar 71
2. 1. 1. 1. 3 "Var-Yok" Kelimeleriyle Kurulanlar 73
2. 1. 1. 2 Yüklemi Kelime Grubu Kuruluşunda Olanlar 75
2. 1. 1. 2. 1 Yüklemi İsim Tamlaması Olanlar 75
2. 1. 1. 2. 2 Yüklemi Sıfat Tamlaması Olanlar 82
2. 1. 1. 2. 2. 1 Sıfat Unsuru Vasıf İsmi Olanlar .. 82
2. 1. 1. 2. 2. 2 Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Olanlar ... 84
2. 1. 1. 2. 3 Yüklemi İsim-Fiil Grubu Olanlar 86
2. 1. 1. 2. 4 Yüklemi Sıfat-Fiil Grubu Olanlar 87
2. 1. 1. 2. 5 Yüklemi Kısaltma Grubu Olanlar 88
- Yaklaşma Grubu 88

- Uzaklaşma Grubu 88
- Yükleme Grubu 89
- Vasıta Grubu 89
2. 1. 1. 2. 6 Yüklemi Tekrar Grubu Olanlar 90

2. 1. 2 Anlamına Göre İsim Cümleleri 90

2. 2 Fiil Cümleleri 98
2. 2. 1 Yapısına Göre Fiil Cümleleri 98
2. 2. 2 Anlamına Göre Fiil Cümleleri 100

TABLO-1 104

III. BÖLÜM
YÜKLEMİNİN YERİNE GÖRE CÜMLELER 106

3. 1 Biçim, İşlev ve Anlam Bakımından İç Yüklemli Cümleler 106
3. 2 Cümle Tipolojisi Bakımından İç Yüklemli Cümleler 117
3. 2. 1 Yüklemin Bir Eleman İçeri Çekildiği İç Yüklemli Cümleler 118
3. 2. 1. 1 Yüklemin Özneden İçeri Çekildiği Cümleler 118
3. 2. 1. 2 Yüklemin Nesneden İçeri Çekildiği Cümleler 122
3. 2. 1. 3 Yüklemin Tamlayıcıdan İçeri Çekildiği Cümleler .. 125
3. 2 1. 4 Yüklemi Oluşturan Kelime Grubu Unsurlarının Kendi İçerisinde Yer Değiştirmesi ile Oluşanlar 132
3. 2. 2 Yüklemin İki Eleman İçeri Çekildiği Cümleler 133

TABLO- 2 135
TABLO- 3 137
TABLO- 4 139
TABLO- 5 143
TABLO- 6 147

IV. BÖLÜM

UZUNLUK-KISALIK BAKIMINDAN CÜMLELER 151

- Öge Sayısının Artmasıyla Uzayan Cümleler 156
- Açıklayıcılara Bağlı Olarak Uzayan Cümleler 157
- Noktalama İşaretleri ve Bağlama Edatları ile Uzayan Cümleler 158
- Zarf – Fiillerle Uzayan Cümleler 159

TABLO- 7 161

V. BÖLÜM

ANLAM BAKIMINDAN CÜMLELER 165

5. 1 Soru Cümleleri 165
- Bilgi Edinme İşlevi ile Kurulan Soru Cümleler 166
- Gerçekleşmeme İşlevi ile Kurulan Soru Cümleleri 168
- Gerçekleşme İşlevi ile Kurulan Soru Cümleleri 168
- Ret İşlevi ile Kurulan Soru Cümleleri 169
- Genelleme İşlevi ile Kurulan Soru Cümleleri 170
- Sınırlandırma İşlevi ile Kurulan Soru Cümleleri 170
- Onaylatma İşlevi ile Kurulan Soru Cümleleri 171
- Hayret İşlevi ile Kurulan Soru Cümleleri 172
- Merak İşlevi ile Kurulan Soru Cümleleri 173
- Şüphe İşlevi ile Kurulan Soru Cümleleri 173
- Dolaysız Anlatım İşlevi ile Kurulan Soru Cümleleri 174

5. 2 Açıklama Cümleleri 175
- "Yani"li Açıklama Cümleleri 175
- Döngülü Açıklama Cümleleri 179
- İki Noktalı Açıklama Cümleleri 181

5. 3 Kesik Cümleler 182

5. 4 Karşılaştırma Cümleleri 185

BU ÜLKE'nin LÜGATÇESİ 188

SONUÇ 201

KAYNAKÇA 206

ÖZET 210

ABSTRACT 211

KISALTMALAR

bkz.	bakınız
N	nesne
N'	tekrar edilen nesne
Ö	özne
Ö'	tekrarlanan özne
s.	sayı
T	tamlayıcı
T'	tekrarlanan tamlayıcı
TDKS	Türk Dil Kurumu Sözlüğü
Y	yüklem

GİRİŞ

- Cemil Meriç'in Hayatı Ve Eserleri

Cemil Meriç, 12 Aralık 1916 tarihinde, Dimetoka eşrafından Mahmut Niyazi Bey ile Zeynep Ziynet Hanım'ın çocuğu olarak Hatay'ın Reyhanlı kazasında dünyaya gelmiştir. Bebeğe ev sahibi Osman Ağa'nın hatırlı bir asker dostunun ısrarı üzerine Hüseyin Cemil adı verilmiştir (Yazan 1998:12). Ailesinin 1912'de Balkan Savaşı sırasında Dimetoka'dan önce Edirne'ye, oradan da sırasıyla Tırnova, İstanbul ve nihayet Cemil Meriç'in annesi Zeynep Ziynet Hanım'ın savaştan uzak bir yere gitme arzusuyla Hatay'a göçmesi Cemil Meriç'in kişiliği üzerinde son derece etkili olmuştur (Yazan 1998: 11). Kendisi bu dönemi anlatırken "12 Aralık'ta doğan çocuk itilmiş, kakılmış, düşman bir dünyada dostsuz büyümüş. Daima başka, daima yabancı. Hasta bir gurur. Pencerelerini dış dünyaya kapayan bir ruh. Düşman bir çevrede ister istemez kitaplara koşuyorum." demektedir (Yazan 1998: 13).

Hatay o yıllarda Fransız mandası altında olduğu için Cemil Meriç eğitiminin daha ilk yıllarında Fransızca ile tanışır. Bu konuyla ilgili olarak Hüseyin Özbay, "Sağlam bir Fransızca ile erken tanışması onu gerekli ve muhakkaktır ki çok besleyici bir mukayese şuuruna sahip kıldı." yorumunu yapmaktadır (2001: 147).

Meriç'in "Geç kalmış bir musahabe" başlığını taşıyan ilk yazısı 23.09.1933 tarihinde yerel Yenigün gazetesinde çıkmıştır. Bu arada

gözünde ileri derecede miyop olduğu anlaşılmıştır. [1] Yine aynı dönemlerde Türk milliyetçisi olarak tanınan Tarık Mümtaz'ın "Karagöz" adlı Türkçe gazetesinde şiirleri yayımlanmaktadır. Meriç bu şiirler için "yazı hayatımın başlangıcı" demektedir. Daha sonra Tarık Mümtaz ile dostluğu sebebiyle kaleme aldığı "Unutma ve Affetme Türk Genci" başlıklı hicviyesi ise milliyetçi içeriği nedeniyle lisenin on ikinci sınıfını – mezuniyetine az bir zaman kala – bırakmasına sebep olmuştur (Meriç: 2000: 62).

Okulu terk etmesinin ardından İstanbul'a gelen Cemil Meriç, burada Pertevniyal Lisesi'nin on ikinci sınıfına devam etmiş ve İhsan Kongar, Reşat Ekrem Koçu, Keyise İdalı, Nurullah Ataç gibi tanınmış simalardan ders almıştır. Fakat İstanbul'da geçinmenin zorluğu, Meriç'i İskenderun'a dönmek zorunda bırakır (Meriç 2000: 62). İskenderun'da çeşitli memuriyetlerde bulunur. Hatay'ın Türkiye'ye bırakılması sırasında tutuklanıp yargılandıktan sonra beraat ederek tekrar İstanbul'a gelir. Yabancı Diller Okulu'nda burslu öğrenci statüsünde öğrenim gördükten sonra, burs karşılığı olarak gönderildiği Elâzığ'da, coğrafya öğretmeni Fevziye Menteşoğlu ile tanışır ve 1942'de Fevziye Hanım'la evlenir. Bu arada çeşitli dergilerde yazıları yayımlanmaktadır. Elâzığ Askerî Hastahanesi'nin "her iki gözündeki yüksek ve "müterakki" miyobun askerlik yapmasına engel olduğu" doğrultusundaki raporu ile askere alınmamıştır (Meriç 2000: 63).

Meriç'in 1945'te Mahmut Ali ismini verdiği bir oğlu, 1946'da da Ümit ismini verdiği bir kız çocuğu dünyaya gelir. O sene İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fransızca okutmanı olarak göreve başlar. Okutmanlıkla birlikte İstanbul Işık Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği görevini sürdürür. Bir taraftan da Fransızca'dan tercümeler yapmaktadır.

---

[1] Mahmut Ali Meriç tarafından hazırlanarak Bu Ülke'nin girişine eklenen Cemil Meriç kronolojisinde Meriç'in gözündeki rahatsızlık nedeniyle tahtayı iyi göremediği ve cebirden ikmale kaldığı belirtilmiştir (Meriç 2000: 61) Ümit Meriç de Cemil Meriç'in bu rahatsızlığını utandığı için dile getiremediğini kaydetmiştir. (Yazan 1998: 24)

1954 yılı Cemil Meriç'in hayatında bir dönüm noktasıdır: Meriç, gözlerini kaybeder. Yapılan ameliyatlar sonuç vermez. Bu dönemi kızı Ümit Meriç şöyle anlatmaktadır: "Cemil Meriç için yeni bir dönem başlamaktadır. Öfkeli, gururu kırık, ürkek, trajik bir devir. Gözleri, o geniş, mağrur alnının ortasından parmaklarının ucuna inmiştir. Hafızasında, dizlerinin yahut şakağının acısı, Hugo'nun dizeleriyle yan yanadır." (Yazan 1998: 77)

Cemil Meriç gözlerini kaybettikten sonra da çalışmalarına devam etmiş, hatta eserlerinin büyük kısmını bu dönemde vermiştir. Öyle ki İstanbul Üniversitesi'ndeki okutmanlık görevini dahi bırakmamış, emekli olduğu 1974 tarihine kadar bütün zorluklara rağmen hocalığı sürdürmüştür. Yoğun bir çalışma temposu, çileli bir hayatın ardından "Reyhanlı'nın çamurlu sokaklarından geçilerek varılan bir evin odasında dünyaya gelmiş olan Cemil Meriç, doğumunun üzerinden tam 70 yıl, 6 ay ve birkaç saat geçtikten sonra, 7. ayın ilk dakikalarında giderek araları ayrılan nefeslerle İstanbul Göztepe'deki evinde bu dünyaya veda eder." (Yazan 1998: 142) Tarih 31 Haziran 1987'dir.

Cemil Meriç, yetmiş yıllık ömrüne pek çok telif ve tercüme eser sığdırmıştır. İlk telif eseri 1943'te yayımlanan Balzac'la ilgili bir incelemedir. 1945'te Balzac'tan iki çevirisi çıkar: "Otuzundaki Kadınlar" ve "Onüçlerin Romanı". 1946'da yine Balzac'tan "Kibar Fahişelerin İhtişam ve Sefaleti"ni Türkçeye kazandırır. 1951'de Hukuk Fakültesi öğrencileri için F. H. Saymen ve Mösyü Louat ile Fransızca "Yardımcı Metinler" kitapçığı hazırlar. 1956'da Rousseau'dan yapmaya başladığı "Emil" çevirisi yarım kalır; ancak aynı yıl "Hernani" çevirisi Maarif Vekâleti'nin "Klâsikler" dizisinden çıkar. 1959'da hazırladığı Fransız dili grameri ise basılmaz. 1963'te "Hint Edebiyatı"nın yazılması biter, ancak eser 1964'te basılabilir. Bu arada Cemil Meriç düzenli olarak jurnal turmaya başlar. 1963 yılbaşından itibaren tutulan jurnaller 1964 ve 1965'te "Mektuplar"la zenginleşerek 1983'e kadar devam eder. 1966'da Mahmut S. Kılıççı ile

birlikte Hugo'dan çevirdiği "Marion de Lorme" adlı eser basılır. 1967'de "Saint – Simon İlk Sosyolog, İlk Sosyalist" kitabı çıkar. Aynı yıl A. Meillet ile M. Lejeune'ün bir yazısını Berke Vardar'la beraber "Dillerin Yapısı ve Gelişmesi" adıyla Türkçeye çevirirler. 1969'da "Sosyalizm ve Sosyoloji Tarihinde Pierre Joseph Proudhon" adlı bir çalışması yayımlanır. 1970'te "İdeoloji" başlıklı bir çalışması kitapçık hâlinde basılır. 1974'te "Bu sayfalarda hayatımın bütünü, yani bütün sevgilerim, bütün kinlerim, bütün tecrübelerim var. Bana öyle geliyor ki hayat denen mülâkata bu kitabı yazmak için geldim: etimin eti, kemiğimin kemiği." dediği "Bu Ülke'nin ilk basımı Ötüken Yayınları tarafından yapılır. "Ümrandan Uygarlığa" adlı eseri de aynı yıl çıkar. 1976'da "Hint Edebiyatı" bazı eklemelerle ve "Bir Dünyanın Eşiğinde" adıyla yeniden basılır. 1978'de "Mağaradakiler", 1980'de "Kırk Ambar", 1981'de "Bir Facianın Hikâyesi" ilk baskılarını yapar. O dönemde Uriel Heyd'den "Ziya Gökalp, Türk Milliyetçiliğinin Temeli" ve Thornton Wilder'den "Köprüden Düşenler" adlı kitapları tercüme eder. 1983'te Maxime Rodinson'un "Batı'yı Büyüleyen İslâm" adlı eserini Türkçeye kazandırır. 1984'te "Işık Doğudan Gelir" adlı kitabı ilk defa basılır. Çalışmamıza konu olan "Bu Ülke" 1985'te "Entelektüel Bir Biyografi" ve "Cemil Meriç Kronolojisi"nin de eklendiği 63 sayfalık bir girişle, bu kez İletişim Yayınları tarafından beşinci defa olmak üzere basılır. 1986'da "Kültürden İrfana" adlı eseri basılır. Aynı dönemde İletişim Yayınları'nın "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi"nde makaleleri yer alır. Meriç'in bunların yanı sıra, "İnsan, Yücel, Gün, Ayın Bibliyografyası, Yirminci Asır, Dönem, Çağrı, Hisar, Türk Edebiyatı, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Pınar, Köprü, Gerçek, Millî Eğitim ve Kültür" dergilerinde ve çeşitli gazetelerde yazıları da çıkmıştır. [2]

[2] Bu bölüm yazılırken Mahmut Ali Meriç'in hazırladığı "Cemil Meriç Kronolojisi" esas alınmıştır. (Meriç 2000: 61-69)

- Cümle Anlayışımız

Bir dile özgü kuralların kendisini gösterdiği en önemli alan "cümle" ve cümlenin de içinde bulunduğu "metin"dir. "Cümle" tanımı konusunda gramercilerimiz arasında ciddî görüş ayrılıkları yoktur. Buna göre cümle "bir yargının, bir düşüncenin, bir duygunun başlı başına anlatımına yarayan ve içindeki sözcük sayısı sınırlı olmayan, dile ait bir birim"dir (Aksan 1998:122). Pek çok araştırmacı bu tanımda sözü geçen "bir yargının anlatımı" ifadesini almakta ve cümleyi kısaca "yargı bildiren söz" diye tanımlamaktadır.

Ancak "cümle" tanımında bir ortak noktada birleşen gramercilerimiz, "cümle"nin sınıflandırılması bahsinde farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Çalışmamızda görüşlerini incelediğimiz yazarların tamamı "cümle"yi "yapı" bakımından değerlendirmiştir. Buna göre "tek yargı" bildiren cümleler "basit"tir. [3] Bazı araştırmacılar ise "basit cümle" karşılığında "yalın cümle" adlandırmasını tercih etmiştir. [4]

Terim çeşitliliğinin yanı sıra, aynı kuruluştaki bir cümlenin farklı şekillerde tasnif edilmiş olması da durumu karmaşıklaştırmaktadır. Tek yargı bildiren cümleleri "basit / yalın" cümle olarak değerlendiren gramercilerimiz özellikle "birleşik cümle" konusunda birbirinden ayrılmaktadır. Bir kısım araştırmacılar, "fiilimsiler" ile kurulan cümleleri, fiilimsilerin "yan yargı / yarım yargı" taşıdığı gerekçesiyle "birleşik / bileşik" cümle kabul etmiş; fiilimsilerin kendilerine bağlı tamlayıcılarla oluşturduğu

[3] bkz. Banguoğlu 2000: 523; Bilgegil 1982: 73; Cemiloğlu 2001: 68; Çatıkkaş: 1996: 276; Ediskun 1988: 377; Gencan 1991: 67; Karahan 1999: 61.
[4] bkz. Atabay-Özel-Çam 1981: 23; Dizdaroğlu 1976: 187; Emre 1945: 272; Hatiboğlu 1972: 145; Koç: 1990: 244; Şimşek 1990: 431.

birliğe de "tümcecik, tümcemsi, yan tümce" gibi isimler vermişlerdir. [5] Fiilimsilerle kurulan cümleleri"basit" cümle olarak değerlendiren Ergin ise "birleşik cümle" başlığı altında yalnızca "ki'li birleşik cümle, şartlı birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle" adını verdiği cümle tiplerine yer vermiştir (Ergin 1993: 382-384). Fiilimsili cümleleri Ergin ile aynı doğrultuda birer "basit cümle" olarak değerlendiren Karahan da Ergin'de "birleşik cümle" kabul edilen "ki'li cümleler"i, "ki'li bağlı cümle" şeklinde "birleşik cümle"den ayırarak tasnif etmiştir (1999: 61-66). [6] Cemiloğlu ise bütün bu araştırmacılardan ayrılarak tasnifinde "birleşik cümleler"e yer vermemiş; yapısına göre cümleleri "basit, bağlı ve sıralı cümleler" biçiminde sınıflandırmıştır (2001. 68-82). [7]

Yapı bakımından cümleyle ilgili bir diğer konu da "virgül, noktalı virgül" gibi noktalama işaretleri ve "bağlama edatları" ile kurulan cümlelerin sınıflandırılmasıdır. "Sıralı ve bağlı cümle" tabir edilen bu tip cümleler, kimi gramer kitabı yazarlarınca "yapı bakımından cümle" ana başlığı altında değerlendirilirken (Bilgegil 1982: 72; Gencan1991: 67; Hatiboğlu 1972: 145) , kimilerince "şekil bakımından cümle" (Ediskun 1988: 383) veya "bağlanışlarına göre cümle" (Dizdaroğlu 1976: 223-247) diye farklı bir başlık altında ele alınmıştır. Aslına bakılırsa bu tip cümlelerde bağlama edatı ya da noktalama işaretinin iki yanında kalan cümleler tek başlarına birer cümledir. Gencan da bu durumdan hareketle Türk Dil Bilgisi'nde şunları kaydediyor: "'*Muzır tesadüfler, faydalı tesadüflerden bin kere daha çoktur; akıllı adam, tesadüften hayır ummaz.*' Bu örnekte iki tümce var. Noktalı virgülün yerine nokta koyunuz. İki basit tümce olur. Fakat yazar, bu

---

[5] bkz. Ediskun 1988: 379; Dizdaroğlu 1976: 192; Hatiboğlu 1972: 142; Gencan 1991: 73.

[6] Karahan "Türk Gramerinin Sorunları" toplantısında sunduğu bildiride fiilimsili cümlelerin "birleşik cümle" şeklinde ele alınmasıyla ilgili olarak "Böyle bir değerlendirme her şeyden önce *yargı* kavramıyla çelişmektedir. Çünkü bir kelimde yargı ya vardır ya da yoktur. İsim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiiller, yargı bildirmeyen, cümlede isim, sıfat, zarf görevi yapan kelimelerdir. Bundan dolayı yüklemin de yan yargıları sonuca bağlamak gibi bir görevi olamaz." diyerek "birleşik cümle" adlandırmasını eleştirmektedir.

[7] Cemiloğlu, "Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme" adlı çalışmasında "şartlı birleşik cümleler ile iç içe birleşik cümleler"i yeni bilgiler ışığı altında bir kez daha ele almış ve bu cümle tiplerini birleşik cümle olarak değerlendirmemiştir. Cemiloğlu'nun bu kitabında "birleşik cümle" bahsi de yoktur. (2001: 62-65).

iki tümcenin arasında bir bağıntı kurmak gereğini düşündüğünü için -nokta ile ayırmaktansa- noktalı virgülle bağlamayı uygun görmüştür." (1991: 67) Bize göre yalnızca noktalama işaretlerinden veya şekilden yola çıkılarak yapılacak bir ayrım cümle yapısıyla ilgili sorunlarımızı çözmeyecektir. Bu cümleler arasındaki anlam ilgisi farklı bir yaklaşımla ele alınmalıdır.

Dilimize Farsça'dan giren "ki bağlama edatı" ile yapılan cümlelerin sınıflandırılması da araştırmacıların farklı görüşler ortaya attığı bir konudur. Hatiboğlu, Türkçenin Söz Dizimi adlı kitabında, "Öyle sanıyorum ki Ali bugün mutlaka gelir." gibi bir cümleye "birleşik tümce"; cümlenin "ki bağlama edatı" ile kurulan ikinci kısmına da "bağlaçlı yan tümce" demektedir (1972: 147). Dizdaroğlu da bu tip cümleleri "ilgi tümcesi" adıyla birleşik cümlenin bir çeşidi olarak ele almıştır. Ergin'e göre de birleşik cümle olan "ki"li cümleler (1993: 383), Rasim Şimşek tarafından basit ve birleşik cümlelerden ayrı, kendi başına bir cümle tipi biçiminde değerlendirilmiştir. Şimşek de bu tip cümlelere "ilgi tümcesi" demektedir (1987: 302-313). Cemiloğlu ve Karahan ise "ki"li cümleleri diğer araştırmacılardan farklı olarak "bağlı cümleler"in bir çeşidi olarak göstermişlerdir (2001: 80; 199: 64).

Şüphesiz, araştırmacıları "basit cümle"den başka "birleşik, sıralı ya da bağlı cümle" gibi sınıflandırmalara yönlendiren mantık, cümleler arasındaki bağlardır. Gerçekten de "Pazar günü ailece pikniğe gittik. Şans eseri hava çok güzeldi." cümlesi ile ""Eskiden pazar günleri pikniğe gider, ailece birlikte olmanın tadını çıkarırdık." cümleleri arasında farklı bir ilgi söz konusudur. Biz çalışmamızın birinci bölümünde Bu Ülke'deki cümleleri yapı bakımından incelerken, yukarıdaki tasniflerden bütünüyle ayrılarak, "yapısalcı yöntem"le her cümleyi bir sistematik bulmaya doğru ele aldık. Böylece Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserine özgü cümle tipleri de ortaya çıkmış oldu. Bunu yaparken de özelikle cümleler arasındaki bağların nasıl oluştuğu üzerinde durduk. Çünkü "*yapısal dilbilimin görevi, söz diziminin birimlerini sınıflara ayırmak, onların kendi aralarında nasıl ilişki*

kurduklarını ve birbirlerine nasıl bağlandıklarını incelemektir." (Eldemir 1980: 129-131) Aralarında "ortak yapı, ortak kavram, ortak öge" bulunan cümleler adeta bir "mini metin" oluşturmaktadır. Biz bu mini metinlere "küme cümle" adını verdik ve Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserindeki cümleleri kümesel ilişkinin oluşumu açısından değerlendirdik. Buna göre cümle tasniflerinde "sıralı ve bağlı cümle ya da iç içe birleşik cümle" biçiminde sınıflandırılan cümle birlikleri çalışmamızda birer küme cümle olarak ele alındı.

Çalışmamızın ikinci bölümünü Bu Ülke'deki cümlelerin "yargı türüne göre" incelenmesi oluşturmaktadır. Dil bilgisi kitaplarımız, cümleleri yargı türü bakımından sınıflandırırken "isim / ad ve fiil / eylem cümle / tümcesi" başlıklarını kullanmışlardır. Buna göre "yüklem durumundaki kelimenin çekimlenmeden önceki hâli fiil ise o cümle fiil cümlesi, isim ise isim cümlesi"dir. Bazı araştırmacılar isim cümlelerinin ek-fiil ile kurulmalarından hareketle, isim cümlelerini fiil cümlelerinin bir çeşidi olarak düşünmektedir.[8] Bütün bu tasniflerde isim ve fiil cümleleri yalnızca şekil özellikleri açısından incelenmiş; yalnızca birkaç araştırmacı sınırlı ifadelerle isim ve fiil cümlelerinin içeriğiyle ilgilenmiştir.[9] Biz tezimizi hazırlarken Bu Ülke'de fiil cümlelerinden daha yoğun kullanılan isim cümlelerinin anlam özellikleri üzerinde de durduk. Bir nevi "cümle semantiği" de sayılabilecek çalışmamız sonucunda Bu Ülke'deki isim cümlelerinin "tanım ağırlıklı" olduğunu tespit ettik ve bu tanım cümlelerinden oluşan bir "lügatçe"yi, "Bu Ülke'nin Lügatçesi" başlığıyla tezimizin sonuna ekledik.

Üçüncü bölümde Bu Ülke'deki cümleler "yüklemin yeri" bakımından değerlendirildi. Dil bilgisi kitaplarımız cümleyi bu açıdan tasnif ederken

---

[8] "İsim cümlesi de bir fiil unsuru ihtiva etmesi bakımından fiil cümlesinden ayrı bir şey değildir. Onun için fiil cümlesinin hususî bir şekli olarak değerlendirilebilir." (Çatıkkaş 1996: 272)

[9] Bu konuda, Dizdaroğlu, "Ad tümcesi öznenin ne olduğunu ya da bir durumu, eylem tümcesi öznenin ne yaptığını bildirir." diyor (1976: 164,170). Ahmet Beserek ise "İsim cümleleri hüküm cümleleridir. Bu yönüyle isim cümleleri tartışmaya ve şüpheye kapalı olan cümlelerdir." kaydını düşüyor. (1991: 48)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

"kurallı / düz, kuralsız / devrik / ters sıra" gibi terimler kullanmışlardır. [10] Bu terim çeşitliliği bizi önce terimler üzerinde durmaya yöneltti. Yüklemi sonda bulunan cümleler için kullanılan "kurallı cümle "terimi, yüklemi sonda bulunmayan cümle tipini kuralsız kabul etmek gibi bir sonucu da beraberinde getirmektedir. Nitekim bazı araştırmacılar sınıflandırmalarını "kurallı ve kuralsız cümle" şeklinde yapmışlardır. Bu da Türk dilinde var olan bir "yüklemi sonda bulunmayan cümle kullanımı"nın kısmen de olsa dışlanması sonucunu doğurmuştur.[11] Biz çalışmamızda "yüklemi sonda bulunmayan cümleleri" bütün bu olumsuz çağrışımlardan uzak kalarak ve kapsamı daha doğru ifade ettiğine inandığımız "iç yüklemli cümle" terimiyle karşıladık; yüklemi sonda bulunan cümlelere de "son yüklemli cümle" adını verdik. Bu Ülke'deki iç yüklemli cümleleri de "biçim, işlev ve anlam" ile "cümle tipolojisi" bakımından ele alarak ayrıntılarıyla inceledik.

Çalışmamızın dördüncü bölümünde cümleyi "uzunluk-kısalık" yönünden ele aldık. "Uzunluk-kısalık" açısından cümle, şimdiye kadar üzerinde durulmamış ve cümle tasniflerinde yer bulmamış bir konudur. Biz Bu Ülke'deki cümleleri değerlendirirken yine Bu Ülke'den yola çıkarak bir "uzunluk-kısalık ölçütü" geliştirdik. Bu Ülke'deki cümlelerin büyük bir kısmını "kısa cümleler"in oluşturduğunu tespit ettikten sonra da "kısa cümlelerin özelikleri"ni ve "bir cümlenin nasıl uzadığı"nı ortaya koymaya çalıştık.

Tezimizin beşinci bölümünde Bu Ülke'deki cümleler "anlam özellikleri" açısından değerlendirilmiştir. Gramer kitaplarımız cümleyi anlam bakımından sınıflandırırken, temel olarak "olumlu ve olumsuz cümle" ayrımını getirmişlerdir. Fakat bu ayrım, cümlenin anlamı hakkında

---

[10] Burada yaygınlaşan adlandırma "kurallı ve devrik" şeklinde olmuştur. Ancak Fuat Bozkurt, Türkiye Türkçesi adlı çalışmasında "kurallı cümle" yerine "düz cümle"yi tercih etmiş (1995: 301,302); Çatıkkaş "devrik cümle" yerine "kuralsız cümle"yi benimsemiş (1996: 288); Banguoğlu ise, cümleyi yüklemin yerine göre tasnif etmemekle birlikte, yüklemi sonda bulunmayan cümleler için "ters sıra" adlandırmasını kullanmıştır (2000: 534).

[11] Bu konuyla ilgili olarak Banguoğlu "Değişik sıranın gramerce işleyişine uygun olarak yer yer yazıda kullanılması üslûpça bir zenginlik teşkil edebilir. Yersiz ve kötüye kullanmamalı." demektedir (2000: 534).

fikir vermekten son derece uzaktır. "Bu yemek ne kadar acı.", "Ahmet bugün çok neşesiz.", "Küçük kanaryam dün öldü." cümleleri bu tasnife göre "olumlu cümle" kapsamına girdiği hâlde gramer öğretiminde öğrenciler tarafından "olumsuz" şeklinde değerlendirilmekte ve konunun öğretimi güçleşmektedir. Aslında "olumlu ve olumsuz cümle" sınıflandırması, cümle anlamından çok "yargının gerçekleşme durumu" ile ilgilidir.[12] Biz çalışmamızda Bu Ülke'deki cümleleri yargının gerçekleşip gerçekleşmemesi yönüyle ele almadığımız için, anlamına göre cümleler bahsinde "olumlu ve olumsuz cümleler"e yer vermedik. Bu Ülke'deki cümleleri anlam özelikleri bakımından değerlendirirken de "belli bir yapı ile karşımıza çıkan ve anlamını da bu yapıdan alan cümleler" üzerinde durduk ve eserdeki cümleleri anlamlarına göre "soru, karşılaştırma, açıklama cümleleri ile kesik cümleler" şeklinde gruplandırarak inceledik.

[12] Bu yüzden Cemiloğlu, Dede Korkut Hikâyeleri'ni incelerken "olumlu ve olumsuz cümleler"i "Sübût (Sabit Olma) Durumuna Göre Cümleler" başlığı altında tasnif etmiştir (2001: 87-89).

I. BÖLÜM
YAPISINA GÖRE CÜMLELER

Kısaca "sonuçlanmış yargı" diye tanımlayabileceğimiz "cümle"nin yapı bakımından sınıflandırılması bahsi, gramerimizin karmaşık konularından biri olagelmiştir. Bu karmaşanın sebepleri arasında araştırmacıların "yargı" ve "yapı" kavramına getirdikleri farklı yaklaşımlar ön sırada yer almaktadır.

Bir kısım araştırmacılarımız "zarf-fiil, sıfat-fiil, isim-fiil" lerle kurulan cümleleri, fiilimsilerin "yan yargı, yarım yargı" taşıdığı gerekçesiyle birleşik cümle başlığı altında toplamaktadır. "Yargı, hüküm kelimelerine sözlüklerimizde verilen anlamlardan biri de sonucu verilen, sonucu bildirilen karar'dır. Bu anlama göre, meselâ, *geçen yıllar, güzel hava* ifadeleri - eğer özel bir vurgu ile yargı anlamı yüklenmemişlerse - yargı bildirmedikleri için cümle değildir. Ama *yıllar geçti; hava güzel* ifadeleri, *geçti ve güzel* kelimelerinin yüklendikleri yargıdan dolayı birer cümledir. Yargı ifadesi bu örneklerde olduğu gibi bir kelimeye ya doğrudan ya da çekim eki yardımıyla yüklenir." (Karahan, 1995: 37)

Bir kısım araştırmacılarımız da "anlam ve işlev"den hareketle, sıfat-fiil ile kurulan ve "dış yapı"da "Mefhumların kâh gülünç kâh korkunç maskelerle raksa çıktığı bir karnaval balosu, fikir hayatımız." biçiminde karşımıza çıkan bir cümle, "iç yapı"da "Mefhumlar fikir hayatımızda kâh gülünç kâh korkunç maskelerle raksa çıkmaktadır." ve "Fikir hayatımız bir karnaval balosudur." şeklinde iki cümleye dönüştürülebildiği için fiilimsili cümleleri "birleşik cümle" olarak değerlendirir. Oysa içinde fiilimsi bulunmayan cümlelerden de bu çeşit dönüşümlerle birden fazla cümle elde edilebilir.

Bir kısım gramer kitaplarımızda da "birleşik cümle" konusunda "iç içe birleşik cümle, ki'li birleşik cümle ve şartlı birleşik cümle" sınıflandırmalarıyla karşılaşıyoruz. Buna göre, "Hava güzel olursa biz yarın gezmeğe gideceğiz." (Ergin 1993: 382) cümlesi yapısına göre şartlı birleşik cümle; "Baktım ki gelmiyorsun." (383) cümlesi ki'li birleşik cümle ve "Kabahat senindir dediler." cümlesi iç içe birleşik cümledir." (384) Esas itibariyle "cümle", beraberinde "yargı"yı getiren bir kavramdır. "Birleşik cümle" ifadesi "birleşik yargı" anlamına gelir ki, birden fazla yargının aynı anda gerçekleşemeyeceği göz önüne alındığında bu adlandırmanın terminoloji açısından da sağlıklı olmadığı görülür. Bu tür ifadeleri "birleşik cümle" olarak ele almaktansa "birleşik yapılar" şeklinde değerlendirmek meseleyi daha açıkça ortaya koymamıza yardımcı olacaktır. Böyle bir yaklaşım "sıralı ve bağlı cümleler" konusunda karşılaştığımız sorunları da sona erdirecektir diye düşünüyoruz.

Dil bilgisi kitaplarımızda birden fazla cümlenin bir anlam bütünlüğü içinde, aralarına "virgül veya noktalı virgül" gibi noktalama işaretleri konarak sıralanmasıyla oluşan cümlelere "sıralı cümle"; basit cümlelerin "ve, ancak, ama, lâkin,.." gibi bağlama edatları yardımıyla bağlanması sonucu oluşan cümlelere "bağlı cümle" denilmektedir. Buna göre, "Adam kapıyı açtı, hızla içeri girdi." cümlesi yapısına göre "sıralı cümle"; "Adam kapıyı açtı ve hızla içeri girdi." cümlesi "bağlı cümle"dir. Bu cümleler, "Adam kapıyı açtı. Hızla içeri girdi." şeklinde kurulduğunda iki basit cümle hâline gelmektedir. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere bir biçim ve mantık problemi ile karşı karşıyayız.

Günümüz dil bilimi çalışmalarındaki gelişmeler, bize cümlenin yapısı konusunda yeni ufuklar açmaktadır. Dil bilimciler, bazı durumlarda cümlenin de belli bir anlamı tam olarak ifade etme konusunda yetersiz kalmasından hareketle cümleden büyük birimler üzerinde çalışma gereğine işaret etmektedirler. "Gerçekten de, 'Öyle söylüyor' ya da 'Onun için gelemedim' sözleri birer tümce oldukları halde belli bir anlamı

yeterince aktaramazlar. Örneğin ikincisi, 'Annem hastaydı, onun için gelemedim' biçimine getirilirse, anlamı tam olarak verir." (Aksan 1998: 129) Biz çalışmamızda bir anlam bütünlüğü taşıyan bu tür cümleleri "cümle topluluğu" olarak değerlendirdik. Tabi geniş anlamıyla düşünüldüğünde roman veya hikâye gibi hacimli bir eser de bir "cümleler topluluğu"dur. Bir hikâyede bütün cümlelerin öznesi "o/ben" olabilir. "Adam sabah erkenden kalktı." diye başlayan bir metin, öznesi "adam/o" olan cümlelerle devam edebilir. Bu yüzden öncelikle söz konusu "cümle toplulukları"nın sınırları belirlenmelidir.[13] "Bu Ülke" den seçilmiş şu örnekte iki cümlenin özne ve tamlayıcısı ortaktır; yüklemleri yapıca birbirine eş değerdir ve anlam bütünlüğü iki cümle bir arada düşünüldüğünde gerçekleşmektedir. O hâlde bu cümleler bir topluluk çerçevesinde düşünülmeli ve bu esaslar doğrultusunda incelenmelidir.

"Kavga, insanla kader arasında değil artık, insanla kelime arasında." (77/6) Burada iki cümle vardır:

1. Kavga, insanla kader arasında değil artık.
2. Kavga, insanla kelime arasında artık.

Şu örnekte ise üç cümle vardır:

"Kamûs bir umman, dualar uğuldar derinliklerinde, destanlar çoşar." (280/6,7,8)

Bu cümleler, sıfat-fiil yardımıyla dönüştürülerek "Kamûs, derinliklerinde duaların uğuldadığı, destanların coştuğu bir ummandır."

[13] Bu cümle toplulukları üzerinde "Dede Korkut Destanları ve Cümleden Büyük Birlikler" adlı kapsamlı bir inceleme yapanın Kerime Üstünova, destanların tamamını makro metin, bu makro metni oluşturan parçaları da mikro metin şeklinde değerlendirmektedir. Biz çalışmamızda bu mikro metinleri oluşturan "mini metinler" üzerinde durduk. Daha geniş bilgi edinmek, özellikle de "cümleden büyük birliklerin sınırları" konusunda fikir sahibi olmak için Üstünova'nın söz konusu çalışmasına bakılmalıdır (1998: 1-80).

şeklinde ifade edilebilirdi. Böyle bir dönüşüm üç cümlenin de bir topluluk olarak ele alınması gerektiğini açıkça göstermektedir:

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, "ortak öge, ortak kavram, ortak yapı taşıyan cümle birlikleri" adeta bir "mini metin" oluşturmaktadır. Bu mini metinlerin bir özelliği de dönüştürülebilmeleri, yani parçalanıp birleştirilebilmeleridir. Biz bu tür cümle topluluklarına "ortak öge-kavram-yapı"dan hareketle "küme cümle" adını verdik. Çalışmamızın bu kısmında da Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserindeki "küme cümleler"i, kümesel ilişkinin oluşumu açısından ele alarak yapı bakımından inceleyeceğiz.

1. 1 Öge Ortaklığına Dayalı Küme Cümleler

Sözlük anlamıyla öge, "bir şeyi oluşturan basit şeylerden her biri, unsur,eleman" (TDKS) anlamındadır. Dil bilgisinde ise,"bir cümleyi oluşturan özne, yüklem, tümleç" gibi birimlerden her biri" (TDKS)dir.

Bilindiği üzere cümle, kelime veya kelime gruplarının belli kurallar dahilinde bir araya gelerek oluşturduğu yargılı anlatım birimidir. Söz konusu kelime ve kelime gruplarının her biri cümlede belli bir görev üstlenir. Buna göre "cümlede yargı bildiren unsur, yüklem; yapanı veya olanı karşılayan unsur, özne; yüklemin bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen,nesnedir." Bunların dışında yüklemin anlamını "zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından tamamlayan "zarf tümleci, dolaylı tümleç / yer tamlayıcısı" ögelerinden bahsedilebilir. Ancak zarf tümleci ve dolaylı tümleç / yer tamlayıcısı ögelerinin her ikisinin de görevi yüklemin anlamını çeşitli yönlerden tamamlamaktır. Biz çalışmamızda yüklemin "zaman, yer, ölçü,nitelik, soru" ile "yer ve yön" bakımından tamamlanması arasında bir işlev farkı olmayışından hareketle bunların hepsini birden

kapsayacak şekilde, söz konusu kelime / kelime gruplarını cümle ögeleri bakımından "tamlayıcı" biçiminde adlandırmayı uygun bulduk. Öge ortaklığına dayalı küme cümleleri de "özne, yüklem, nesne, tamlayıcı" ortaklığı açısından inceledik.

1. 1. 1 Tek Öge Ortaklığına Dayalı Küme Cümleler

1. 1. 1. 1 Öznesi Ortak Küme Cümleler

Özne ortaklığına dayalı küme cümlelerden bir kısmında özne tek kelimeden bir kısmında da kelime grubundan oluşmaktadır. Bu cümlelerin büyük bir kısmında özne bütünüyle ortaktır. Ancak öznenin kelime grubu kuruluşunda karşımıza çıktığı bazı cümlelerde, kelime grubu unsurları kendi içinde değişerek yarı ortak bir özne oluşturmaktadır. Biz de bu durumu göz önünde bulundurarak ortak özneli küme cümleleri iki grupta inceleyeceğiz.

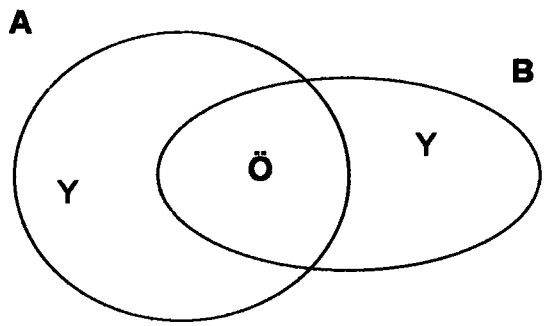
1. 1. 1. 1. 1 Öznesi Tam Ortak Küme Cümleler

Öznenin tek kelimeden oluştuğu bu tip cümlelerde, ortak özne çoğu kez cümlelerden yalnızca birinde ve genellikle de ilk cümlede yer alır. Bu ilk cümleye kümenin "kök cümlesi" diyebiliriz. Diğer cümlelerin öznesi de bu "kök cümle" aracılığıyla tamamlanır. Aşağıdaki örnekte iki cümle vardır. İki cümlede ortak olan "İngiliz" öznesi sadece birinci cümlede yer almıştır. Bu öge ortaklığının yanı sıra her iki cümle de ek fiilin geniş zamanında çekimlenmiştir.

"İngiliz hodgâmdır, heyecansızdır." (109/10)

1. İngiliz hodgâmdır. (Ö+Y)
2. (İngiliz) heyecansızdır. (Ö+Y)

Söz konusu kümesel ilişkiyi bir de Venn Şeması üzerinde gösterelim:

Aşağıdaki cümlelerde benzer bir durum söz konusudur. "Kök cümle"deki ortak özne italik yazılarak belirtilmiştir:

"*Kitap*, istikbale yollanan mektup... Smokin giyen heyecan, mumyalanan tefekkür." (100/11)

1. Kitap, istikbale yollanan mektup...
2. (Kitap), smokin giyen heyecan.
3. (Kitap), mumyalanan tefekkür.

"*Münakaşa eden iki insan*, aynı graniti yontan iki heykeltıraş, hakikati arayan iki yol arkadaşı." (281/1)

1. Münakaşa eden iki insan, aynı graniti yontan iki heykeltıraş.
2. (Münakaşa eden iki insan), hakikati arayan iki yol arkadaşı.

"*İrfan* kemale açılan kapı, amelle taçlanan ilim." (173/4)

1. İrfan kemale açılan kapı.
2. (İrfan)amelle taçlanan ilim.

"*Din*, bir susuzluk, sonsuza karşı duyulan özlem." (242/9)

1. Din, bir susuzluk.
2. (Din), sonsuza karşı duyulan özlem.

Öznesi isim tamlaması olan aşağıdaki küme cümlede ise tamlama, tamlayan ve tamlanan unsurlarıyla cümlelerden yalnızca birinde yer almış, diğerinde sadece tamlanan söylenmiştir:

"*Kimi* Fransız şiirini tereddi ile vasıflandırır *hekimlerin*, *kimi* sosyalizmi hastalık sayar." (114/10)

1. Hekimlerin kimi Fransız şiirini tereddi ile vasıflandırır.
2. (hekimlerin) kimi sosyalizmi hastalık sayar.

"*Kimi* yarı yolda kalacak *bu akıncıların*, *kimi* yol değiştirecek." (100/2)

Sadece özne ve bu özneye bağlı bir dizi yüklemden oluşan küme cümlelerin büyük bir kısmı isim cümlesidir. Bu cümlelerde öznenin yeniden veya yeni unsurlarla zenginleşerek tanımlandığını görüyoruz. Aynı özneye bağlı küme cümleler birer fiil cümlesi ise, kümede özne ve yüklemden başka ögeler de bulunabilmektedir:

"Eşitlik gerçekleşemez, gerçekleşirse *demokrasi* hikmet-i vücudunu kaybeder, yerini anarşiye bırakır." (170/2)

"Katili göklere çıkarır, *Sade*, ayak takımını peşin hükümlerden sıyrılmış bir gerçekçi olarak alkışlar." (203/3)

"Kuşlara benzer *kelimeler*, odana dolarlar bir akşam." (258/1)

Bazı küme cümlelerde ise, kümeyi oluşturan cümleler daha önce sözü geçen bir özneye bağlıdır:

"Kaybolan bir davanın son mücahidi, bir vicdan." (228/17)

"Bulutlaşır, cıvıklaşır, katranlaşır." (284/2)

Yukarıdaki cümlelerden ilkinde Özne "Dante", ikincisinde "düşünceler"dir. Her iki özne de daha önceki cümlelerde geçmiştir. Bu da bizi küme cümleler arasında da bir kümesel ilişkinin varlığına götürür.

Bazı küme cümlelerde ortak öznenin tekrar edildiğini görüyoruz. Burada maksat özneyi vurgulamak olsa gerektir:

"*Şairler* yoğurmuş dili, düşünceyi *şairler* uysallaştırmış." (82/5)

"Hâmit'i *o* tanıttı bize, Fecr-i Âti'yi *o* sevdirdi." (122/13)

"*Kelime* sonsuz, *kelime* adem." (257/11)

Aşağıdaki cümlelerde ise "olmazlık" ifadesinden hemen sonra gelen "olurluk", yapı bakımından küme cümlenin oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Çünkü bir şeyin ne olmadığı veya bir işin yapılmadığı söylediğinde, zihin kendini ne olduğunu veya ne yapıldığını öğrenmeye hazırlar:

"*İhtilâller* birer kopuş değil, birer koşuş." (104/5)

"*Yığın* düşünmez, mâruz kalır." (109/13)

Öznesi ortak bazı küme cümlelerde yüklemler birbirine bağlama edatlarıyla bağlanabilmektedir:

"*Okurken araştırmaya çıkacağınız maden*: yazarın düşüncesi **veya** niyeti." (108/14)

"*Polemiğin ruhu* samimiyet **ve** dürüstlük." (127/24)

1. 1. 1. 1. 2 Öznesi Yarı Ortak Küme Cümleler

Öznenin kelime grubu şeklinde karşımıza çıktığı cümlelerin bir kısmında, kelime grubunu oluşturan unsurlardan bazıları kök cümledekinden farklı olabilir. Bu da "öznesi yarı ortak" bir küme cümle oluşturur. Bu Ülke'de tespit ettiğimiz bu gruptaki küme cümleleri de bölümde incelemek mümkündür.

- Sıfat Tamlaması Kuruluşundaki Öznesi Yarı Ortak Küme Cümleler

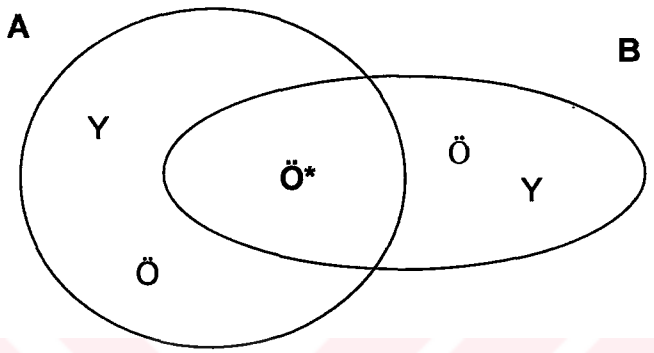
Aşağıdaki örnekte iç içe girmiş iki küme cümle vardır. Kök cümlenin öznesi "Sol'un halk vicdanında yarattığı tedailer" dir. Bu kelime grubu bir sıfat tamlamasıdır. Sıfat tamlamasının isim unsuru ise kendi içinde tamlananı sıfat-fiil olan bir isim tamlamasıdır. "Sağ'ın" diye başlayan cümle özneden sıfat tamlamasını almış, fakat yalnızca isim tamlamasında değişen tamlayan söylenmiş, diğer unsurlar zikredilmemiştir. Aşağıdaki örneklerde öznede değişen elemanlar italik, ortak elemanlar ise italik ve bold yazılarak belirtilmiştir:

"*Sol'un* ***halk vicdanında yarattığı tedailer*** casusluk, dar ağaçları, Moskova; *sağ'ın* müphem, sevimsiz, sinsi bir iki hayal." (79/4)

1. Sol'un halk vicdanında yarattığı tedailer ، casusluk, dar ağaçları, Moskova. (Ö+Y)
2. Sağ'ın (halk vicdanında yarattığı tedailer) müphem, sevimsiz, sinsi bir iki hayal. (Ö*+Y)

"*Bizi bir dedikodunun teferruatına zincirleyen* ***alâka,*** serseri bir alâka; *can çekişen bir toplumun acılarına ortak eden* ***alâka***, insanca." (109/9)

Yarı ortak özneyi " Ö* " şeklinde sembolleştirirsek, yukarıdaki kümesel ilişkiyi de şöyle göstermek mümkündür:

Bu küme cümlede özne sıfat unsuru sıfat-fiille kurulan bir sıfat tamlamasıdır. İkinci cümlede öznenin tamlanan unsuru aynı kalırken, sıfat fiille kurulan tamlayan değişmiştir. Bu cümlelerde sıfat tamlamasına dahil olan ve sıfat-fiillerin nesnesi durumundaki "bizi" kelimesi de ortaktır.

- İsim Tamlaması Kuruluşundaki Öznesi Yarı Ortak Küme Cümleler

Özne bir isim tamlaması kuruluşunda ise tamlayan veya tamlanandan birinin ortaklığıyla da küme cümle oluşabilir. Aşağıdaki cümlelerde isim tamlaması kuruluşundaki öznede tamlayan değişmiş; bu cümlelerden ilkinde ortak tamlanan söylenirken, ikincisinde ilk cümle aracılığıyla tamamlanmak üzere okuyucunun zihnine bırakılmıştır:

"*Samson'un* ***gücü*** saçlarındaydı, *esirlerin* ***gücü*** yalanlarında." (288/9)

1. Samson'un gücü saçlarındaydı.
2. esirlerin gücü yalanlarında.

"*Scott'un* ***en tanınmış devamcısı***: Cooper, *Balzac'ın* Zola." (234/24)

1. Scott'un en tanınmış devamcısı Cooper.
2. Balzac'ın (en tanınmış devamcısı) Zola.

Aşağıdaki örnekte de tamlayan aynı, tamlanan farklıdır:

"***Bu bilimsel sosyolojinin*** *ilk amacı*, Amerikan iş çevrelerinin mutlak hükümranlığını sağlamak, *ilk keşiflerinden biri* sosyodrama. (184/2)

1. Bu bilimsel sosyolojinin ilk amacı, Amerikan iş çevrelerinin mutlak hükümranlığını sağlamak,
2. (Bu bilimsel sosyolojinin) ilk keşiflerinden biri sosyodrama.

1. 1. 1. 2 Yüklemi Ortak Küme Cümleler

Bu gruptaki küme cümlelerde de, öznesi ortak cümlelerde olduğu gibi bazı durumlarda yüklemin tamamı, bazı durumlarda da yalnızca bir kısmı ortak olabilmektedir.

1. 1. 1. 2. 1 Yüklemi Tam Ortak Küme Cümleler

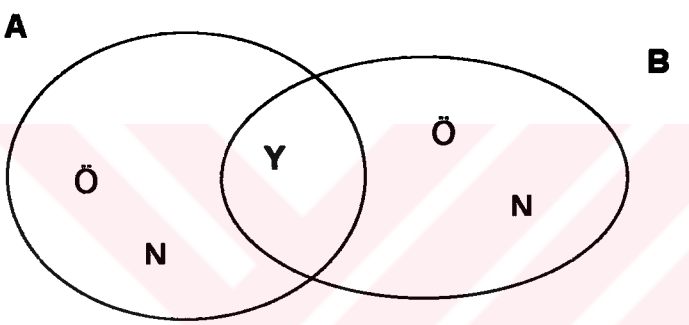
Bu tip küme cümlelerde ortak yüklem bazen vurguyu arttırmak amacıyla bütün cümlelerde söylenir. Çoğu kez de yüklem yalnızca ilk cümlede yer alır ve diğer cümlelerin tamamlanması okuyucunun zihnine bırakılır.

Ortak yüklemli küme cümlelerde özne ortak değilse, cümleler arasında kuruluş açısından tam bir simetri bulunmaktadır:

"Hazineyi ejderler *bekler;* Kapitol'ü kazlar."

1. Hazineyi ejderler bekler.
2. Kapitol'ü kazlar (bekler).

Burada ilk cümledeki "hazineyi" belirtili nesnesinin ikinci cümledeki karşılığı "Kapitol'ü"dür. "Ejderler" öznesinin karşılığı da "kazlar" dır. Bu kümesel ilişkiyi şu şekilde gösterebiliriz:

"1893'te Brunetiére *başına geçer derginin*, daha sonra René Doumic." (103/16)

1. 1893'te Brunetiére başına geçer derginin.
2. Daha sonra René Doumic (derginin başına geçer).

Buradaki simetriyi de şöyle gösterebiliriz: 1893'te = daha sonra (tamlayıcı), Brunetiére = René Doumic (özne)

"Birincisi Sadi'yi ve Hayyam'ı *hatırlatır*: rint, bilge, zarif. İkincisi Sahyun Nebilerini: haşin, yavuz, öfkeli." (123/4)

Burada iç içe girmiş küme cümleler söz konusudur. Önce ilk küme cümleyi oluşturan cümleleri gösterelim:

1. Birincisi Sadi'yi ve Hayyam'ı hatırlatır.
1. rint(tir).
2. bilge(dir).
3. zarif(tir).

İkinci küme cümle üzerinde aynı işlemi yapacak olursak:

1. İkincisi Sahyun Nebilerini (hatırlatır).
2. haşin(dir).
3. yavuz(dur).
4. öfkeli(dir).

Bu iki küme cümlede "hatırlatır" yüklemi ortaktır. Yüklem ilk cümlede söylenmiştir. İki küme cümle arasında da tam bir simetri vardır. Bu tür cümleler yüklemin yeri bakımından "iç yüklemli cümle" intibaı uyandırsalar da burada bir iç yüklem değil, düşen yüklem söz konusudur.

Aşağıdaki örnekte ise "yalan söylemek" birleşik fiili ortaktır. Bu fiilin isim unsuru ikinci cümlede tekrar edilmemiştir:

"Tarih *yalan söyler*, şiir *yalan.*" (288/10)
1. Tarih yalan söyler.
2. şiir yalan (söyler).

Bazı cümlelerde ortak yüklemin tekrarlanması bir vurgu unsurudur.

"Dante *gerici,* Balzac *gerici,* Dostoyevski *geric*i." (80/12)

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

"İlâhîler *manzum*, büyüler *manzum*, destanlar *manzum.* " (82/4)

"Ama uçurumlar vardı aralarında; yaşayışları *başkaydı*, duyuşları *başkaydı*, anlayışları *başka.*" (244/5)

1. 1. 1. 2. 2 Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler

Bu gruptaki küme cümlelerde yüklem bir kelime grubu kuruluşundadır. Bu Ülke'de tespit ettiğimiz cümleler doğrultusunda burada da üç çeşit "yüklemi yarı ortak küme cümle"den bahsedilebilir.

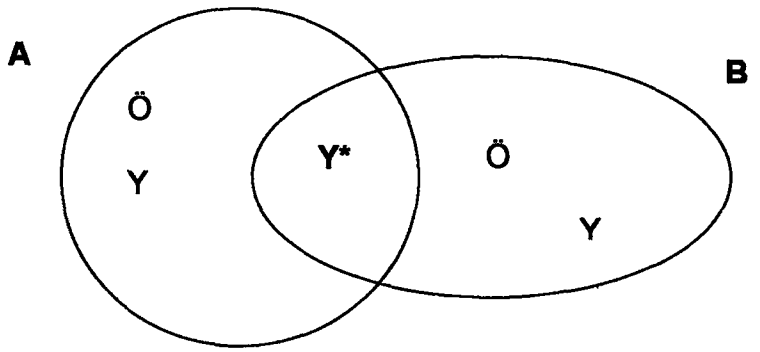
- Sıfat Tamlaması Kuruluşundaki Yüklemi Yarı Ortak küme Cümleler

Bazı küme cümlelerde yüklem sıfat tamlaması kuruluşundadır. Böyle cümlelerde tamlamanın sıfat unsuru değişmektedir. Aşağıda verilen küme cümlede tamlananın sıfat unsuru sıfat-fiille kurulmuş bir isim tamlamasıdır. Küme cümleyi oluşturan ilk cümlede tamlama eksiksiz yer almış, ikinci cümlede öznenin değişmesine bağlı olarak isim tamlamasının tamlayanı da değişmiştir. Yarım bırakılan ikinci cümle ilk cümlenin yardımıyla tamamlanmaktadır:

"Argo *korkunun* ***ördüğü duvar***; uydurma dil *şuursuzluğun.*" (84/2)

1. Argo korkunun ördüğü duvar.
2. Uydurma dil şuursuzluğun (ördüğü duvar).

Yukarıdaki kümesel ilişkiyi de şöyle göstermek mümkündür:

Şu örnekte de sıfat-fiil ile kurulan bir sıfat tamlaması vardır. İkinci cümlede özneyle birlikte sıfat-fiilin yer tamlayıcısı da değişmiştir. Öznenin de değiştiği bu cümlelerde karşılaştırma anlamı ön plândadır:

"Şiddet *uçuruma* ***açılan bir yol***; sabır *hakikate*." (214/35)

1. Şiddet uçuruma açılan bir yol.
2. Sabır hakikate (açılan bir yol).

- İsim Tamlaması Kuruluşundaki Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler

Küme cümlenin yüklemin isim tamlaması olduğu cümlelerde de tamlayan veya tamlanan unsurlarından biri düşebilmektedir:

"Horatius *bahtiyarların* ***şairi***, Juvenalis *mustariplerin*." (123/5)

1. Horatius bahtiyarların şairi.
2. Juvenalis mustariplerin (şairi).

"İman *mutlak hakikatlerin* ***dünyası***, tefekkür *şüphenin*." (190/26)

1. İman mutlak hakikatlerin dünyası.
2. Tefekkür şüphenin (dünyası).

"Argo *kanundan kaçanların dili.* Uydurma dil *tarihten kaçanların.*" (84/1)

1. Argo kanundan kaçanların dili.
2. Uydurma dil tarihten kaçanların (dili).

Yukarıda iki cümlenin birleşmesiyle oluşan küme cümlelerde, yüklem durumundaki isim tamlaması ilk cümlelerde tamlayan ve tamlanan unsurlarıyla yer almış; ikinci cümlelerde ise tamlayan değişmiş, aynı kalan tamlanan söylenmemiştir. Bu gruptaki küme cümlelerde özne de değişmektedir. Öznenin değiştiği bu cümlelerde de belirgin bir karşılaştırma anlamı vardır.

- Birleşik Fiil Kuruluşundaki Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler

Yüklemin "isim ve yardımcı fiil" veya "anlamca kaynaşmış birleşik fiil" kuruluşunda olduğu ortak yüklemli küme cümlelerin bir kısmında, birleşik fiildeki isim unsurunun değişmesiyle oluşan küme cümlelerle de karşılaşabiliyoruz:

"Ne kadar haklı... haber *kabul* ***edilir***, inşa *tahkik.*" (190/28)

1. Haber kabul edilir.
2. İnşa tahkik (edilir).

"Hoca *öğretmen* ***oldu,*** talebe *öğrenci.*" (99/12)

1. Hoca öğretmen oldu.
2. Talebe öğrenci (oldu).

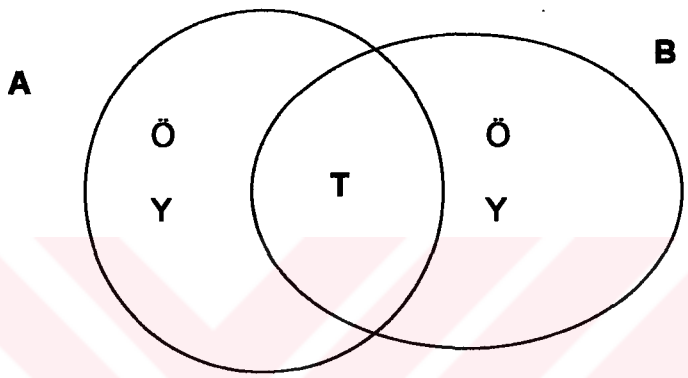
1. 1. 1. 3 Tamlayıcıları Ortak Küme Cümleler

Bu küme cümlelerde yüklemi çeşitli açılardan açıklayan tamlayıcı ögesi ortaktır. Söz konusu tamlayıcı, yüklem yer-yön, zaman, nitelik, miktar, sebep gibi çeşitli yönlerden tamlayabilmektedir.

"*Elli yıl* düşünce yasaklanmış, iman suç sayılmış." (91/5)

1. Elli yıl düşünce yasaklanmış.
2. (Elli yıl) iman suç sayılmış.

Buradaki kümesel ilişki ise şöyledir:

"Afif olan kulaktır *Roma'ya göre*, göz en hayasız tasvirleri okuyabilir." (198/11)

1. Roma'ya göre afif olan kulaktır.
2. (Roma'ya göre) göz en hayasız tasvirleri okuyabilir.

"Hayatı kurutuyor, insanı öldürüyordu *içimizde*." (242/25)

1. (İçimizde) hayatı kurutuyor(du).
2. (İçimizde) insanı öldürüyordu.

"Dualar uğuldar ***derinliklerinde***, destanlar coşar." (280/7,8)

1. Dualar uğuldar derinliklerinde.
2. (Derinliklerinde) destanlar coşar.

Aşağıdaki küme cümlede yüklemi sebep bakımından tamamlayan ögenin tekrarı bir vurgu unsurudur:

"*Onlar için* yaşanır, *onlar için* ölünür." (108/25)

1. Onlar için yaşanır.
2. Onlar için ölünür.

1. 1. 2 Birden Fazla Öge Ortaklığına Dayalı Küme Cümleler

1. 1. 2. 1 Özne Ve Yüklemi Ortak Küme Cümleler

Bu tip küme cümlelerin bir bölümünde "özne ve yüklem" bütünüyle ortak iken, büyük bir bölümünde "yarı ortak" olarak karşımıza çıkar.

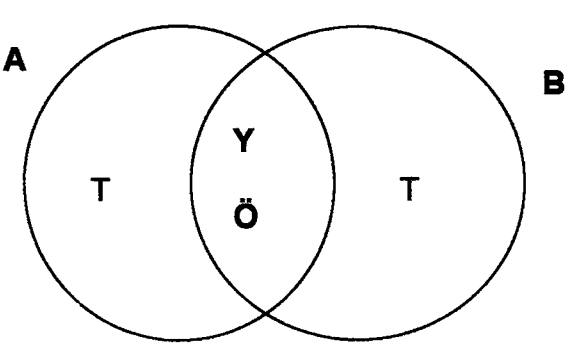
1. 1. 2. 1. 1 Özne ve Yüklemi Tam Ortak Küme Cümleler

Özne ve yüklemi "tam ortak" küme cümlelerde, cümlenin diğer ögelerinden en az biri kesinlikle değişir. Böyle cümlelerde özne daha önceki cümlelerden birinde söylenmiş de olabilir. Aşağıdaki örneklerde ortak ögeler italik yazılarak belirtilmiştir. Bunlardan ilkinde yalnızca özne; ikincisinde ise özne ve yüklem bir kez söylenmiştir. Her iki örnekte de değişen öge tamlayıcıdır:

"Nass'ların yalçın duvarları arkasından *geliyordu bu ses*, tarihin içinden *geliyordu*." (246/8)

1. Nass'ların yalçın duvarları arkasından geliyordu bu ses.
2. (Bu ses) tarihin içinden geliyordu.

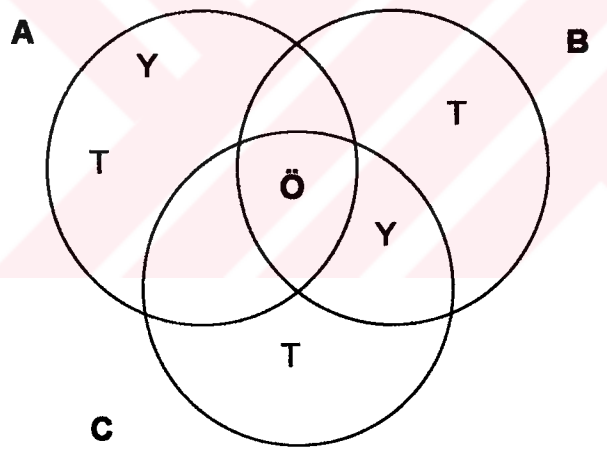
Bu kümesel ilişkiyi de şöyle göstermek mümkündür:

"*Şair,* alevden kamçısına sarılır hicvin; saraylardan meyhanelere *koşar*, meyhanelerden genelevlere." (123/9)

1. Şair, alevden kamçısına sarılır hicvin.
2. (Şair), saraylardan meyhanelere koşar.
3. (Şair), meyhanelerden genelevlere (koşar).

Yukarıdaki önekte iç içe girmiş iki kümesel yapı söz konusudur. "Şair alevden kamçısına sarılır hicvin." cümlesi, "saraylardan meyhanelere koşar, meyhanelerden genel evlere." küme cümlesiyle özne ortaklığına dayalı bir küme oluşturmuştur. Bu ilişki de şöyle gösterilebilir:

"Kültür" den bahsedilen aşağıdaki cümlede ise yine tamlayıcı değişmiştir. İkinci cümlenin yüklemindeki bildirme eki ise birinci cümle aracılığıyla tamamlanmaktadır.:

"Alman için *başkadır*, Fransız için *başka*." (173/14)

1. (Kültür) Alman için başkadır.
2. (Kültür) Fransız için başka(dır).

1. 1. 2. 1. 2 Öznesi Ortak, Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler

Bu tip küme cümlelerde özne ve yüklem ortaktır. Fakat kelime grubu kuruluşundaki yüklemde bu kelime grubu unsurları değişebilmektedir. Böylece ortaya "öznesi ortak, yüklemi yarı ortak" bir küme cümle tipi çıkmaktadır. Bu tip küme cümleleri de yüklemi kuruluşuna göre üç grupta inceleyebiliriz:

- İsim Tamlaması Kuruluşundaki Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler

Aşağıdaki küme cümlede özne değişmemekte, isim tamlaması kuruluşundaki yüklemde art arda sıralanan tamlayanlar bir tamlanana bağlanmaktadır. Ortak tamlanan ise sondaki cümlede yer almaktadır.

> "*Nurculuk* bir tepkidir. Kısır ve yapma bir üniversiteye karşı medresenin, küfre karşı imanın, Batı'ya karşı Doğu'nun *isyanı*." (246/13)
>
> 1. Nurculuk bir tepkidir.
> 2. (Nurculuk), kısır ve yapma bir üniversiteye karşı medresenin (isyanı).
> 3. (Nurculuk),küfre karşı imanın (isyanı).
> 3. (Nurculuk) Batı'ya karşı Doğu'nun isyanı.

Tek özneye bağlı bu tür çümlelerde yüklemlerde bir "aşamalılık" söz konusudur. Bunu son küme cümleden hareketle açıklayalım. Burada iç içe girmiş iki küme cümle vardır, fakat biz yalnızca isim tamlamalarıyla ilgili olan ikinci küme cümleyi çözümledik. Bu küme cümlenin birinci cümlesinde "üniversite ile medrese", ikinci cümlesinde "üniversite ve medresenin temsil ettiği değerler", üçüncü cümlesinde ise "bu değerlerin ait olduğu medeniyetler " karşılaştırılmış; karşılaştırmada özelden genele doğru bir sıra izlenmiştir.

Öznesi ortak, yüklemi isim tamlaması olan bazı küme cümlelerde de birden fazla tamlanan bir tamlayana bağlanır. Böyle küme cümlelerde, genellikle isim tamlaması tamlayan ve tamlanan unsurlarıyla ilk cümlede yer alır, sonraki cümlelerde yalnız değişen tamlanan unsuru söylenir. Az sayıdaki örnekte ortak tamlayan bütün cümlelerde tekrarlanarak vurgu oluşturulmuştur:

"*Gerçek olan tek değer*: *ferdin* zevki, *ferdin* saadeti, *ferdin* iktidarı." (202/22)

1. Gerçek olan tek değer: ferdin zevki.
2. (Gerçek olan tek değer): ferdin saadeti.
3. (Gerçek olan tek değer): ferdin iktidarı.

"Onları dolduran senin kafan, senin gönlün." (260/12)

1. Onları dolduran senin kafan.
2. (Onları dolduran) senin gönlün.

Aşağıdaki küme cümlelerde ise ortak tamlayan yalnızca bir kere söylenmiştir:

" *'Çağdışılık' ithamı iftiraların* en alçakçası, en abesi." (97/6)

1. 'Çağdışılık' ithamı iftiraların en alçakçası.
2. ('Çağdışılık' ithamı) (iftiraların) en abesi.

Tek tamlayana bağlı bir dizi tamlanan ile kurulan cümleler, yazarın ele aldığı "varlık-nesne-kavram"la ilgili hiçbir ayrıntıyı atlamama titizliğinin bir göstergesidir. Bu amaçla Cemil Meriç, bazen de tanım veya tespitlerinden adeta rücu eder, fakat bu sahte rücu, vurgulanan unsuru ön plâna çıkarır. Bu tür cümleler birbirine "daha doğrusu" ibaresiyle bağlanır:

"*Burjuvazi Avrupa'nın* imtiyazı, daha doğrusu yüz karası." (119/9)

1. Burjuvazi Avrupa'nın imtiyazı.
2. Daha doğrusu (burjuvazi) (Avrupa'nın) yüz karası.

"Onun için *eğlencelerin* en asilidir *okuma*, daha doğrusu en asilleştiricisidir." (115/30)

1. Onun için eğlencelerin en asilidir okuma.
2. Daha doğrusu (okuma) (eğlencelerin) en asilleştiricisidir.

- Sıfat Tamlaması Kuruluşundaki Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler

Yüklemi sıfat tamlaması kuruluşundaki küme cümlelerde de bazen tamlayan (sıfat unsuru) bazen de tamlanan (isim unsuru) değişebilmektedir:

"*Marx'ın diyalektiği* daha hamleci, daha cesur." (190/16)

1. Marx'ın diyalektiği daha hamleci.
2. (Marx'ın diyalektiği) daha cesur.

"*Paris, Londra, Madrid...* herhangi bir dişi kadar muhteşem, herhangi bir dişi kadar alelade." (260/7)

1. Paris, Londra, Madrid... herhangi bir dişi kadar muhteşem.
2. (Paris, Londra, Madrid...) herhangi bir dişi kadar alelade.

"*İhtilâller* birer kopuş değil, birer koşuş." (104/5)

1. İhtilâller birer kopuş değil.
2. (İhtilâller) birer koşuş.

- Ayrılma Gurubu Kuruluşundaki Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler

Aşağıdaki cümlelerde ise ortak yüklem bir ayrılma grubudur. Bu kelime grubu, ayrılma hâli eki almış bir isim unsuru ile başka bir isim unsurundan oluşur. Örneklerde birden fazla isim unsuru, ayrılma hâli eki almış tek isim unsuruna bağlanmıştır. Bu cümleler karşılaştırma cümleleridir:

"Ama *balçık*, *mermerden* daha yumuşak, daha sıcak, daha insan: Adem ile Havva'nın ham maddesi." (272/2)

1. Ama balçık, mermerden daha yumuşak.
2. (balçık), (mermerden) daha sıcak.
3. (balçık), (mermerden) daha insan.

"*Hangi ilmî hakikat bir kabile dininin nass'larından* daha sıcak, daha doyurucu?"(296/6)

1. Hangi ilmî hakikat bir kabile dininin nass'larından daha sıcak?
2. (Hangi ilmî hakikat) (bir kabile dininin nass'larından) daha doyurucu?

- Birleşik Fiil Kuruluşundaki Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler

Bazı küme cümlelerde yüklem "isim ve yardımcı fiil" kuruluşundaki bir birleşik fiil şeklinde karşımıza çıkar. Bu birleşik fiilin isim unsuru değişmekte, yardımcı fiil aynı kalmaktadır:

"Bir kelimeyle *dinsizlik*, Batı'nın yükselen sınıfları için ne kadar hayırlıysa, bizim için o kadar meş'umdur; Onlar için ilerleyiş, bizim için çözülüş ifade eder." (178/7)

1. (Dinsizlik) onlar için ilerleyiş (ifade eder).
2. (Dinsizlik) bizim için çözülüş ifade eder.

"Türkiye'deki Hayalet"ten bahsedilen şu cümlede ise "olmak yardımcı fiili ortaktır:

"İspanya'da engizisyon olmuş, Rusya'da çar." (91/2)

1. 1. 2. 1. 3 Özne ve Yüklemi Yarı Ortak Küme Cümleler

Şimdi vereceğimiz örnekte ortak yüklem isim-fiil grubu, ortak özne isim tamlamasıdır. Her iki ögede de kelime grubunu oluşturan unsurların değişmesiyle "özne ve yüklemi yarı ortak" bir küme cümle oluşmuştur:

"Birincinin *görevi* feodaliteyi *yıkmaktı*, ikincinin kapitalizmi." (177/10)

1. Birincinin görevi feodaliteyi yıkmaktı.
2. İkincinin (görevi) kapitalizmi (yıkmaktı).

Bu küme cümlede ortak öznede tamlayan, ortak yüklemde de isim-fiil grubunun nesnesi değişmiştir.

1. 1. 2. 2 Özne Ve Neşnesi Ortak Küme Cümleler

Bu cümlelerde özneyle birlikte nesne de ortaktır. Ortak elemanlar kümeyi oluşturan cümlelerin ilkinde söylenir, sonraki cümlelerde söylenmez.

"*Müminler Kur'anı* okur, ezberler ve hareketlerini ona göre ayarlar." (171/12)

1. Müminler Kur'anı okur.

2. (Müminler) (Kur'anı) ezberler.

Aşağıdaki iki örnekte ise ortak nesne kümeyi oluşturan cümlelerin arasında yer almıştır:

"Kelimeler benim sudaki gölgem, okşayama*m onları,* öpeme*m.*" (257/7)

1. (Ben) okşayamam onları.

2. (Ben) (onları) öpemem.

"Çıplak, sevimsiz, uçsuz bucaksız bir dağ: zaman. Kıracak*sın onu*, heykelleştireceksin" (290/1,2)

1. (Sen) kıracaksın onu.

2. (Sen) (onu) heykelleştireceksin.

1. 1. 2. 3 Özne Ve Tamlayıcısı Ortak Küme Cümleler

Bu tip cümlelerde özneyle birlikte tamlayıcı da kümeyi oluşturan bütün cümlelere aittir. Tamlayıcının kümeyi oluşturan cümlelerde tekrarı bir vurgu unsurudur.

"*Yıllarca* davar gütmüş, odun taşımış *çömez.*" (99/2)

1. Yıllarca davar gütmüş (çömez).

2. (Yıllarca) odun taşımış çömez.

"*Dua ile* başlardı *günleri, dua ile* biterdi." (242/17)

1. Dua ile başlardı günleri.

2. (Günleri) dua ile biterdi."

"*Sağ daima* çekingen, *daima* korkak, *daima* sevimsiz*dir.*" (78/9)

1. Sağ daima çekingen(dir).
2. (Sağ) daima korkak(tır).
3. (Sağ) daima sevimsizdir.

"İnsan her ülkede hilekâr ve yırtıcı." (217/15)

1. İnsan her ülkede hilekâr.
2. Ve (insan) (her ülkede) yırtıcı.

"*Yığınlar onun için* yaşıyor, *onun için* dövüşüyor, *onun için* ölüyor*lar*." (77/7)

1. Yığınlar onun için yaşıyor(lar).
2. (Yığınlar) onun için dövüşüyor(lar).
3. (Yığınlar) onun için ölüyorlar.

Aşağıdaki küme cümlede ise sıfat-fiille kurulan iki farklı tamlayıcı vardır. Buradaki tamlayıcıların fiilimsili kısımları ortaktır. İlk cümledeki "bazen" zarf tamlayıcısı ise ikinci cümlede aynen tekrar edilen bir zarftan çok simetrik bir zarftır.

"*Öfke bazen* için için kükrer, *Pascal'ın 'Bir Taşralıya Mektuplar'ında olduğu gibi. Bazen* ter ter tepinir, *Voltaire'de olduğu gibi.*" (127/23)

1. 1. 2. 4 Yüklem Ve Tamlayıcısı Ortak Küme Cümleler

Bu cümlelerde yüklem ve tamlayıcı ortaktır.

"Her çağ kendi rüyalarını, kendi emellerini *söyletmiş kelimeye*; her demagog kendi yalanlarını." (169/2)

1. Her çağ kendi rüyalarını, kendi emellerini söyletmiş kelimeye.

2. Her demagog kendi yalanlarını (söyletmiş) (kelimeye).

Bu Ülke'de sayıları çok fazla olmasa da üç öge ortaklığına dayalı küme cümleler de vardır. Bunlardan biri şöyledir:

"*Hecenin en usta şairi Rıza Tevfik, nesirlerinde ne kadar* derbeder, *ne kadar* yavan." (82-83/1)

Bu küme cümlede de özne ve yer tamlayıcısının yanı sıra, sıfat tamlaması kuruluşundaki yüklemlerde tamlamanın sıfat unsuru ortaktır.

Küme Cümlelerde Yükleme Getirilen Çekim Eklerinin Ortaklığı

Küme cümlelerin bir kısmında öge ortaklığının yanı sıra yükleme getirilen kip, kişi ve soru eki gibi çekim eklerinin de ortaklığı söz konusudur. Bu ekler kümeyi oluşturan cümlelerden yalnızca birinde söylenir. Diğer cümlelerdeki ekler, okuyucunun zihninde tamamlanır.

"*Efendilerimizi rahatsız eden* bu toz bulutu, bu lâğım kokusu, bu insan ve makine uğultusu ***mu***?" (95/3)

Bu kümede dört cümle vardır:

1. Efendilerimizi rahatsız eden bu toz bulutu mu?
2. (Efendilerimizi rahatsız eden) bu lâğım kokusu (mu)?
3. (Efendilerimizi rahatsız eden) bu insan ve makine uğultusu mu?

Bu cümlelerde özne ve soru eki ortaktır. Tekrar edilen "bu" işaret sıfatı da hem kümenin oluşumuna katkıda bulunmakta, hem de bir vurgu unsuru olmaktadır. Küme cümleyi oluşturan cümleler isim cümlesidir. Ancak bildirme eki düşmüştür. Aşağıdaki örnekte ise ilk cümlede kullanılan bildirme eki ikinci cümleye de aittir. Bu eklerden ortak olanlar italik, ortak olup da cümlelerden yalnızca birinde yer alanlar italik ve bold yazılarak belirtilmiştir:

"*Marazî okuma* sebep ***midir***, netice *mi*?" (115/2)

1. Marazî okuma sebep midir?
2. (Marazî okuma) netice mi(dir)?

"*Mütercim*, mutlak'ı arayan bir çılgın, felsefe taşını bulmaya çalışan bir Sizifos'***tur***." (118/3)

1. Mütercim, mutlak'ı arayan bir çılgın(dır).
2. (Mütercim) felsefe taşını bulmaya çalışan bir Sizifos'tur." (118/3)

Burada da "mütercim" öznesi ve"-dır" bildirme eki ortaktır.

"Kayayı kıra*cak*, madeni erite*cek****siniz***." (108/16)

1. Kayayı kıracak(sınız).
2. Madeni eriteceksiniz.

Bu küme cümlede de "siz" öznesi ve bu özneyi karşılayan "-siniz" kişi eki ortaktır.

"*Duygunun asaleti* kuvvet ve isabet***indedir***."(109/6)

1. Duygunun asaleti kuvvet(indedir).
2. (Duygunun asaleti) isabetindedir.

Bu küme cümlede ise öznenin yanı sıra yüklemlerdeki iyelik, hâl ve bildirme ekleri ortaktır. Bu çekim ekleri ikinci yüklemde söylenmiştir.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere "özne ve yükleme getirilen çekim eklerinin ortaklığına dayalı küme cümleler"de ortak bildirme, kişi veya soru eki sondaki yükleme getirilmekte ve cümlenin bütününe ait olmaktadır. Bu küme cümleler kendisini oluşturan basit cümlelere dönüştürülürken ekler, diğer yüklemlere ünlü uyumu kurallarına uygun biçimde dönüşerek getirilmektedir.

1. 2 Karşılıklı Olma İlkesine Dayalı Küme Cümleler

Bu tür cümlelerde kümeyi oluşturan cümleler arasında herhangi bir öge ortaklığı veya bu cümleleri birbirine bağlayan bir bağlama edatı bulunmayabilir. Cümleler arasındaki kümesel ilişki, ilk cümlede söylendiğinde ikinci cümlede karşılığının söylenmesi gereken kelime çiftleriyle sağlanır. Söz konusu "karşılıklılık" zıt anlamlı kelimeler aracılığıyla da sağlanabilir.

Aşağıdaki örnekte karşılıklı kelimeler "biri ve öteki"dir:

" Kitap ve gazete... biri zamanın dışındadır, öteki 'an'ın kendisidir." (100/12)

Aşağıdaki küme cümlede ise yüklem de ortaktır:

"Biri politikayı ilimleştirmiş, öteki ruhiyatı." (208/3)

Aşağıdaki küme cümlelerde zıt anlamlı kelime çiftleri "karşılıklı"dır:

"Yabanî (insan) bağırır, medenî insan konuşur." (93/17)

"Mazi yok, istikbal meçhul." (249/6)

Bazı cümlelerde birbirinin karşılığı olan kelime çiftlerindeki zıtlık bağlamdan kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki örneklerde "yığın" karşılığı kullanılan "büyük adam" ve "ateşi yükselince" karşılığında "nöbeti "geçince" kelime çiftleri geçici olarak zıt anlamlılık ilişkisi taşıyacak şekilde kullanılmıştır:

"Yığın hâl'e hükmeder, büyük adam istikbale."(206/1)

"Ateşi yükselince arslanlaşır, nöbeti geçince her mukaddesi unutuverir." (109/15)

Bu tip küme cümlelerin bir kısmı da "önce-sonra, kâh-kâh" gibi zarflarla kurulur:

"Hazret dövüşe hazırlanan goriller gibi göğsünü döver önce, sonra ister dost olun ister düşman, sizi kucaklar ve bağrına basar." (211/12)

"Önce meşru müdafaadan söz edersiniz, sonra en iyi müdafaa taarruzdur düsturuna varırsınız." (211/34)

"Bu garip mahlûk, kâh şüphenin sınırlarında raks ediyor, kâh fikrî iffetini en batıl inançlara teslim ediyor." (181-182/1)

"Mısralar kâh portakal çiçeği kokar, kâh tarçın." (231/10)

Aşağıdaki örnekte ise "ister-ister" kelime çiftleri karşılıklıdır:

"İster güneş ışıldasın gök kubbede, ister duvarda bir petrol lambası yansın. Pencerede şakıyan kuşlardan bize ne." (111/9.10)

1. 3 Nakil Cümleleri

Burada gramer kitaplarımızın çoğunda yer almayan, Muharrem Ergin tarafından "iç içe birleşik cümle" tabir edilen (Ergin 1993: 384) küme cümlelerden bahsedeceğiz.

Ergin, "Türk Dil Bilgisi" adlı eserinde "iç içe birleşik cümleler"le ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bu birleşik cümlede bir cümle başka bir cümlenin bir unsuru veya cümle içinde bir isim unsuru durumunda bulunur: *Buraya gel dedi, bunu duyunca arkadaşları kabahat senindir dediler, bu gece gelecek diyor, yarın gideceksin gibi hazırlan, o istemiyor diye yapmayacak mıyız* misallerinde olduğu gibi. Misallerden de anlaşılacağı üzere bu tip birleşik cümle *de-* fiili ile ve nakillerde çok kullanılır ve cümle unsuru şekline geçen cümle *de-* fiilinin nesnesi durumunda bulunur." (384)

Ergin'in yukarıdaki görüşlerinde iki hususa özellikle dikkat etmek gerekir. Bunlardan ilki yazarın bu tip cümleleri birleşik cümle kabul etmesi, ikincisi de nakledilen ifadeyi, "diyor"lu cümlenin nesnesi şeklinde değerlendirmesidir. "Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme" adlı çalışmasında bu konuyu yeniden ele alan ismet Cemiloğlu, Ergin'in de "iç içe birleşik cümle" konusunda tereddüt içinde olduğu, hatta kesin hüküm vermekte zorlandığını belirterek kendi kanaatlerini şöyle açıklar: "Türkçe kelime gruplarının ve cümlelerin tâbi oldukları en önemli kanun, yardımcı unsurun başta, asıl unsurun sonda bulunmasıdır. Bu bakımdan bir kelime grubunda başta bulunan kelime sonda bulunan kelimeye tâbi ve bağımlı olmakta, yalnız başlarına müstakil olduğu hâlde aralarında anlam bütünlüğü bulunan iki cümleden

yine önceki, sonraki cümleye bağlı olmaktadır. Bu bakımdan bize göre: 'Uçağın alana doğru hızla yaklaştığını gördüm' cümlesiyle 'Uçak alana doğru hızla yaklaştı dedi" cümleleri arasındaki tek fark, olayın birinci cümlede bizzat yaşandığı hâlde, ikinci cümlede aynı olayın nakledilmesinden kaynaklanmaktadır. Her iki cümlede de asıl olan 'görmek ve demek' fiillerinin çekimli şekillere girmesi ve kendi özeliklerinin gerektirdiği cümle unsurlarını alarak tam bir hüküm ifade etmeleridir. Görüldüğü gibi her iki cümlenin yapısında özne, nesne ve yüklem olmak üzere üçer unsur vardır. Ne var ki birinci cümlenin nesnesi olan 'Uçağın alan doğru hızla yaklaştığı' bir kelime grubu şeklinde; ikinci cümlenin yani 'dedi' filinin kurduğu cümlenin nesnesi ise müstakil bir cümle şeklindedir. Fakat netice itibariyle her iki cümlenin nesnesi anlam yönünden asıl cümleyi teşkil eden 'gördüm' ve 'dedi' fiillerini tamamlamaktadır. Bu bakımdan ayrı iki cümle şeklinde olan fakat birbirinin içine girdiğinde, ilk cümlenin adeta bir kelime grubu işlevi kazanarak bir cümle unsuru şekline girdiği iç içe birleşik cümleleri basit cümle olarak değerlendirmek, kanaatimizce yanlış değildir." (Cemiloğlu 2001: 65-66)

Görüldüğü üzere Cemiloğlu, bu tip nakil cümlelerinin birleşik cümlelerin bir çeşidi sayılması konusunda Ergin'den ayrılırken; nakledilen ifadenin çoğunlukla "de-" fiili ile kurulan cümlenin nesnesi olması konusunda Ergin'in görüşlerine katılmaktadır. Biz çalışmamızda söz konusu cümle tipini, biri "doğrudan ifadeyi gösteren cümle", "diğeri de "bunu nakleden cümle" olmak üzere iki cümlenin oluşturduğu bir küme cümle şeklinde ele aldık.

"Sağ, kibar ve imtiyazlı; Rabbin sevgili kulları
sağında oturacaklar, diyor Tevrat." (77-78/1)

Burada ilk cümle "Rabbin sevgili kulları sağında oturacaklar." cümlesidir. Bu doğrudan ifadedir. İkinci cümle "Tevrat diyor." cümlesidir.

İkinci cümlede doğrudan ifadenin karşılığı olan "bunu" nesnesi dış yapıda yer almamıştır.

"1930'dan beri hepimiz bir parça Yogileştik, diyor Koestler." (212/10)

1. 1930'dan beri hepimiz bir parça Yogileştik.
2. Koestler (bunu) diyor.

Bu tip cümlelerin bir kısmında "diyor"lu cümle iki doğrudan cümlenin arasında yer almaktadır:

" 'Ben Avrupalıyım' demeğe başladı, 'Asya bir cüzzamlılar diyarıdır.' " (96/7)

1. Ben Avrupalıyım. (doğrudan cümle)
2. Asya bir cüzzamlılar diyarıdır. (doğrudan cümle)
3. (Bunları) demeğe başladı.

"Tagor, ahenk bozulmasın diyordu, ne varsa kalsın." (244/10)

1. Ahenk bozulmasın.
2. Ne varsa kalsın.
3. Tagor (bunları) diyordu.

Bazı küme cümlelerde "demek" fiili yüklem görevinde bulunmayabilir. Aşağıdaki örnekte "de-" fiili zarf fiil grubu oluşturmakta ve doğrudan ifade zarf-fiil grubunun nesnesini karşılamaktadır.

Bu cümleleri şöyle çözümleyebiliriz:

"Sâdullah Paşa, 'Zaman zamân-ı terakkî, cihan cihân-ı ulûm/ Olur mu cehl ile kabil bekaa-yı cem'iyat' derken bütün bir neslin iştiyaklarına tercüman oluyordu." (121/1)

1. 'Zaman zamân-ı terakkî, cihan cihân-ı ulûm/
Olur mu cehl ile kabil bekaa-yı cem'iyat'
2. Sâdullah Paşa (bunu) derken bütün bir neslin iştiyaklarına tercüman oluyordu." (121/1)

1. 4 Bağlama Edatları İle Kurulan Küme Cümleler

Bu tip küme cümlelerde cümleler birbirine bağlama edatları aracılığıyla bağlanır. Bağlama edatları ile kurulan cümleleri şöyle gruplandırabiliriz:

1. 4. 1 Sıralama Edatları ile Kurulan Küme Cümleler

Sıralama edatları "arka arkaya gelen unsurları, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri 've' manası ile virgül makamında birbirine bağlayan edatlardır". (Ergin 1993: 332) "Bu Ülke"de "ve" edatı ile bağlanmış cümleler sayıca epey fazladır. Bu tip küme cümlelerde kümeyi oluşturan cümleler arasında öge ortaklığı da bulunabilir:

"Mısraları bir arının zehirli iğnesi **ve** şair bir arı kadar sorumsuz." (124/18)
1. Mısraları bir arının zehirli iğnesi.
2. Ve şair arı kadar sorumsuz.

"*Tecrübe* bayağılığa alışmak **ve** bayağılaşmak." (221/18)
1. Tecrübe bayağılığa alışmak.
2. Ve (tecrübe) bayağılaşmak.

"*Zweig* ömür boyu yaşadı Balzac'ı **ve** eserini tamamlayamadan öldü." (235/5)
1. Zweig ömür boyu yaşadı Balzac'ı.
2. Ve (Zweig) eserini tamamlayamadan öldü.

1. 4. 2 Denkleştirme Edatları ile Kurulan Küme Cümleler

Denkleştirme edatları "birbirine denk olan, birbirinin yerini tutabilecek olan iki unsuru birbirine bağlayan, birbiriyle karşılaştıran edatlardır". (Ergin 1993: 333) "Bu Ülke"de "veya, yahut" edatları ile kurulmuş küme cümlelere rastlamaktayız:

"*Okurken araştırmaya çıkacağınız maden*: yazarın düşüncesi **veya** niyeti." (108/14)

1. Okurken araştırmaya çıkacağınız maden: yazarın düşüncesi.
2. veya (okurken araştırmaya çıkacağınız maden) yazarın niyeti.

" 'İnsanlığın Komedyası'... Demek *Balzac* bir komedyayı seyretmiş, oyuna karışmamış, **yahut** gördüklerini bir seyirci soğukkanlılığı ile anlatıyor." (236/5)

1. Demek Balzac bir komedyayı seyretmiş.
2. (Demek Balzac) oyuna karışmamış.
3. Yahut (Balzac) gördüklerini bir seyirci soğukkanlılığı ile anlatıyor.

1. 4. 3 Karşılaştırma Edatları ile Kurulan Küme Cümleler

Karşılaştırma edatları "karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru, dil birliğini birbirine bağlayan edatlardır. Bu edatların fonksiyonları üç çeşittir: karşılaştırılan unsurlardan biri, hepsi veya hiç biri ifadesini taşımak". (Ergin 1993: 333) Aşağıdaki örneklerde karşılaştırılan unsurlardan hiç biri anlamını veren "ne...ne" edatı ile kurulmuş küme cümleleri görmekteyiz:

"*Kaçanlar* **ne** Türk, **ne** aydın." (95/9)

1. Kaçanlar Türk (değildir).
2. (Kaçanlar) aydın (değildir).

Aşağıdaki küme cümlede üç cümle birbirine bağlanmaktadır:

"*Bizi helâk eden* **ne** ahlâksızlık, **ne** bencillik, **ne** kafamızın ağır işlemesi." (110/3)

1. Bizi helâk eden ahlâksızlık (değildir).
2. (Bizi helâk eden) bencillik (değildir).
3. (Bizi helâk eden) kafamızın ağır işlemesi (değildir).

Bu tip küme cümlelerde kümesel ilişkiyi sağlayan unsurlardan biri de cümleler arasındaki öge ortaklığıdır. Aşağıdaki örneklerde ortak öge(ler)in yalnızca ilk cümlede söylendiğini, diğer cümlelerde tekrar edilmediğini görüyoruz:

"*Biz* **ne** kendimizi tanıyoruz, **ne** Avrupa'yı." (106/2)

1. Biz kendimizi tanımıyoruz.
2. (Biz) Avrupa'yı (tanımıyoruz).

Aşağıdaki örnekte yüklemdeki ortak bildirme eki ikinci cümlede söylenmiştir:

"*Kendimize pek yakıştırdığımız bu illetin kökü* **ne** tarihimizde, **ne** uzviyetimizde*dir*." (168/11)

1. Kendimize pek yakıştırdığımızın bu illetin kökü tarihimizde (değildir).
2. (Kendimize pek yakıştırdığımız bu illetin kökü) uzviyetimizde (değil)dir.

"**Ne** din dışı edebiyat -haşa- *hakaret etmiş* Tanrı'ya, **ne** dinî edebiyat. (198/14)

1. Din dışı edebiyat -haşa- hakaret et(me)miş Tanrı'ya.
2. Dinî edebiyat (hakaret etmemiş Tanrı'ya).

Aşağıdaki küme cümleler ise karşılaştırılan unsurlardan hepsi anlamını veren "hem...hem" edatı ile kurulmuştur:

"*Kaynakları* **hem** hayal, **hem** hakikat." (236/10)

1. Kaynakları hayal(dir).
2. (Kaynakları) hakikat(tir).

"Olaylar ve insanlarla oynayan yavuz bir satranç ustası; **hem** aslan, **hem** tilki." (293/6)

1. (O) Olaylar ve insanlarla oynayan yavuz bir satranç ustası(dır).
2. (O) aslan(dır).
3. (O) tilki(dir).

Aşağıdaki küme cümleler ise karşılaştırılan unsurlardan herhangi biri anlamını veren "ya...ya" edatı ile kurulmuştur:

"*Gemi* **ya** kayalara çarptı, **ya** batağa saplandı." (93/11)

1. Gemi kayalara çarptı.
2. (Gemi) batağa saplandı.

"*Hikâyeleri* **ya** bir cengaveri edebîleştirir, **ya** 'hisse alınacak bir kıssa'dır." (119/7)

1. Hikâyeleri bir cengaveri edebîleştirir.
2. (Hikâyeleri) 'hisse alınacak bir kıssa'dır.

1. 4. 4 Cümle Başı Edatları ile Kurulan Küme Cümleler

Cümle başı edatları "cümleleri mana bakımından birbirine bağlayan edatlardır. Daima cümle başında bulunurlar. Başında bulundukları cümleyi bazıları ondan sonra gelen cümle veya cümlelere, bazıları da kendisinden önce galan cümle veya cümlelere bağlarlar." (Ergin 1993: 334) Cümle başı edatları ile kurulan küme cümleleri bağlantı yönleri ve fonksiyonları bakımından şöyle gruplandırabiliriz:

1. 4. 4. 1 İleriye Bağlantı Kuranlar

1. 4. 4. 1. 1 "mademki" ifadesi taşıyanlar:

"Mademki" edatı başına geldiği cümleyi kendisinden sonraki cümleye bağlar.

> "Ama **mademki** parmakların bana kadar uzandı, **mademki** beni de hışmına lâyık gördün, seni utandırmayacağım." (256/7)
>
> 1. Mademki parmakların bana kadar uzandı.
> 2. Mademki beni de hışmına lâyık gördün.
> 3. Seni utandırmayacağım.

1. 4. 4. 2 Geriye Bağlantı Kuranlar

1. 4. 4. 2. 1 "fakat" ifadesi taşıyanlar:

Bu tip küme cümlelerde "fakat veya bu ifadeyi taşıyan ama, ne var ki gibi edatlar"la başlayan cümle önceki cümleye bağlanır.

> "*Birçok ülkeler* kapitalizmin eşiğine kadar gelmişler, **fakat** kapitalizme geçmemişler." (185/9)

1. Birçok ülkeler kapitalizmin eşiğine kadar gelmişler.

2. Fakat (birçok ülkeler) kapitalizme geçmemişler.

"*Bizim* Kapitol'ümüz yok **ama** kazlarımız var." (85/6)

1. Bizim Kapitol'ümüz yok.

2. Ama (bizim) kazlarımız var.

"Çıkrığı kutsallaştırıyordu Gandi, **ama** yalnız mide değildi insan." (244/20)

1. Çıkrığı kutsallaştırıyordu Gandi.

2. Ama yalnız mide değildi insan.

"Tabiat hep aynı tabiat, **ne var ki** insan hep aynı insan değil." (218/19)

1. Tabiat hep aynı tabiat.

2. Ne var ki insan hep aynı insan değil.

1. 4. 4. 2. 2 "çünkü" ifadesi taşıyanlar:

Başında bulundukları cümleyi kendisinden önceki cümleye bağlayan bu edatlardan "Bu Ülke"de "çünkü ve zira" kullanılmıştır.

"Cam güzel, **çünkü** kirli bir mazisi yok. Cam güzel, **çünkü** kalbi var, kırılıverir." (294/6,7)

1. Cam güzel.

2. Çünkü kirli bir mazisi yok.

1. Cam güzel.

2. Çünkü kalbi var.

"Korkaktır, **zira** kanlı imtiyazların ve karanlık istismarların mirasçısıdır." (78/11)

1. Korkaktır.

2. Zira kanlı imtiyazların ve karanlık istismarların mirasçısıdır.

1. 4. 4. 2. 3 "Şart ve dereceye bağlama edatları" ile kurulanlar

Başına geldikleri cümleyi daha önceki cümleye bağlayan bu tip edatlardan "Bu Ülke" de "yeter ki" edatı kullanılmıştır.

> "Bir aydın yabancı dil bilmese de olur, çok kitap okumasına da ihtiyaç yok. **Yeter ki** ana dilini gerçekten bilsin. Kelimeleri şecereleriyle tanısın. Asıl olanları adîlerinden ayırsın." (108/17-21)

1. Bir aydın yabancı dil bilmese de olur.
2. Çok kitap okumasına da ihtiyaç yok.
3. (Bir aydın) Yeter ki ana dilini gerçekten bilsin.
4. (Bir aydın) (Yeter ki) kelimeleri şecereleriyle tanısın.
5. (Bir aydın) (Yeter ki) asıl olanları adîlerinden ayırsın.

1. 4. 4. 2. 4 "aksi hâlde" ifadesi taşıyanlar:

Bu anlamı taşıyan edatlardan biri de "yoksa"dır. Başına geldiği cümleyi daha önceki cümle(ler)e bağlar.

> "Başka bir tabirle, *insanlar sinir hastası oldukları için mi* realiteden kaçar, kitaba sığınır, **yoksa** uykularını kaybettikleri için mi sinir hastasıdırlar?" 115/3)

1. Başka bir tabirle, insanlar sinir hastası oldukları için mi realiteden kaçar(lar)?
2. (İnsanlar sinir hastası oldukları için mi) kitaba sığınır(lar)?
3. Yoksa (insanlar) uykularını kaybettikleri için mi sinir hastasıdırlar?

1. 4. 4. 2. 5 "netice ve izah" ifade edenler ya da "Yani"li Küme Cümleler

Bu Ülke'de bağlama edatları ile kurulan küme cümleler arasında netice ve izah ifade eden "yani" ile kurulanlar özel bir yere sahiptir. Bir açıklama edatı olan "yani" başına geldiği cümle veya cümleleri kendisinden öncekilere bağlar.

Bu Ülke'de tespit ettiğimiz "yani"li küme cümlelerde, açıklama cümlesi ya önceki cümlenin tamamını ya da bu cümlenin ögelerinden birini açıklar niteliktedir. Önceki cümlenin ögelerinden biri açıklanıyorsa "yani"li açıklama cümlesinin unsurları bu cümle aracılığıyla tamamlanır. Bu yüzden "yani"li küme cümlelerde bağlama edatından başka, öge ortaklığı da küme cümlenin oluşumuna katkıda bulunur.

"*İrfan*, dinî ve dünyevî diye ikiye ayırmaz. **Yani** her bütün gibi tecezzi kabul etmez.

"*Juvenal'i* öfke *şairleştirmiş*, öfke **yani** isyan." (221/5)

Yukarıdaki küme cümlelerden ilkinde "yani"den sonraki kısım cümlenin tamamını, ikincisinde yalnızca özneyi açıklamaktadır. Açıklama cümlesi önceki cümleden "Juvenal'i" nesnesini ve "şairleştirmiş" yüklemini almaktadır.

"Yani"li küme cümlelerin bir kısmında, açıklama cümlesi açıklanacak unsurdan hemen sonra gelir:

"Her yeniyi alkışlıyordu; şairdi, **yani** çocuktu." (122/16)

Eğer yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi ardışık bir yapı söz konusu değilse, başka bir deyişle açıklanacak unsur ile açıklama

cümlesinin arası açılmış ise, açıklanacak unsur "yani"den önce tekrar edilir. Böylece vurgulanan unsur ön plâna çıkarılmış olur.

"*Sağa* türbedarlık *düşer*, türbedarlık, **yani** ezelî değerlerin bekçiliği." (78/6)

"*O duvarları* ilâhîler *yıktı*; ilâhîler, **yani** ses." (278/3)

"*Kemal o çetin tecrübelerden* yüz akıyla *çıktı*; yüz akıyla **yani** hem kendini hem insanımızı tanıyarak." (249/14)

Bu tip küme cümlelerin bir kısmında "yani" zımnen ifade edilir:

"İhtilâl, istibdadın tasfiyesiydi; θ müjdeydi, ümitti, gelecekti." (78/8)

" İslâm cihanşümul bir dindir, θ bütün insanlara hitap eder." (171/2)

Buraya kadar ana hatlarıyla tasvir ettiğimiz "yani"li küme cümleleri "yani"den sonra açıklanan unsura göre şöyle gruplandırabiliriz.

- Cümlenin Bütününün Açıklandığı "Yani"li Küme Cümleler

Bu gruptaki küme cümlelerde, "yani"den sonraki açıklama cümlesi, önceki cümlenin tamamını açıklamaktadır.

"Sol, demokrasilerin zaferinden sonra yeni bir bekâret kazanır Avrupa'da, θ günahlarından arınır." (78/20)

"Fransız Akademisi hantal, tutucu, şekilperest. Ama dünü yarına bağlıyor, θ millî şuurun bir parçası." (85/2)

"Ama nesiller birbirini izliyor dergide. θ Meş'ale sönmüyor." 104/3)

- Yüklemin Açıklandığı "Yani"li Küme Cümleler

Yüklemin açıklandığı "yani"li küme cümlelerde "açıklanan unsur", "yani edatı" ve "açıklama cümlesi" birbirini takip eder. Bu tip küme cümlelerin bir kısmında yüklem tekrar edilebilir.

"Her yeniyi alkışlıyordu; şairdi, **yani** çocuktu." (122/16)

"*Tek düşman* Tanrı, **yani** ahlâk." (199/20)

Bazı küme cümlelerde "yani"den sonra birden fazla açıklama cümlesi bulunabilir:

"*Maddecilik*, kalıplaşmış bir düşünce, **yani** bir nass, ispat edilmesi gereken bir faraziye." (190/6)

"*Sağ,* yakın tarihin 'günahkâr teke'sidir: θ kilisedir, cehalettir, faşizmdir." (78/23)

"*İhtilâl,* istibdadın tasfiyesiydi; θ müjdeydi, ümitti, gelecekti." (78/8)

Bu tip küme cümlelerin bir kısmında yüklem tekrar edilebilir. Bu tekrarlar bir vurgu unsurudur:

"*Çağdaşlaşmanın halk vicdanında adı* asrîleşmektir; asrîleşmek, **yani** maskaralaşmak, gâvurlaşmak." (97/11)

"*Talebe* isteyendir; isteyen, θ arayan, susayan." (99/17)

"*Kaos'u beşerîleştiren*: insan; insan, **yani** sanatkar." (290/3)

"*İzm'ler* birer anakronizm'dir, birer anakronizm, **yani** kalıplaşan, canlılığını yarı yarıya kaybeden birer konserve düşünce." (188/2)

Yüklemin açıklandığı "yani"li küme cümlelerin bir kısmında, yüklem kelime grubu şeklindedir. Bu tip cümlelerde, "yani"den sonra kelime grubunu oluşturan unsurlardan yalnızca biri açıklanabilir:

"*Fransız bu manada Rus'tan* daha medenidir, daha medeni, **yani** daha tehlikeli." (204/9)

"Hayır, *onlar Türkiye'nin* insanından *şikâyetçi.* İnsanından, **yani** kendilerinden." (95/4)

Yukarıdaki örneklerde yüklem bir kısaltma grubudur. Kısaltma grupları iki isim unsurunun bir araya gelmesiyle oluşur. Bu kelime gruplarında birinci isim unsuru bir hâl eki alırken, ikincisi genellikle bir vasıf ismi olarak karşımıza çıkar. Verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere "yani"li açıklama ifadesi bu kelime grubunun unsurlarından herhangi birini açıklayabilir.

Aşağıdaki cümlelerde ise yüklem bir isim-fiil grubudur. Bu kelime gruplarında isim-fiilin tamlayıcıları "yani"den sonra açıklanmıştır:

"Nass'ları *devirmekti amaç*; nass'ları, **yani**, kiliseyi." (101/13)

Yüklemin sıfat-fiil olduğu şu örneklerde de benzer bir durum söz konusudur:

"Meçhule *açılan bir kapıdır kitap*. Meçhule, **yani** masala, esrara, sonsuza." (111/12)

"Yobaz, samimiyet, *yobaz kendini* bir nass'a *hapseden idrak*; bir nass'a, **yani** sonsuza." (89/2)

Yüklemin isim tamlaması olduğu "yani"li küme cümlelerde çoklukla tamlayan unsuru açıklanmaktadır.

"*Rousseau,* şuuraltının *isyanı*; şuuraltının, **yani** tabiatın." (196/4)

Aşağıdaki örnekte ise açıklama cümlesi tamlanana aittir:

"*Kamus*, *bir milletin* hafızası, *yani* kendisi; heyecanıyla, hassasiyetiyle, şuuruyla." (86/1)

Şu örnekte de yüklem bir sıfat tamlamasıdır. Tamlamanın sıfat unsuru cümle bittikten sonra açıklanmıştır:

"**İslâm** cihanşümul bir dindir. θ Bütün insanlara hitap eder."(171/2)

Aşağıdaki küme cümlede ise yüklem, "isim + yardımcı fiil" kuruluşunda bir birleşik fiildir. Bu örnekte "yani"den sonra birleşik fiilin isim unsuru açıklanmıştır:

"*Sonunda kendi de* kitap *olmuş*. Kitap, **yani** ışık." (264/2)

- Öznenin Açıklandığı "Yani" li Küme Cümleler

Burada "yani"den sonraki cümle, önceki cümlenin öznesini açıklamaktadır.

"*Sağa* türbedarlık *düşer*; türbedarlık, **yani** ezelî değerlerin bekçiliği." (78/6)

"*O duvarları* ilâhîler *yıktı*; ilâhîler, **yani** ses." (278/3)

Aşağıdaki örnekte ise özne bir isim-fiil grubudur. "Yani"den sonra isim-fiil grubunun yer tamlayıcısı açıklanmıştır:

"*Yuvarlanırken tırnaklarını* kâğıda *geçirmek istiyorsun*; kâğıda, **yani** ebediyete." (259/4)

- Nesnenin Açıklandığı "Yani"li Küme Cümleler

"Yani" ile kurulmuş küme cümlelerin bir kısmında da nesne açıklanmaktadır.

"İslâmiyet 'ölülerinizi *hayırla yâd ediniz*' buyurmaktadır, ölülerinizi, **yani** sizden olanları."

"Bir kıta değil, bütün kıtaları *fethetmiş Camoens*, bütün kıtaları, **yani** ebediyeti." (231/4)

"Ruhunu *işliyordu maddeye*: θ coşkunluklarını, emellerini, vecitlerini *işliyordu*." (271/4)

"*Bana* hakikati değil kendini *ver*. Kendini **yani** rüyanı." (288/18)

Nesnenin kelime grubu şeklinde karşımıza çıktığı durumlarda da kelime grubunun unsurlarından biri açıklanabilmektedir. Aşağıdaki örnekte

nesne bir isim tamlamasıdır. Burada yalnızca tamlanan unsuru açıklanmıştır:

> "*Napolyon'un orduları ihtilâlin* ideolojisini dünyanın dört bucağına taşır; ideolojisini, **yani** kelimelerini." (78/3)

- Tamlayıcıların Açıklandığı "Yani" li Küme Cümleler

Bu gruptaki küme cümlelerde açıklama cümlesi önceki cümleyi zaman, nitelik, vasıta veya yer-yön bakımından belirten tamlayıcılarından birini açıklar.

> "Machiavelli'ye göre, "mecbur kalınınca *kuvvet haktır*"; mecbur kalınınca, **yani** istenince." (207/9)
>
> "*Kemal, o çetin tecrübelerden* yüz akıyla *çıktı*; yüz akıyla **yani** hem kendini hem insanımızı tanıyarak." (249/14)
>
> "*İnsan* şehriyle *biner trene*; şehri, **yani** zaafları, alışkanlıkları, zilletleriyle." (260/8)

1. 5 Döngülü Küme Cümleler

Cemil Meriç'in "Bu Ülke" adlı eserinde tespit ettiğimiz karakteristik cümle tiplerinden biri de "döngülü küme cümleler"dir. Bu tip küme cümlelerde yazar, cümleyi bitirdikten sonra , o cümlenin elemanlarından birine döner ve bu elemanı tekrarlar. İlk cümle ile tekrar cümlesinin elemanları ortaktır. Söz konusu tekrarlar üç şekilde gerçekleşir:

1. 5. 1 Tekrarın Oluşumu Bakımından Döngülü Küme Cümleler

- Sıfatlarla Yapılan Tekrarlar

Burada kendisine dönülen eleman sonda sıfat tamlamasına dönüştürülerek tekrar edilir.

> "Ve *Rubaçof zindanın duvarlarından* sesler *duydu*, **kelimeleşen sesler**." (220/17)
>
> "*Biz* apayrı *bir medeniyetin çocuklarıyız*; **düşman bir medeniyetin, bambaşka ölçüleri olan, çok daha asil, çok daha insanca bir medeniyetin.**" (97/10)

Yukarıdaki örneklerde yazar, "sesler ve medeniyet" kelimelerine dönerek bu elemanları sonda sıfatlarla tekrar etmiştir. Söz konusu tekrar ifadeleri yapı bakımından kelime grubu gibi görünse de, söz dizimi bakımından cümle değerindedir. Tekrar cümlesinin eksik elemanları önceki cümle aracılığıyla tamamlanır.

- İsim Tamlaması ile Yapılan Tekrarlar

Kendisine dönülen elemanı sonda tekrarlama yollarından biri de o eleman ile isim tamlaması kurmaktır.

> "Avrupa'yı *seviyordu şair*. **Shakespeareler'in, Hugolar'ın, Goetheler'in Avrupası'nı**." 243/15)
>
> "*Batı'da maddecilik* batıl'ın hisarlarını yıkan bir dinamit, **hür düşüncenin dinamiti**." (178/3)
>
> "Pusulaya da ihtiyaç var. *Pusula*: şuur. **Tarih şuuru, milliyet şuuru, kişilik şuuru**." (93/9)

- Bağlama Grubu ile Yapılan Tekrarlar

Bu gruba giren döngülü küme cümlelerde, kendisine dönülen eleman yeni elemanlarla bir bağlama grubu oluşturur. Söz konusu kelime grubu sonda tekrarlanır.

"Yunan destanları *birer cinayet salnamesi.* **Yunan, İskandinav ve Germen destanları.** " (207/8)

"Gerici, ilerici ... Düşünce hürriyeti *bu mülevves kelimelerin esaretinden kurtulmakla başlar,* **düşünce hürriyeti ve düşünce namusu**." (80/13)

Sıfatlar ve isim tamlamalarıyla yapılan tekrarlarda amaç, "kendisine dönülen eleman"ı vurgulamaktır. Bağlama grubuyla yapılan tekrarlarda ise vurgu sonradan söylenen eleman üzerindedir. Yukarıdaki örneklerin ilkinde yazar, "düşünce hürriyeti" kelime grubunu "düşünce namusu" ifadesiyle tekrar etmiştir. Burada vurgulanmak istenen husus düşünce hürriyetinin düşünce namusu ile bir olduğudur. İkinci örnekte ise İskandinav ve Germen destanlarının da Yunan destanları gibi birer cinayet salnamesi olduğu vurgulanmaktadır.

Döngülü küme cümleleri de kendisine dönülerek yeni unsurlarla tekrar edilen elemana göre şu şekilde gruplandırabiliriz.

1. 5. 2 Kendisine Dönülen Eleman Bakımından Döngülü Küme Cümleler

- Yükleme Dönülen Küme Cümleler

Bu gruptaki döngülü küme cümlelerde kendisine dönülen eleman yüklemdir. Aşağıdaki örneklerde yüklem, "sıfat, isim tamlaması ve bağlama grubu" aracılığıyla tekrarlanmıştır.

"Yine *çocuktur* ama **şuurlanan bir çocuk**." (201/17)

"Pusulaya da ihtiyaç var. *Pusula*: şuur. **Tarih şuuru, milliyet şuuru, kişilik şuuru**." (93/9)

"*Faziletler de günahlar kadar samimîdirler*, **samimî ve çıplak**." (248/8)

Yüklemin sıfat tamlaması kuruluşunda karşımıza çıktığı döngülü küme cümlelerde, isim unsuruna dönülür ve bu unsur yeni sıfatlarla tekrarlanır. Bu tip küme cümlelerde ilk cümledeki sıfat tamlamasında bir belirsizlik sıfatı kullanılır. Tekrar cümlesindeki sıfatlar ise bu belirsizliği ortadan kaldıran niteleme sıfatlarıdır.

"*Tercüme bir fetihtir*, **yalnız dili değil, düşünce ve hassasiyetin girift dünyasını da zenginleştiren bir fetih**." (118/6)

"*İrfan bir mevhibedir*. **Cehitle gelişen bir mevhibe**." (173/6)

"*Sanat bir görevdir Hugo için*, **mukaddes bir görev**." (226/7)

Aşağıdaki örneklerde de görüldüğü üzere eğer ilk cümledeki sıfat tamlaması bir niteleme sıfatı ile kurulmuşsa tekrar cümlesindeki sıfatlar bu niteleme sıfatının açıklayıcısıdır. Burada sıfat unsuruna dönülür.

"*Biz* apayrı *bir medeniyetin çocuklarıyız*; **düşman bir medeniyetin, bambaşka ölçüleri olan, çok daha asil, çok daha insanca bir medeniyetin**." (97/10)

"*Zerdüştçülük* soluk *bir hatıradır artık*, **günden güne unutulan bir hatıra.**" (146/17)

"Uyanık *bir şuurdu Kemal*, **her an zenginleşen bir şuur.**" (248/3)

"Dost *bir sesti Kemal*, **okşayan inandıran bir ses**." (251/4)

Yukarıdaki döngülü küme cümlelerde "soluk" sıfatının "günden güne unutulan", "uyanık" sıfatının da "her an zenginleşen" anlamlarında kullanıldığı açıktır. Bu tip döngülü küme cümlelerde düşen bir "yani" söz konusudur.

Şu örnekte ise sıfat tamlaması durumundaki yüklemin tamlayan unsuru isim tamlaması ile tekrar edilmiştir:

"Tanımadığımız bir dünya *bu*. **İthal malı mefhumların kaypak ve karanlık dünyası**." (80/3)

Yukarıda bahsettiğimiz belirsizlik tekrar cümlesinin isim tamlaması şeklinde kurulmasıyla da ortadan kaldırılabilir.

"*Her risale* bir çığlık, **şuuraltı'nın çığlığı**." (246/14)

"*Gandi* bir insan değil, bir şuur, **Hint'in şuuru**." (213/8)

Aşağıdaki örneklerde ise sıfat tamlamasının isim unsuru bir isim tamlamasıdır. Bu tip döngülü küme cümlelerde tekrar cümlesinde isim tamlaması ya tamlayan ve tamlanan unsurlarıyla birlikte söylenir. Bazı durumlarda ise yalnızca tamlayan söylenerek cümle, okuyucunun zihninde tamamlanır.

"*Bir çağın sesiydi Celâl.* **Aydının halktan koptuğu, edebiyatın bütün içtimaî değerlere arkasını çevirdiği perişan bir çağın sesi.**" (150/31)

"*Avrupa'nın ufkunda İsrafil'in sûru gibi çınlayan bu ses bir vicdanın sesidir*, **yaralı bir vicdanın.**"(196/12)

Yüklemin isim tamlaması kuruluşunda karşımıza çıktığı dönerli küme cümlelerde tamlamanın tamlayan veya tamlanana unsurlarından herhangi birine dönülebilir. Eğer tamlamanın bütününe dönülüyorsa, tekrar cümlesi sıfatlarla kurulur.

"Hem gönül hem *düşünce adamıydı.* **İlhamlarını kâh sözle, kâh çizgiyle dile getiren bir düşünce adamı**, kadîm Rişiler gibi." (242/30)

Bazı cümlelerde ise tamlayan unsuruna dönülür ve bu tamlayan yeni tamlayanlarla zenginleşerek tekrar cümlesinde yer alır.

"*Dosto*, ıstırabın *romancısıydı.* **Istırabın, isyanın, merhametin ve şuuraltının.**" (206/10)

" *'Gün Ortasında Karanlık"* bir çağın *muhakemesi;* **bir çağın hatta bütün çağların.**" (210/3)

Şu örnekte de tamlanan unsuru yeni tamlananlarla zenginleşerek tekrar cümlesini oluşturur.

"*Kemal, her namuslu aydının* yol arkadaşıydı, **yol arkadaşı ve zaman zaman kılavuzu.**" (251/9)

Aşağıdaki örnekte ise tamlanan sıfat ile tekrar edilmiştir:

"*Soyumuz* Tanrı'nın halifesiymiş, **pek toy bir halife**." (219/4)

Yükleme dönülen döngülü küme cümlelerden bir kısmında da yüklem isim-fiil, vasıta, ayrılma, yönelme grubu veya birleşik fiil olabilir.

"Savaşın amacı, bu bağları *çözmek*; **kinin, öfkenin, peşin hükmün, küçümseyişin bağlarını, güvensizliğin, inadın bağlarını**." (214/31)

Yukarıdaki örnekte isim-fiil grubu olan yüklemde isim-fiilin nesnesine dönülmüş, bu eleman isim tamlaması ile tekrar edilmiştir.

Aşağıdaki örneklerde de vasıta, ayrılma, yaklaşma hâli ekli isimlere dönülmüştür:

"*Dosto'nun kitapları* rüyalarla *doludur*, **rüyalarla ve beklenmedik tesadüflerle**." (204/25)

"*Fransa yorgundur*, **zaferden yorgun, yenilgiden yorgun, sefahatten yorgun**." (216/5)

"*Çöller kadar susuzuz* hakikate, **yalana, hayata ve ölüme.**" (217/35)

- Özneye Dönülen Küme Cümleler

Burada da kendisine dönülen eleman öznedir. Aşağıdaki örneklerin özneleri sırasıyla sıfatlarla, isim tamlaması ve bağlama grubu ile tekrar edilmiştir:

"Filhakika, tarih *Habib'in en zayıf tarafıdır*: **tarih ve felsefe**." (122/7)

"Açıldı gönlümün kapıları, dünyalar *doldu içime*. **Oynaşan, cıvıldaşan dünyalar**." (241/5)

"Kafatasında musikisi biter kelimelerin, uğultu *başlar*, **şuuraltının veya şuursuzluğun uğultusu**." (284/4)

- Nesneye Dönülen Küme Cümleler

Döngülü küme cümlelerin bir kısmında da kendisine dönülen eleman nesnedir. Aşağıdaki örneklerde nesne, sırasıyla sıfat, isim tamlaması ve bağlama grubu ile tekrar edilmiştir:

"Ve *Rubaçof zindanın duvarında* sesler *duydu*, **kelimeleşen sesler**." (220/17)

"*Tagor için* milletler yoktu, millet *vardı*. **Acı çeken, dövüşen, düşüp kalkan ve alın teriyle ıslanmış yolda durmadan ilerleyen millet**: **Bütün insanların milleti**." (243/15)

"*Medeniyet* insanı öldürmüştür, insanı ve hayatı." (196-197/1)

II. BÖLÜM
YARGI TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

2. 1 İsim Cümleleri

2. 1. 1 Yapısına Göre İsim Cümleleri

Dil bilgisinde isim ve fiil cümlesi ayrımları, yüklem durumundaki kelimenin çekimlenmeden önceki hâli esas alınarak yapılmaktadır. Buna göre "yüklemi bir çekimli fiil veya fiil grubu olan cümleler, fiil; yüklemi ek-fiille çekimlenmiş bir isim veya isim grubu olan cümleler, isim cümlesi"dir (Karahan 1999: 68). Stilistik anlamda isim cümlesi ise "bir şeyin o olup olmadığını, var olup olmadığını, orada olup olmadığını, o niteliğe sahip olup olmadığını" anlatan cümle türüdür.

Yukarıda da sözü edildiği gibi isim cümlelerinde yüklem ek-fiille çekimlenmiş bir isim unsurudur. Bu isim unsuru "görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman"da çekimlenerek yargı bildirir. Bu Ülke'de yer alan isim cümlelerinin çoğu geniş zamanda çekimlenmiştir. Geniş zaman çekiminin 3. şahıslarında "durur" fiilinden ekleşen "-Dır" bildirme eki kullanılır; fakat Bu Ülke'deki isim cümlelerinin büyük kısmında bildirme eki kullanılmamıştır. Bildirme ekinin kullanılmadığı bu cümleler anlatımın öznelliğini pekiştirir.

> "Mukaddeslerin rengine bürünen bir bukalemun kelime semavi kitapların şeytanı." (77/8)
>
> "Nesir bütün nazımları kucaklayan bir orkestra: girift ve kâmil." (82/10)
>
> "Türk aydını Kitâb-ı Mukaddes'in Serseri Yahudisi..." (95/7)

Öte yandan bu ekin kullanıldığı cümlelerde "kesinlik anlamı" öne çıkmış; ek, vurgu görevi üstlenmiştir:

> "Karanlık kinlerin birbirine saldırttığı çılgın sürülerin savaş çığlığıdır, slogan. İlkelin, budalanın, papağanın ideolojisidir." (93/13,14)
>
> "Sağ yakın tarihin günahkâr tekesidir: kilisedir,cehalettir, faşizmdir." (78/23)

İsim cümleleri belirleme, tarif etme gibi görevler yapar. Bir varlığı belirtme veya tarif etmenin yolu "onun ne olduğunu" söylemek kadar "ne olmadığını" da söylemekten geçer. Bu da "olmazlık cümleleri" ile sağlanır. İsim cümlelerinde "olmazlık" "değil ve yok" kelimeleri ile yapılır. Bunun yanı sıra Bu Ülke'de "ne ... ne ..." bağlama edatı ile kurulmuş "olmazlık cümleleri" de vardır:

> "Bu sevimli mahlûklar mabedin bekçisi değil, kirleticisi." (85/7)
>
> "Şuurun sesi çığlık değildir." (93/16)
>
> "Nesir yok artık." (83/9)
>
> "Bu bahtsız kafilenin bayrağını taşıyacağı bir içtimaî sınıf yok." (139/3)
>
> "Kaçanlar ne Türk, ne aydın." (95/9)
>
> "Şiirden şuuru kovan ve nesri, bir saralı "tümceler" tımarhanesine çeviren bu yeni, ne bir cüceler edebiyatı, ne bir mikro edebiyat: rüştünü idrak etmeden kocayan nesillerin kendi kendini tahrip insiyakı." (88/3)

Yukarıda "olmazlık" bildiren isim cümleleri" ile varlığın "ne olmadığı, nasıl olmadığı, nerede olmadığı" söylenirken bir bakıma "ne olduğunu, nasıl olduğunu ve nerede olduğunu" söylemiş oluruz dedik. Gerçekten de

"Çalışkan değildir." şeklindeki bir cümle zımnen "Tembeldir." anlamını içerir. "Uzun değildir." dediğimizde aslında "Kısadır." demiş oluruz. Ama bu tür ifadelerin hepsinde, her kavramın bir zıddı olamayacağı için, "değil"den sonraki "olurluk ifadesi" belli değildir. Yazar, bu kısmı okuyucuya tamamlatacağı gibi, "O değildir, budur. Öyle değildir, böyledir. Orada değildir, buradadır." kuruluşundaki cümlelerle kastının ne olduğunu yoruma meydan vermeyecek biçimde ortaya koyabilir.

Bu Ülke'deki "olmazlık" bildiren isim cümlelerinin en dikkat çekici özelliği, "değil"den sonraki cümlelerin çoğunlukla yazar tarafından söylenmesi ve sürpriz yargılar taşıyarak okuyucuyu şaşırtmasıdır. Bu cümlelerde yazar "olmazlık ile olurluk cümleleri" arasında bir zıtlık oluşturur; ama bu zıtlık kelime ile değil, kavram ile ortaya çıkar. (bkz. Külekçi 1995: 83-90) Aşağıdaki cümlelerde "kan ve toprak" kelimeleri varlığın "madde" boyutuna; inanç kelimesi de "mana" boyutuna işaret etmektedir. "Kan ve toprak" ile "inanç" kelimeleri doğrudan doğruya birbirinin zıddı olmadığı hâlde, delâlet ettikleri "madde" ve "mana" kavramları iki cümle arasında bir zıtlık oluşturur:

"Vatandaşlığı yapan kan ve toprak değil, inanç."
(171/18)

Şu örnekte de "bağış" kelimesi "verme" ; "fetih" kelimesi de onun zıddı olan "alma" eylemine işaret etmektedir:

"Hürriyet bir bağış değil, bir fetih." (214/32)

Az sayıdaki örnekte de yazar, "değil"den sonraki kısmı söylemez. Bu cümlelerde "olurluk"bildiren ifade sürpriz bir yargı taşımaz ve okuyucu tarafından da tamamlanabilir:

"Batı'dan gelen hiçbir izm masum değildir. (Suçludur.)" (188/3)

"Çıkrığı kutsallaştırıyordu Gandi, ama yalnız mide değildi insan. (Yürekti, kalpti, gönüldü)" (244/21)

Şimdiye kadar ana hatlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız Bu Ülke'deki isim cümlelerinin bir kısmında yüklem tek kelimeden oluşurken, büyük bir kısmında kelime grubu halindedir. Biz de bu hususu dikkate alarak isim cümlelerini yapı bakımından önce iki temel gruba ayırdık:

2. 1. 1. 1 Yüklemi Tek Kelimeden Oluşan İsim Cümleleri

Yüklemi tek kelimeden oluşan isim cümleleri kuruluş özellikleri bakımından üç şekilde karşımıza çıkmaktadır.

2. 1. 1. 1. 1 Yargı İsimleri ile Kurulan İsim Cümleleri

Bu tip cümlelerde yargı bir isimden ibarettir. Bu gruptaki cümleler, bir "şey"in "o" olup olmadığını veya "orada" olup olmadığını anlatan başlıca isim cümleleridir. Bu Ülke'de kullanılan yargı isimleri ile kurulmuş cümleleri, özne ile yüklem arasındaki ilişkiyi göz önüne alarak şu şekilde gösterebiliriz:

- "A, B(dir) ; A, B değil(dir); A, ne B(dir), ne C(dir)."

Temel isim cümlesi kalıbı "A, B(dir)." veya "A, B değil(dir)." şeklinde oluşur. Bazı durumlarda bu yapı "A, ne B(dir)., ne C(dir)." biçimine dönüşür:

"*İlk kitap hafıza.*" (82/1)

"Önce burjuvazinin bayrağıdır *sol*, sonra dördüncü sınıfın... *hürriyettir, terakkidir, müsavattır.*" (78/8)

"*Sağ* yakın tarihin günahkâr tekesidir: *kilisedir,cehalettir, faşizmdir.*" (78/23)

Aşağıdaki yapı ise "olmazlık" bildiren isim cümlelerinde görülmektedir:

"Şuurun sesi çığlık değildir." (93/16)

"Ne.....ne" bağlama edatı ile birbirine bağlanan isimler yargı bildirdiklerinde "A, ne B(dir)., ne C(dir)." kuruluşunda olumsuzluk ifade eden bir cümle tipi oluşur.

" Kaçanlar ne Türk, ne aydın." (95/9)

- " A, B...mAk(tIr). / demek(tir)."

İsim cümlelerinin bir kısmında yüklem isim fiil olabilir. Bu durumda "A, B...mAk /mA / (y)Iş(Tır)." gibi bir yapı oluşur:

"Yaratmak yabancılaşmaktır." (217/5)

"Boş kubbeleri sonsuzluğumuzla doldurmak, sonsuzlaşmaktır." (296/3)

Ancak bunlar arasında "de-" filiyle yapılanlar isim-fiiller diğerlerinden farklı bir özellik taşır. Burada "demek" isim-fiili "-DIr" bildirme ekinin işlevini üstlenir. Bazı örneklerde cümleden çıkarıldığında cümle anlamı bozulmaz (bkz. Şimşek 1987: 190-191). Bu yüzden "A, B demektir." diye bir yapıdan da bahsedilebilir:

"Polemikosh savaş demek." (126/8)

"Sol, Lâtincede meş'um, eski Almancada eğri demek." (77/11)

- "A, B...(y)An(dlr)."

İsim cümlesinin yüklemi bir sıfat fiili ise oluşabilecek cümle tiplerinden biri "A, B...(y)An(dlr)." olur. Bu Ülke'de tespit ettiğimiz cümlelerde kullanılan sıfat fiil eki "-An" dir.

"Talebe isteyendir; isteyen, arayan, susayan." (99/17)

- "A, B'de(dir); A, ne B'de(dir), ne C'de(dir)."

İsim cümlelerinin bir kısmının da bir varlığın orada olup olmadığını anlattığını yukarıda belirtmiştik. Bu tip cümlelerden bazıları yargı ismine bulunma hâli eki getirilmesiyle oluşur. Böyle durumlarda da "A, B'de(dir)." gibi bir yapıyla karşılaşırız. Kelimelerden bahsedilen bir paragrafta geçen "Göremeyiz onları, pusudadırlar." (108/27) cümlesi bu yapıya bir örnektir. Söz konusu yargı "olmazlık" bildiriyor ise, "A, ne B'de(dir), ne C'de(dir)." şeklinde bir yapıyla karşımıza çıkar:

"Kendimize pek yakıştırdığımız bu illetin kökü ne tarihimizde, ne uzviyetimizdedir. (168/11)

- "A, B'nin(dir)."

Bir varlığın başka bir varlığa ait olup olmadığını anlatan isim cümlelerinde yargı ismi ilgi eki alabilir. Bu tip cümlelerde de "A, B'nindir" şeklinde bir yapı oluşur:

"Emr (teşrii magister) Kur'an'ındır." (171/14)

2. 1. 1. 1. 2 Yargı Sıfatları ile Kurulan İsim Cümleleri

Dil bilgisinde bir isim unsurundan önce gelerek, onu niteleyen veya çeşitli yönlerden belirten kelimelere "sıfat" diyoruz. Buna göre "sıcak hava" kelime grubunda "sıcak kelimesi sıfat görevindedir ve hava isminin bir özelliğini göstermektedir. Bu ifade "Hava sıcak(tır)." şekline dönüştüğünde "sıcak" kelimesi önünde bir isim olmadığı için gramatikal anlamda sıfat olmaktan çıkar; oysa hâlâ "özellik" bildirmektedir. Üslûp araştırmalarında "stilistik sıfat" (Özbay 1994: 198) veya "anlam sıfatı" (Saldere 2001: 80) adı verilen bu sıfatlar, dilimizde "isnat grupları, isim tamlamaları ve isim cümleleri" gibi değişik yapılarda ortaya çıkabilmektedir. Biz çalışmamızın sınırları itibariyle yalnızca isim cümlelerinde ortaya çıkan anlam sıfatlarını ele aldık. Söz konusu kelimeler yüklem görevinde kullanıldığı için de "yargı sıfatları" şeklinde adlandırdık. Esasen leksikolojinin konusu olan sıfatları, cümle stilistiği içinde ele almamızın sebebi de budur.

İsim cümleleri tanım cümlesi olarak kullanılabilir. Bir varlığı tanımlamak, bir bakıma varlığı çevreleyen nitelikleri de belirlemektir. Bu da sıfatlar aracılığıyla olur. Ancak Cemil Meriç, niteliği varlıktan ayırarak yargıya dönüştürür. "Hantal, tutucu, şekilperest Fransız Akademisi" yerine, "Fransız Akademisi hantal, tutucu, şekilperest." demeyi tercih eder. Böylece sıfatlar "durağan varlık alâmetleri olmaktan çıkar; bu dilde varlıklar çıplak, hareketler vasfîdir." (Özbay 2001: 150)

Bilindiği üzere Bu Ülke, Cemil Meriç'in gözlerini kaybettiği dönemdeki yazılarından oluşur. Cemil Meriç, gözle görülebilecek şeyleri göremediği, eşyayı ayrıntılarıyla tanıyıp tefrik edemediği için cümlelerinde gramatikal sıfatlara fazla yer vermemiştir. Ancak hareket, bir âmânın da bizzat yapabileceği veya algılayabileceği bir keyfiyettir. Yazarın sıfatı varlıktan ayırarak harekete, yargıya dönüştürmesinin sebebi de kendisinin bu özel durumu olsa gerektir.

Bu Ülke'de yüklemi tek kelimeden oluşan isim cümlelerinin büyük kısmı bu şekilde "yargı sıfatları" ile kurulmuştur. Bu cümlelerde yargı bildiren sıfat, öznenin bir niteliğine işaret eder. Bu tip cümleler **"A, B niteliğindedir"** şeklinde gösterilebilir. Aşağıdaki örneklerde yargı sıfatları italik yazılarak belirtilmiştir.

"İlâhîler *manzum*, büyüler *manzum*, destanlar *manzum*." (82/4)

"Fransız Akademisi *hantal, tutucu, şekilperest*." (85/1)

"Her kemal *yeni*, her bayağı *fersude*." (88/2)

"Kitap fazla *ciddi*, gazete fazla *sorumsuz*." (100/14)

"Diriler *naziktir*, ölümsüzler *titiz*." (107/11)

"İnsanlığın bilgi susuzluğunu gidermeye çalışan tecessüs, *asil*." (109/10)

"İlk coşkunluklar *boştur, aldatıcıdır*." (109/5)

"Saygı, şükran, bağlılık dediğimiz ve o kadar yalanla karıştırdığımız bütün o merasimler, bütün o nezaket gösterileri *kısır ve yorucu*." (115/10)

Aşağıdaki cümlelerde özne isim tamlaması kuruluşundadır. Yargı bildiren sıfat da tamlananın bir niteliğine işaret eder.

"Kitap sahiden kitapsa dili de *saftır*." (115/24)

"Büyük bir milletin duyguları *ölçülü, düzenli, devamlıdır*." (109/16)

2. 1. 1. 1. 3 "Var-Yok" Kelimeleri ile Kurulan İsim Cümleleri

İsim cümlelerinin bir kısmı bir şeyin "bulunup bulunmadığını" anlatır. Bu tip cümleler "olurluk" bildiriyorlar ise yargı kelimesi "var"; "olmazlık" bildiriyorlar ise "yok", olur. Bu gruptaki isim cümlelerinden Bu Ülke'de tespit edebildiklerimizi şu şekilde gösterebiliriz:

- **"X nitelikli A var(dır)."**

"Karanlık kelimeler vardır." (108/22)

- **"A'da B var(dır) / vardı. / yok(tur)."**

"Coğrafyamızda tek kıt'a vardı." (137/8)

"O milletler arası derginin sütunlarında bir İslâm düşüncesi, bir Hint düşüncesi de yok." (104/25)

- **"A'nın B'si var(dır)."**

"Nazımperdazlığın tiryakilik gibi tehlikeleri de var." (83/3)

"Bu bahtsız kafilenin bayrağını taşıyacağı içtimaî bir sınıf yok." (139/3)

- **"Her A'nın B'si var(dır)."**

"Her çağın Herkül sütunları var." (104/23)

- **"Her X nitelikli A'nın B'si var(dır)."**

"Aristophanes'den Hugo'ya kadar her büyük hicivcinin belli "vur abalıya"ları vardır." (127/21)

- **"X zamanında A'nın B'si var(dır)."**

"1834'te 350 abonesi vardır derginin." (103/11)

- **"A'da X nitelikli B var(dır)."**

"En çatık kaşlılarında bile insanı gülümseten bir "itimat-ı nefs", dünyanın kendileriyle başladığını vehmeden bir saffet var. " (100/6)

- **"A'nın B'si C'de var(dır) / yok(tur)."**

"Bizde hazin bir kaderi var dergilerin." (101/14)

"Bu yedi ceddi yabancı alüftenin dilimizde adı yok." (91/13)

- **"A, X zamanında yok(tur)."**

"Nesir yok artık." (83/9)

- **"A için B durumu yok(tur)."**

"Salih Zeki için böyle bir ba's-ü ba'd-el mevt ümidi yok." (144/17)

- **"Bizim A'mız yok(tur), B'miz var(dır)."**

"Bizim Kapitol'ümüz yok ama kazlarımız var." (85/6)

2. 1. 1. 2 Yüklemi Kelime Grubundan Oluşan İsim Cümleleri

İsim cümlelerinin büyük kısmında yüklem kelime grubu durumundadır. Bu Ülke'deki isim cümlelerinde de yargı ifadesinin "kelime grubu" şeklinde karşımıza çıkması stilistik olduğu kadar lingüistik bir keyfiyettir. Çünkü fiil cümlelerinde yüklemin açıklayıcıları ayrı birer öge olduğu hâlde, isim cümlelerinde isim unsurunun açıklayıcıları bu isimle birlikte bir kelime grubu oluşturur. Bu yüzden isim cümlelerinin çoğu "özne ve yüklem"den oluşur. Bu Ülke'de kelime grubu kuruluşunda karşımıza çıkan isim cümlelerini yapılarına göre şu şekilde inceleyebiliriz:

2. 1. 1. 2. 1 Yüklemi İsim Tamlaması Olan Cümleler

İsim tamlaması, "varlık, kavram ve nesnelerin iyelik sistemi içinde birbiriyle kurduğu ilişki"dir. Bu kelime grubunda birinci unsur tamlayan, ikinci unsur tamlanandır. Tamlayan ilgi eki alabileceği gibi eksiz de olabilir. Tamlanan ise daima iyelik eki alır.

Bilindiği üzere ilgi ekinin görevi "belirtme"dir. Belirtme, "varlığı sınırlandırma, ayırıcı ögelerle açıklama, varlığın kapsamını daraltma" işidir. "Köy yolu" ve "köyün yolu" şeklinde iki isim tamlaması düşünelim; bunlardan ilkinde "köy" kelimesi genel bir anlam ifade ederken, ilgi eki aldığı ikincisinde kapsamı daralmakta, bütün köyler yerine yalnızca bir köyden, daha önceden bir vesileyle hakkında bilgi sahibi olduğumuz belli bir köyden bahsedilmektedir. Bu yüzden genel bir anlam taşıyan, bir cins ismini karşılayan birinci tip tamlamalara 'belirsiz', o türe ait varlıklardan birinin söz konusu olduğu ikinci tip tamlamalara 'belirli' isim tamlaması diyoruz.

Türkçede belirtme ilgi ekinden başka yükleme hâli eki ve aitlik eki ile de yapılır. "Kitap okudum." cümlesinde, "kitap" kelimesinin herhangi bir

özelliği söylenmemiştir. Böyle bir cümlede okunan kitabın niteliği önemli olmadığı için, bunu, "ders kitabı, roman, hikâye, X yazarının kitabı" şeklinde yorumlayabiliriz. Ama kelimeye yükleme hâli eki getirerek, "Kitabı okudum." şeklinde bir cümle kuracak olursak, "kitap" kelimesini açıklamış oluruz. Buradaki kitap, "ya ödünç aldığım kitap, ya senin bana verdiğin kitap ya da şu yazarın kitabı" gibi "daha önceki konuşmada sözü geçen" bir özellik kazanır.

Belirtmeyi aitlik eki ile de yapabiliriz. Söz gelimi, "Ahmet'in cep telefonuyla internete bağlanılabiliyormuş." cümlesinde "cep telefonu" nu belirleyen "Ahmet'in" kelimesi yerine ilgi ekli "Ahmet'teki" kelimesini getirsek, "cep telefonu"nu diğer cep telefonlarından ayırmış, belirtmiş oluruz. Buraya kadar verilen örneklerden anlaşılacağı üzere belirtme, bir çeşit "vasıflandırma, niteleme" işidir. Bu da sıfatın temel fonksiyonudur.

Belirli isim tamlamalarında ilgi eki iki isim arasında geçici bir ilişki kurar. Burada tamlayan, tamlananı "ilgi bağı ile niteleyen bir isim durumundadır" (Korkmaz 1995: 630). "Nazım, ifadenin çocukluğu." cümlesindeki isim tamlamasında tamlayan, bir sıfat gibi çocukluk kelimesini niteler. "Hangi çocukluk, nasıl çocukluk?" gibi sıfatı bulmaya yönelik bir soru yönelttiğimizde, "ifadeye özgü, ifadeye ait" cevabını alabilmemiz bu niteleme fonksiyonunu daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Böyle hâllerde hem tamlayan, hem de tamlanan sıfat alabilir. Zaten sıfatın görevi de yukarıda söylendiği üzere varlığı belirtme, nitelemedir. Tamlayanın ilgi eki almadığı durumlarda ise, iki isim arasında "kalıcı bir iyelik bağı kurulduğu ve tamlamayı oluşturan isimler birlikte yeni bir kavramı karşıladığı için" (630) bunlardan yalnızca birini alıp da sıfatla belirleyebilmemiz mümkün değildir. Bu tip tamlamalarda kullanılan sıfat, tamlamanın bütününe aittir. "İzm'ler, idrakimize giydirilen deli gömlekleri." (90/1) cümlesinde, "idrakimize giydirilen" sıfat unsuru tek başına "deli veya gömlek" kelimesini değil, "deli gömlekleri" kelime grubunu nitelemektedir.

Bu kelime grubunun arasına bir sıfat unsurunun girmesi söz konusu değildir.

Bu Ülke'de yüklemi isim tamlaması kuruluşunda olan cümleler yapı bakımından incelendiğinde beş farklı cümle tipiyle karşılaşıyoruz:

- **"A, B(nin) C'si(dir)."**

"Nazım *ifadenin çocukluğu.*" (82/9)
ifade + nin / çocuklu(ğ) + u B.li İ. T.
TAMLAYAN TAMLANAN

"Önce *burjuvazinin bayrağı*dır sol." (78/5)

"Felâketimizin kaynağı *kültür yokluğu.*" (110/12)
kültür / yoklu(ğ) + u B.siz İ. T.
TAMLAYAN TAMLANAN

"Müzeden çok *antikacı dükkânı*, mühmel ve derbeder." (100/10)

Bazı durumlarda isim tamlamasının tamlayan veya tamlanan unsurlarından birisi kendi içinde yine bir isim tamlaması olabilmektedir. Aşağıdaki cümlede tamlayan belirli isim tamlaması kuruluşundadır:

"Avrupa'nın son iki yüz yıllık tarihi, *sol'un zaferleri, sağ'ın hezimetleri tarihi*dir." (78/13)

sol + un / zaferler + i / tarih + i
Tamlayan Tamlanan
TAMLAYAN TAMLANAN

Şu örneklerde ise tamlanan belirsiz isim tamlaması durumundadır:

"Asır başı *ruhiyatın kahramanlık çağı.*" (114/9)
ruhiyatın / kahramanlık / çağ + ı
Tamlayan Tamlanan
TAMLAYAN TAMLANAN

"Horatius, sevdiklerini yaralamamak için oklarını uzaklara atan bir heccav, *çağının zevk ve zarafet hocası.*" (123/6)

Şu cümlede ise tamlayan unsuru belirsiz ; fakat tamlamanın bütünü belirli isim tamlamasıdır:

"İslâmiyet halk tabakalarının 'kültür"üdür." (176/3)
halk / tabakalar + ı + nın / kültür + ü
Tamlayan Tamlanan
TAMLAYAN TAMLANAN

- Belirli İsim Tamlamalarında tamlamanın tamlayan veya tamlanan unsurlarından biri sıfat alabilir. Bu durumda, **"A, X nitelikli B'nin C'si(dir) / değil(dir)" ya da "A, B'nin X nitelikli C'si(dir)"** şeklinde bir cümle tipi ortaya çıkar.

- "A, X nitelikli B'nin C'si(dir) / değil(dir)."

"Biz *apayrı bir medeniyetin çocuklarıyız.*"
apayrı / bir / medeniyet + in / çocuklar + ı
Sıfat İsim
TAMLAYAN TAMLANAN

"Dergi, *hür tefekkürün kalesi.*" (100/15)

"İstediği ezelî prensiplerin aydınlatılması değil." (238/4)

ezelî prensipler+in / aydınlatılma+sı
Sıfat İsim İsim
TAMLAYAN TAMLANAN

"A, X nitelikli B'nin C'si(dir)." tipindeki cümlelerde de tamlayan veya tamlanan kendi içinde bir isim tamlaması özelliği taşıyabilir. Aşağıdaki cümlelerden ilkinde tamlayan, yani B; ikincisinde tamlanan, yani C isim tamlaması kuruluşundadır:

"Sol'la sağ, *bu karanlık kafilenin öncülerinden ikisi.*" (77/10)

bu/karanlık/kafile+nin öncüler+in+den / iki+si
Sıfat
Tamlayan Tamlanan
TAMLAYAN TAMLANAN

"Fransız Ansiklopedisi yükselen bir sınıfın kavga silâhıydı." (101/12)

yükselen / bir / sınıf + ın / kavga silah + ı
Sıfat
Tamlayan Tamlanan
TAMLAYAN TAMLANAN

- "A, B'nin X nitelikli C'si(dir)."

" 'Revue des Deux Mondes' *Fransa'nın en uzun ömürlü dergisi.*"

Fransa + nın / en uzun ömürlü dergi + si

Sıfat İsim

TAMLAYAN TAMLANAN

"Yükseliş devrinde aydın, *toplumun herhangi bir ferdi*dir." (135/2)

"A, B'nin X nitelikli C'si(dir)" tipindeki cümlelerde de tamlayan ve tamlanan kendi içinde bir isim tamlaması kuruluşunda olabilir.

" 'Çağdaşlaşmak' *Avrupa'nın yeni bir ihraç metaı*." (97/4)

Avrupa'nın / yeni bir ihraç meta + ı

Sıfat Tamlayan Tamlanan

TAMLAYAN TAMLANAN

"Baha Tevfik, dalâlet ordusunun üçüncü gönüllüsü." (134/9)

dalâlet / ordu + su + nun / üçüncü gönüllü + sü

Tamlayan Tamlanan Sıfat

TAMLAYAN TAMLANAN

- Hem tamlayan hem de tamlanan unsurlarının sıfat alması durumunda ise **"A, X nitelikli B'nin Y nitelikli C'si(dir) / değil(dir)."** biçiminde bir cümle tipiyle karşılaşıyoruz:

" 'Türk Teceddüt Edebiyatı' *asırlık bir kavganın şairane bir fezlekesi*." (121/9)

asırlık bir kavga+nın /şairane bir fezleke+si

Sıfat İsim Sıfat İsim

TAMLAYAN TAMLANAN

" 'Shakespeare' yazarı için ilham, *meçhul bir varlığın esrarlı bir fısıltısı değildir,* artık." (226/11)

meçhul bir varlı(ğ)+ın / esrarlı fısıltı+sı değil

Sıfat İsim Sıfat İsim

TAMLAYAN TAMLANAN

- Daha önce de isim cümlelerinin "bir varlığın orada bulunup bulunmadığını" anlattığını söylemiştik. Bu tip isim cümlelerinde yüklem bir isim tamlaması ise **"A, B'nin C'sinde(dir)."** şeklinde bir yapıyla karşılaşıyoruz. Bu örneklerde iyelik ekinden sonra bulunma hâli eki geliyor:

"Avam *tarihin kulisinde*dir, sırtında kamçı izleri." (167/4)

tarih + in / kulis + i + n + de + dir

TAMLAYAN TAMLANAN

Bu tür cümlelerde tamlanan sıfat alırsa, **"A, B'nin X nitelikli C'sinde(dir)."** tipinde bir cümle oluşur:

"Kitabı açar açmaz *sanatın büyülü dünyasında*sınız." (122/3)

sanat + ın / büyülü dünya +sı + n + da + y + ız

TAMLAYAN Sıfat TAMLANAN

- Bu Ülke'de tespit edebildiğimiz yüklemi isim tamlaması kuruluşundaki olumsuz cümle tiplerinden biri de **"A, B'nin C'sinde değil(dir)."** biçimindedir. Burada "değil"den önce bulunma hâli eki getirilmektedir:

"Diyalektik düşünce kimsenin inhisarında değildir." (190/23)

kimse + n + in / inhisar + ı + n + da değil + dir
TAMLAYAN TAMLANAN

2. 1. 1. 2. 2 Yüklemi Sıfat Tamlaması Olan Cümleler

İsim cümlelerinin bir kısmında da yüklem, sıfat tamlaması kuruluşundadır. Sıfat tamlamasında tamlanan durumundaki isim unsuru bir sıfat unsuru tarafından nitelenir veya belirtilir. Bu sıfat unsuru bir vasıf ismi olabileceği gibi bir sıfat - fiil ya da sıfat - fiil grubu olabilir.

2. 1. 1. 2. 2. 1 Sıfat Unsuru Vasıf İsmi Olan Tamlamalar

Bu Ülke'de yüklem durumunda karşımıza çıkan sıfat tamlamalarının bir kısmında, sıfat unsuru bir vasıf ismidir. Bu vasıf ismi çoğunlukla kelime grubu şeklinde karşımıza çıkar. Bu gruptaki cümlelerde şu cümle tipleri ile karşılaşıyoruz:

- **"A, X nitelikli B'(dir)."**

"Çağdaş Avrupalı'nın mukaddesi: abesler, yani hantal, yalınkat ve şiirsiz ideolojiler." (182/2)

- "A, X nitelikli herhangi bir B'(dir)." veya "A, herhangi bir X nitelikli B'(dir)."

"Şiirden şuuru kovan ve nesri, bir saralı 'tümceler' tımarhanesine çeviren bu yeni, ne bir cüceler edebiyatı, ne bir mikro edebiyat: rüştünü idrak etmemiş nesillerin kendi kendini tahrip insiyakı." (88/3)

"Akademi, Fransa'nın Kapitol'ü, kırk kazlı bir Kapitol." (85/4)

"Açılması yasak bir kapıyı zorlayan çocuğun, efendisinin eşyalarını karıştıran bir uşağın tecessüsü, terbiyesiz bir tecessüs. "(109/7)

"Bizi bir dedikodunun teferruatına zincirleyen alâka, serseri bir alâka. " (109/8)

"Edebiyatımız bir gölge edebiyat; düşüncemiz bir gölge düşünce." (137/2)

- "A herhangi bir B'(dir)."

"Bir neslin değil, bir milletin şerefi, bir bayrak, bir mahkeme, bir vicdan." (102/11,12)

"Hür düşünce bir itizal." (105/9)

"Konusu bir ölü, bir uzaktaki." (115/7)

- "A, X nitelikli herhangi bir B'de(dir)."

Burada, tamlanan bulunma hâli eki alır:

"Canavarlarla dolu bir ormandayız." (80/1)

- "A, X belirtenli B'nin(dir)."

Bu cümle tipinde de tamlamanın isim unsuru ilgi eki alır:

"Fıkıh (kazai magister) bütün müminlerindir." (171/11)

2. 1. 1. 2. 2. 2 Sıfat Unsuru Sıfat - Fiil Olan Tamlamalar

Yüklemin sıfat tamlaması kuruluşunda karşımıza çıktığı cümlelerin büyük bir kısmında, sıfat unsuru bir fiilimsidir. Her sıfat - fiil, zaman ve kişiye bağlanabilecek bir hareketin dönüşümlü şeklidir. Sıfat - fiiller hareket elemanı oldukları için dinamik unsurlardır. Vasıf isimleri kalıcı sıfatlar yaparken, bu fiilimsi grubuyla oluşturulan sıfatlar geçicidir.

Cemil Meriç'in yargı durumundaki sıfat tamlamalarında bu geçici hareket unsurlarını vasıf isimlerinden daha çok kullanması, yukarıda bahsettiğimiz üzere yazarın özel durumuyla açıklanabilir: Görme yeteneğini kaybeden yazar, varlığın ancak gözle görülebilecek niteliklerini söyleyemiyor; nesneleri nitelendireceği zaman bir âmânın da bizzat yapabileceği veya algılayabileceği hareket özelliğini ön plâna çıkarıyordu. Cemil Meriç'in farkında olarak veya olmayarak yaptığı bu tasarruf, "dinamik bir üslûp"un vasıtasıdır. "Çolpan'ın Şiirleri" adlı doktora tezinde Çolpan için aynı tespitlerde bulunan Hüseyin Özbay bu konuda şu bilgileri veriyor:

> "Eşya ve insanın durgun hâlindeki idraki ister istemez onların yapışık vasıflarını ön plâna çıkarır. Eşya ve insanın hareket halindeki idraki ise 'yapışık vasıf ayrıntıları'ndan çok hareket durumlarını esas alır. Hızla giden bir otomobilin rengi değil, o andaki hareketi dikkat çeker. Bu dikkat, otomobili 'yalın' olarak idrak ettirir. Bunun gibi edebi metinlerde hareket unsurlarının fazlalığı stilistikte 'yalın üslûp'a delâlet eder. Burada ayrıntı değil öz, tasvir değil hareket ön plâna çıkar. Çolpan'ın şiirlerinde görülen en mühim üslûp özelliklerinden birisi de işte bu 'hareket halinde kavrama' ve 'yalın üslûp'tur.

Çolpan'da görülen tasvirler de buna paralel olarak 'dinamik tasvir' karakterindedir. " (Özbay 1994: 188)

Cemil Meriç de Bu Ülke'de sıfatları yargıya dönüştürerek ve tamlamanın sıfat unsurunu fiilimsi ile kurarak "dinamik ve yalın" bir üslûp oluşturmuştur.

Bu Ülke'de söz konusu sıfat tamlamalarında en çok kullanılan sıfat fiil eki "-An"dır. Onu sırasıyla "mlş", "-Dık" ve "-AcAk" ekli sıfat fiiller izler. Bu cümleleri aldıkları eke göre şu şekillerde gruplandırabiliriz:

- "A, X eylemini gerçekleştiren / gerçekleştirmeyen B'(dir) / herhangi bir B'(dir). "

"Bu susam kapıları açan büyü." (110/13)

"Biri günahları gizleyen peçe, öteki irfanı boğan kement." (84/3)

"Nesir bütün nazımları kucaklayan bir orkestra." (82/10)

"Eski dergiler, ziyaretçisi kalmayan bir mezarlık." (101/6)

Bazı cümlelerde isim unsuru kendi içinde bir kelime grubu olabilir. Aşağıdaki cümlelerde isim unsuru, belirsiz isim tamlaması kuruluşundadır:

"İdeolojiler uçurumları aydınlatan hırsız fenerleri." (93/2)

"İzm'ler idrakimize giydirilen deli gömlekleri." (90/1)

- "A, X'i gerçekleşmiş B'(dir) / herhangi bir B'(dir)."

"(Eski dergiler) anahtarı kaybolmuş bir çekmece." (101/7)

"Gerçek bilgi disiplinli ve denenmiş bir bilgidir. Gerçek heyecan imtihandan geçmiş bir heyecan." (109/2,3)

- "A, X'in gerçekleştirdiği B'(dir) / herhangi bir B'(dir)."

"Argo korkunun ördüğü duvar, uydurma dil şuursuzluğun (ördüğü duvar)." (84/2)

Mefhumların kâh gülünç kâh korkunç maskelerle raksa çıktığı bir karnaval balosu, fikir hayatımız." (77/1)

- "A, X'i gerçekleşecek / gerçekleşmeyecek B'(dir) / herhangi bir B'(dir)."

"İmtiyazlarını koruyacak bir hisardı nass." (177/7)

"Kimsenin söylemediği ve söyleyemeyeceği gerçek." (107/5)

2. 1. 1. 2. 3 Yüklemi İsim - Fiil Grubu Olan Cümleler

İsim fiil grubu, "bir hareket ismi ile ona bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime grubudur." Bu Ülke'de tespit ettiğimiz cümlelerden yüklemi bir isim fiil ile kurulanlar hareket üslubunu takviye eden cümlelerdir. Bu Ülke'de yüklemi isim fiil grubu olan cümleler, aldıkları fiilimsi ekine göre şu cümle tipleriyle karşımıza çıkmaktadır:

- "A, B fiilini gerçekleştirmek / me / (y)iş(tir)."

"Birincinin görevi feodaliteyi yıkmaktı, ikincinin kapitalizmi." (177/9)

"Yanıldığını kabul etmek, yeni bir hakikatin fethiyle zenginleşmektir: parçadan bütüne, karanlıktan aydınlığa geçiş." (281/4)

- "A, B filinin gerçekleşmesi(dir)."

"(Tercüme) başka bir iklimde, başka bir çağda doğan düşüncenin kendi toprağımızda dirilmesi." (117/5)

- "A, B fiilinin gerçekleşmiş olması(dır)."

"Nef'î'nin 'Sihâm-ı Kazâ'sıyla Sürurî'nin Hezeliyyât'ı arasındaki fark, birincinin daha usta bir şair elinden çıkmış olması." (124/14)

2. 1. 1. 2. 4 Yüklemi Sıfat - Fiil Grubu Olan Cümleler

Sıfat - fiil grubu, "bir sıfat - fiil ile ona bağlı unsur veya unsurlardan oluşan kelime grubudur." Bu Ülke'de yüklemi bir sıfat - fiili grubu kuruluşunda olan cümleler de vardır. Hareket üslubuna katkıda bulunan bu cümleler, "A, B fiilini gerçekleştiren(dir)." yapısıyla karşımıza çıkmaktadır:

"Kamûs bir umman, dualar uğuldar derinliklerinde, destanlar coşar. Şair bu sesleri duyan ve duyuran." (280/4,5)

2. 1. 1. 2. 5 Yüklemi Kısaltma Grubu Olan Cümleler

Kısaltma grupları, "kelime grupları ve cümlelerden yıpranma ve kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır. Bu gruplar genellikle isim - fiil, sıfat - fiil veya zarf - fiil gruplarından kısalmış ve bunların bir kısmı kalıplaşmıştır." (Karahan 1999: 39) Bu Ülke'de yüklem görevinde kullanılan kısaltma grupları "yaklaşma, uzaklaşma, yükleme ve vasıta grubu"dur. Bu kelime gruplarıyla oluşan cümle tipleri fiilimsi gruplarıyla benzer yapı özelliklerini gösterir.

- Yaklaşma Grubu

"Yaklaşma ekli bir isim unsurunun bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Grubun birinci unsuru yaklaşma hali eki (-A) taşır. İkinci unsur genellikle bir vasıf ismidir." (Karahan 1999: 41) Bu Ülke'den tespit ettiğimiz aşağıdaki cümlelerden ilk ikisinde ikinci unsur vasıf ismiyken, diğer iki örnekte bir isimdir:

"Nazım, imkanlarını araştıran düşünce: hatalarını bağışlatmak için musikinin yardımına muhtaç; musikinin, yani veznin, kafiyenin (yardımına muhtaç) ." (82/8)

"Halk halifeye bağlıydı." (139/15)

"Yobaza düşmanlık, tarihe düşmanlık." (89/3)

"İdeolojiye düşmanlık, tek izm'e teslimiyettir." (93/5)

- Uzaklaşma Grubu

"Uzaklaşma ekli bir isim unsurunun başka bir isim unsuru ile kurduğu kelime grubudur. Bu grupta birinci unsur uzaklaşma eki (-Dan)

taşır. İkinci unsur genellikle bir vasıf ismidir." (Karahan 1999: 43) Bu Ülke'de çok az örneği vardır:

"Türk yazarı, böyle bir teselliden de mahrum." (87/2)

"Onlar Türkiye'nin insanından şikâyetçi. İnsanından, yani kendilerinden (şikâyetçi) ." (95/3)

-Yükleme Grubu

"Yükleme ekli bir isim unsurunun bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubudur. Grubun birinci unsuru yükleme eki (-I) taşır." (Karahan 1999: 41) Bu Ülke'de yargı bildirerek karşımıza çıkan yükleme grupları şunlardır:

"Cumhuriyet intelijansiyasının en acil vazifesi, maziyi tasfiye ve hali takviyeydi." (101/21)

- Vasıta Grubu

"Vasıta ekli bir isim unsurunun bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubudur. Bu grupta birinci unsur vasıta eki (-IA) taşır. İkinci unsur bir vasıf ismidir." (Karahan 1999: 43) Bu Ülke'de az sayı da da olsa örneği vardır:

"Sol'la sağ'ın yeni bir hüviyetle politikaya sıçrayışı, Fransız İhtilâli'yle yaşıt." (78/2)

2. 1. 1. 2. 6 Yüklemi Tekrar Grubu Olan Cümleler

Tekrar grubu, "bir nesneyi, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur." (Karahan 1999: 26) Bu Ülke'de yüklem görevinde kullanılan az sayıda tekrar grubu vardır:

> "Zekâyla fuhuş, ciddiyetle bohem, en parlak ümitlerle en karanlık ıstıraplar yan yanaydı Nisvaz'da. Maziyle istikbal kucak kucağaydı". (149/11,12)
>
> "Ortaçağda herkes yerli yerindedir." (167/2)

2. 1. 2 Anlamına Göre İsim Cümleleri

Daha önceki bölümlerde isim cümlelerinin "bir şeyin ne olduğunu, bulunup bulunmadığını, var olup olmadığını" gösteren cümle türü olduğunu belirtmiştik. Bu tür cümleler "bir objeyi, nesne ya da kavramı gösterme, belirtme, tarif etme gibi görevler de yapar." (Özbay 1994: 215)

Biz çalışmamızda Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserinde yer alan 3955 cümleden 2134'ünün isim cümlesi olduğunu tespit ettik. Bu sayı geriye kalan 1821 fiil cümlesiyle kıyaslandığında isim cümlesi oranı % 54 olarak ortaya çıkmaktadır. Buna ilişkin veriler bölüm sonuna eklenen TABLO-1'de gösterilmiştir. Oysa Türkçe söz diziminde fiil cümleleri isim cümlelerine nispetle daha sık kullanılır.[14] Cemil Meriç'in deneme türündeki yazılarından oluşan "Bu Ülke"de, eser bir bilimsel çalışma olmadığı hâlde, isim cümlesi oranının fiil cümlelerine nispetle fazla oluşu, yazarın üslûp özelliği olarak kendini göstermektedir. Tezimizin bu bölümünde Bu Ülke'de yer alan isim cümlelerini kullanılış biçimlerine göre tahlil etmeye çalışacağız

---

[14] Sayısal verilere dayalı bilgi için bkz. Atabay - Özel - Çam 1981: 67.68.

Bu Ülke'de yer alan isim cümlelerinin büyük bir kısmı tanım cümlesidir. Bunu tespit ve tayin cümleleri takip eder.. Sözlük anlamıyla tanım "bir varlığa,bir şeye özgü niteliklerin belirtilmesi,bir kelimeyi belirleyen, açıklayan anlam, tarif"tir (TDKS). Bu, aynı zamanda bilimsel anlamda tariftir. Oysa "ilmî tarifteki objektif belirleme ve tespit yerine stilistikte tarif,bir kavram veya nesnenin hakikatini, alternatif-subjektif değerler de katarak yorumlamadır." (Özbay 1994: 215) Biz Bu Ülke adlı eserde yer alan 106 metinde 94 adet cins isminin, 53 adet de özel ismin yeniden tanımlandığını tespit ettik. Fakat, eserdeki tanım cümleleri bu rakamlarla sınırlı değildir; çünkü yazar bir kavramı aynı metinde birkaç kez veya başka metinlerde yeniden tanımlayabilmektedir. Biz bu tanım cümlelerini bir araya getirerek bir sözlük oluşturduk ve bunu "Bu Ülke'nin Lügatçesi" başlığıyla çalışmamızın sonuna ekledik. Aşağıdaki örnekte bu tanım cümlelerinden "sol ve sağ" kavramlarına ilişkin ikisi verilmiştir. Bu tanımların birbiri ardı sıra yapılması anlatımın etkisini arttırmaktadır:

> "Sol - sağ, çılgın sevgilerin ve şuursuz kinlerin emzirdiği iki ifrit. Toplum yapımızla herhangi bir ilgisi olmayan iki yabancı." (79/2,3)

Aşağıdaki metinde ise 10 cümleden 8'i tanım cümlesidir. Bu tanımlamalardan dördü argo, dördü de uydurma dile aittir:

> "Argo, kanundan kaçanların dili. Uydurma dil, tarihten kaçanların... Argo, korkunun ördüğü duvar, uydurma dil şuursuzluğun. Biri günahları gizleyen peçe, öteki irfanı boğan kement. Argo, yaralı bir vicdanın sesi; uydurma dil, hafızasını kaybeden bir neslin." (84/1,2,3,4)

Bu Ülke'de zaman zaman sözlük tanımlarına da yer verilmiştir. Yazar, Polemik başlıklı metinde kelimenin Yunancadan girdiğini ve

"savaş" anlamı taşıdığını, Fransızcada da "savaş" anlamında kullanıldığını tespit ettikten sonra şu tanımları sıralar:

1. Münakaşa-i Kalemiyye. (Kamûs-ı Fransevi)
2. Açık Tartışma. (TDKS)
3. Oldukça sert nitelikte kalem tartışması. (Meydan Larousse)

Yazar bu tanım cümlelerini çoğu kez kelimenin tarihî gelişimini de anlatarak destekler. Polemiğin bize Tanzimat ile girdiğini, Batı'da da Hristiyanlığın gelişmesiyle putperestlere ateş püskürmek şeklinde başladığını belirtir ve hem bizden hem batıdan çeşitli yazarların polemik hakkındaki fikirlerini sıralar. Sonuçta kelimeyi bir de kendisi tanımlar:

> "Kinlerin, peşin hükümlerin, gizli çıkarların savaşı, polemik. Eski bir inancı yok etmek isteyen yeni bir düşüncenin savaşı." (127/7,8)

Sözlük tanımları ve kelimenin tarihçesiyle ilgili açıklamalar, okuyucuyu âdeta Cemil Meriç'in tanım cümlesine hazırlar. Yazarın tanımlaması okuyucuyu bir anda etkisi altına alır ve ifade, bütün öznelliğine rağmen, ele alınan konuda söylenmiş ve söylenecek en doğru söz olur. Cemil Meriç cümlelerinin bir özelliği de işte bu telkin ve ikna gücüdür.

Bu Ülke'de yer alan tanım cümlelerinden bir kısmı fikir hayatımızda sıkça kullanıldığı hâlde "taşıdıkları hiçbir düşünce olmayan, kimse tarafından anlaşılmayan" kelimelerin hakikatini açığa çıkarma amacı taşır. Buradaki eleştirilerden hem kelime hem de kelimenin temsil ettiği kavram nasibini alır. Tanım cümlelerinin bir bölümü de eleştiriden ziyade, yazarın hak ettikleri değeri görmeyen bazı kavramları idealize ettiği cümlelerdir. Bütün bu tanım cümlelerindeki yorumlama faaliyeti yazarın bakış açısı (Cemil Meriç düşünüldüğünde) sıkıntıları hakkında önemli ip uçları içerir.

Cemil Meriç, sıkıntıları olan insandır; kafasını en çok kurcalayan meselelerden biri de "neyi" anlatacağından önce "ne ile" anlatacağıdır. Yazarın temel malzemesinin dil olduğu düşünülürse, kendisini bir kavram kargaşasının ortasında bulmuş Cemil Meriç için şüphesiz önce "dilden başlamak" gerekecekti. Bu yüzden Cemil Meriç, "Kelimeleri tarif etmeden girişilecek her tartışma, kısır kalmaya mahkûmdur" (Jurnal, s. 36) diyerek ele aldığı kavramları yeniden tanımlamış, yer yer kaynaklara giderek kelimenin tarihî gelişimini de ortaya koymuştur.

Bu Ülke adlı kitabın ilk metni olan "Sağ ile Sol" da yazar, fikir hayatımızda sıkça kullandığımız "sağ ve sol" kelimelerini ele alır. Yazarın ilk tespiti bu kelimelerin "nereden geldiklerinin bilinmemesi"dir. Cemil Meriç, "toprağımızda doğmayan" bu tür köksüz kelimelerin yarattığı karmaşayı büyük bir tehlike olarak görmektedir. Evvelâ lügatlere baş vurur: "Sol, Lâtincede meş'um, eski Almancada eğri demek"tir. (77/11) Yazar bu kelimelerin Fransız İhtilâli'nden günümüze Batı'da ve bizdeki çağrışımlarını da açıklar. Sonuçta beğenmediği bu kelimeleri yeniden tanımlar: "Sol-sağ ... Çılgın sevgilerin ve şuursuz kinlerin emzirdiği iki ifrit. Toplum yapımızla ilgisi olmayan iki yabancı." (79/2,3)

Meriç'in bir itirazı da "uydurma kelimeler" konusundadır. Arkadaşı Celâl Sılay'dan bahsederken "Kelime dağarcığı fakirdi. Kendisini bir uçuruma atar gibi 'uydurcanın' kucağına fırlattı." (152/9,10) der. Meriç, "uydurca" yı uçuruma benzetir ve ona göre "bu köksüz, bu musikisiz, bu tedaisiz kelime leşleriyle şiir yazılamaz." (152/11) "Asaletini Kaybeden İrfan" başlıklı yazısında "hoca" kelimesi yerine kullanılmaya başlayan "öğretmen" , "talebe" karşılığında kullanılan "öğrenci" kelimelerine itiraz eder. Hoca ve talebe gibi kelimeler birer "sönmüş meş'ale"dir artık. Yerlerine teklif edilen kelimeler ise bu meş'alelerin ışığından mahrumdur. Çünkü hoca "öğretmen demek" değildir. Hoca, "yetiştiren, aydınlatan, yaratan" kişidir. (99/15) Talebe talip olandır; "isteyen, arayan, susayan"

kişi demektir. (99/17) Öğrenci kelimesi ise bütün bu anlam zenginliklerinden yoksun sığ bir adlandırmadır. İşte Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserinde yer alan tanım cümlelerinin bir kısmı da bu "köksüz ve uydurca" kelimelerin ne olduğunu anlatmaya yöneliktir.

Cemil Meriç, Bu Ülke'deki tanım cümleleri ile "kelimelerin arkasında kaybolan gerçek"i aradı. Düşünce hayatımızın birer slogan olmaktan öte değer taşımayan, dahası bir idam yaftası gibi kullanılarak "kötüleyen, karalayan, hedef saptıran" kelimelerini yerli yerine oturtmaya çalıştı. "Gerici Kim?" başlıklı yazısında kelimenin Meydan Larousse'da verilen "Gerici, bir toplumun gelişmesini sağlayacak hiçbir yeniliği istemeyen, her yönüyle eskiyi özleyen ve eski düzeni getirmeye çalışan (kimse)" tanımlamasını, biraz da müstehzi bir üslûpla "Ne güzel bir tarif. Tarifin tek kusuru bu ucubenin hangi çağda, hangi ülkede yaşadığını söylememesi" diyerek eleştirir. İnsanlarımızın, yazarın ifadesiyle, "taşıdıkları hiçbir düşünce olmayan, kimse tarafından anlaşılmadıkları hâlde herkesin ağzında olan" bu gibi kelimelerin "şerrinden korktuğu" bir dönemde, Cemil Meriç, "Murdar bir hâlden muhteşem bir maziye kanatlanmak gericilikse, her namuslu insan gericidir" diyerek ironik bir tavır takınır. Gerici kelimesi gibi karalama maksatlı kullanılan "yobaz" kelimesini tanımlarken de "Yobaz, samimiyet, yobaz, kendini bir nass'a hapseden idrak; bir nass'a, yani sonsuza. Yobaza düşmanlık, tarihe düşmanlık. Yobaz biziz, en güzel taraflarımızla biz" demesi bu ironinin başka bir ifadesidir.

Bu Ülke'de yer alan bir kısım tanım cümleleri de yazarın bazı kavramlara güvensizliğini yansıtır. Bu tanım cümlelerinin "hayat, zaman, ebediyet, ölümsüzleşmek" gibi birbiriyle ilişkili kavramlar etrafında dönmesi de ilgi çekicidir. Yazar, "Ölümsüzleşmek, milyonlarca budalanın dudağında tebessümleşmek ve binlerce yıl anlaşılmadan tekrarlanmak, kirlenmek, genelleşmek. Ebediyet cehennemin ta kendisi." cümleleriyle söz konusu kavramları olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirir. Yine Bu Ülke'nin Fildişi Kule bölümünde yer alan 6. metinde kitapları denize atılan bir şişeye,

zamanı da kumsalda oynayan bir çocuğa benzeterek bu şişenin açılmasının, yani eserin içerdiği mesajın okuyucuya ulaşmasının bu çocuğun insiyatifine bağlı olduğunu sezdirir. Acaba bu çocuk eline geçirdiği nesnenin değerini takdir edebilecek olgunluğa sahip midir? Belki evet, belki hayır. Cemil Meriç bu konuda müteredditkalarak bir parça ümitvar görünür ; fakat kitabın başka bir yerinde " Mabetler her çağda ziyaretçisiz kalmış. Tefekkür Sina'sı metruk bir manastır. Kimin için yaratacaksın? İnsanlar ışığa, hayata, sonsuza düşman. Aydınlanmak için yan, aydınlatmak için değil." (Baki Kalan – 2) diyerek fildişi kulesine çekilir. Bütün bu cümlelerde yatan psikoloji, muhatabını bulamayan ve zaman içerisinde anlaşılma ümidini de yitirmiş bir aydının hayal kırıklığıdır.

Bu bahsin başında Cemil Meriç'in bir kısım tanım cümleleri ile, kendi fikir hayatında çok önemli bir yere sahip; ancak hak ettikleri değeri görememiş bazı kavramları idealize ettiğini belirtmiştik. Bu gruptaki kelimelerin başında "kamûs, kitap, kelime ve söz" gelir." Yazar bu kelimeleri türlü vesilelerle aynı metin içinde veya farklı metinlerde birkaç kez tanımlar. Aşağıda, bir fikir vermesi amacıyla "kitap" hakkındaki tanım cümleleri sıralanmıştır:

> "Kalıcı kitap, sohbet değil, yazıdır. Birkaç sayfaya sığdırılmak istenen bütün bir hayat. Ebediyete yollanan mesaj. Kimsenin söylemediği ve söyleyemeyeceği gerçek." (107/5-8)
>
> "Bu susam, kapıları açan büyü. Harami mağaralarının kapılarını değil, hükümdar hazinelerinin kapılarını: kitap." (110/16,17)
>
> "Meçhule açılan bir kapıdır kitap. Meçhule, yani masala, esrara, sonsuza." (111/12)
>
> "(Kitap) Yazarı aksettiren bir ayna." (115/33)
>
> "Her kitap tılsımlı bir saray." (260/1)
>
> "Denize atılan bir şişe her kitap." (265/1)

"Sonunda kendi de kitap olmuş. Kitap, yani ışık" (264/2)

Bu cümlelerin ortak özelliği "kitap" ile ilgili özgün değerlendirmeler içermeleridir. Yazar kitabı tanımlarken "büyü, masal, esrar, tılsım" gibi olağanüstü kavramlarla ilgili kelimeleri kullanarak kitaba yüklediği imgeyi kuvvetlendirir. Böylece hepimizin zihninde bir anlam ögesi olarak belli tanımlamalara karşılık gelen "kitap" kelimesi Cemil Meriç'te farklı bir duygu derecesi kazanır.

Cemil Meriç yukarıda açıklandığı üzere fikir hayatında önemli bir yere sahip olan kavramları tanımlarken yüceltici ifadeler kullanır. Kendisi de muhtemelen bu kavramlara beslediği şiddetli sevginin ve gösterdiği itibarın farkındadır; ancak bu sevginin ve itibarın ölçüsünü de yine kendi belirler:

> "Ben putperest değilim, kitaba tapmıyorum; içindeki ses, içindeki ışık, içindeki sevgi, içindeki ruh, içindeki çile, içindeki gözyaşı, içindeki tecrübe, içindeki Tanrı çekiyor beni." (Jurnal, 12.9.1963)

Oysa eleştirel bir yaklaşımla ele aldığı kavramlara ilişkin tanım cümlelerinde dili son derece serttir. Bu cümleler yazarın "kalemi kılıç gibi kullandığı, zehir zemberek ifadelerle dolu" (Özbay 2001: 148) cümlelerdir. Bu konuda Hilmi Yavuz bize şu bilgiyi veriyor:

> "Bana yazdığı bir mektupta ' Üslûbumun sertliği hayatımın acısındandır' demişti. Bu çok doğrudur, çünkü bu kertede yalnız kalmış, bu kertede itilmiş, bu kertede horlanmış, bütün resmî ve gayr-ı resmî söylemlerin dışında kalmayı tercih etmiş birinin hiç şüphesiz konumu böyle olacaktı." (Yavuz 1998: 19)

Onun üslûbuna yansıyan bu yalnızlık daha çocukluk yıllarında başlar. Ailesi Balkan Savaşı sırasında Yunanistan / Dimetoka'dan Hatay'a göçer. Cemil Meriç, Reyhanlı'da dünyaya gelir. Yazar bu çevrede uyanan ilk yalnızlık ve yabancılık hislerini şu cümlelerle ifade etmektedir:

> "Antakya'dan sonra Reyhaniye. Çerkez mahallesindeki ev. Bahçe, dere ve mektep. Babamı yine akşamları görebiliyorum. Ablam Antakya 'da okuyor. Ben yalnızım. Babam hep çatık kaşlı, annem hep mızmız. Kasabanın çocukları hep korkunç. Bol bol dayak yiyor, hep hakarete uğruyorum. Şikâyet edeceğim kimse yok. Mektep bahçesinde çocuklar oynuyor... Ben yine yalnızım ve yabancıyım, yabancı yani düşman. Dilim başka ve gözlüklerim var... Kendimden utanıyorum."

Sonraki yıllarda da entellektüel macerası onu yalnızlığa sürüklenmiştir. "Çünkü entellektüellerin kendi hakikat aidiyetlerini, mensubiyetlerini açıkça deklare ettikleri, herhangi bir mensubiyetin dışında bir aydın tavrına, bir varoluş alanı tanımadıkları bir ülkede" (Yavuz 1998: 19) Cemil Meriç'in "Düşünce adamı bir zümrenin emir kulu değildir. Hiçbir merkezden talimat almaz. Bir partiye bağlı olmayabilir. Ama tarihe angajedir; kucağında yaşadığı topluma angajedir. Yani vatandaş olarak vazifeleri vardır: belli savaşları kabul etmesi, belli tehlikeleri göze alması lazımdır. Bir devrin şuuru olmak zorundadır o. Başka vazifesi: bütün hakikatleri yoklamak, bütün yalanların maskesini yıkmak, kalabalığa doğru göstermek." (Meriç 2000b: 295) cümleleriyle ifade ettiği tavrı, onu tek başına bırakmıştır.

"Düşünenin görevi: insanından kopan, tarihini unutan ve yolunu şaşıran aydınları irşada çalışmak, kızmadan, usanmadan irşat." (Meriç 2000b: 325) diyen Cemil Meriç, bu tanım cümleleriyle "kafalardaki

keşmekeşi dağıtmaya, metafizik birer orospu olup çıkan kaypak, hain mefhumlara ışık tutmaya" (Meriç 1981: 23) çalıştı. Düşünenin görevi "kızmadan, usanmadan irşat" dedi; usanmadı belki, ama kızgınlığı ister istemez cümlelerine yansıdı. Görevi "karanlıkları aydınlatmak" olan aydın, bizzat "kavganın içinde"ydi. "Sokaklarda kardeşleri, çocukları boğazlaşırken, soğukkanlılığını nasıl koruyabilirdi?" (1981: 2) Cemil Meriç'in üslûbuna yansıyan hırçınlığını, biraz da insanımızın içinde yuvarlanıp gittiği bu kör dövüşü karşısında duyduğu acıya bağlamak gerekir. Bu açıdan düşünüldüğünde üslûbunun sert olmasına neden olan hadiselerin bireysel ıstıraplar kadar entellektüel bir endişeyi de yansıttığını söyleyebiliriz.

2. 2 Fiil Cümleleri

2. 2. 1 Yapı Bakımından Fiil Cümleleri

Yüklemi müstakil bir fiil olan cümleler fiil cümlesidir. Edebî metinlerde cümleler daha çok fiillerin çekimli şekilleriyle oluşur. Bu, stilistik olduğu kadar lingüistik bir keyfiyettir. Ancak Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserinde tersi bir durum söz konusudur. Zira tespit ettiğimiz toplam 3955 cümleden 2134'i isim; 1821'i fiil cümlesidir. Fiil cümlelerinin toplam cümle sayısına oranı %46; isim cümlelerinin %54'tür. Bu oranlar üslûp incelemeleri açısından son derece dikkat çekici verilerdir.

İsimler, kendilerini "niteleyen, belirten, açıklayan" kelimelerle bir kelime grubu oluşturdukları hâlde, fiiller bu "niteleme, belirtme, açıklama" unsurlarından bağımsızdır. Bu yüzden isim cümleleri genellikle özne ve çoğu kez bir kelime grubu kuruluşundaki yüklemden oluşurken; fiil cümleleri özne ve yüklemin yanı sıra nesne ve yüklemi çeşitli açılardan tamamlayan ögelerden kurulabilmektedir. Fiil cümlelerinde yüklem çoğunlukla tek kelime, birleşik fiil kuruluşunda olduğu durumlarda kelime

grubu durumundadır. Bu Ülke'deki fiil cümlelerinin büyük kısmında yüklem tek kelimeden oluşmaktadır:

"Yığınlar onun için *yaşıyor*, onun için *dövüşüyor*, onun için *ölüyorlar*." (77/7)

"Avrupalı dostları acıyarak *baktılar* ihtiyara ve kulağına: 'Hayır delikanlı' diye *fısıldadılar*, 'sen bir az-gelişmişsin.' " (96/8)

"Yapraktan taçlarında ağaçların güneş *yükseliyordu*, hür ve şuh. *Açıldı* gönlümün kapıları, dünyalar *doldu* içime. Oynaşan, cıvıldaşan dünyalar." (241/4,5)

"Bir adam meçhule *tırmanıyordu*. Sisyphe'e *benziyordu* uzaktan." (255/1,2)

Aşağıdaki cümlelerde is yüklem birleşik fiil kuruluşundadır:

"Çekingendir, çünkü maziyi *temsil eder*." (78/10)

"Gerçek, kelimelerin arkasında *kayboluyor*." (80/4)

"Dil, Penelop'un örgüsü, yirmi dört saatte bir *sökülüp örülüyor*." (87/3)

"*Baş tacı etmişiz* 'bîve-i bâkiri'i." (91/4)

"Batılılaşma miti eskiyince yeni bir yalan *çıktı sahneye*... Daha doğrusu aynı nazenin taze bir makyajla *arz-ı endam etti*." (97/1,2)

"Bu üzücü dostluğa iki yıl *dayanabildim*." (151/15)

Bu Ülke'de "olmazlık" bildiren fiil cümleleri de kullanılmıştır. Fiil cümlelerinde "olmazlık" yükleme getirilen "-mA" eki ile yapılır. Bunun yanı sıra "ne ... ne ..." bağlama edatı ile kurulmuş "olmazlık" bildiren fiil cümleleri de vardır:

"Türk adaleti kimse tarafından benimsenmeyen bu silik ve şahsiyetsiz kelimeyi pek *ciddiye almaz.*" (78/18)

"Kanun hiçbir itizale *göz açtırmamış.*" (91/10)

"İrfanı hisarla kuşatmış Doğu, mâbede bezirgân *sokmamış.*" (99/1)

"Biz *ne* kendimizi *tanıyoruz, ne* Avrupa'yı." (106/2)

"*Ne* kanun-u kadim *kalmıştı, ne* deb-i dirin (eski töreler) ."(131/9)

Bu Ülke'de soru cümlesi kuruluşunda "olmazlık" cümleleri de vardır:

"İdeolojiler siyaset dünyasının haritaları. Haritasız denize açılınır mı?" (93/7)

"Eşref de minnacık bir Ziya Paşa: 'bir güzel mazmun bulunca... ' kendini bile hicvedeceğini söyleyen şair ne kadar ciddiye alınabilir? " (124/19)

İsim cümlelerinde "O değildir, budur." şeklinde gördüğümüz olumsuzluktan hemen sonraki olumlu yapı, fiil cümlelerinde "Onu yapmaz, bunu yapar." biçiminde karşımıza çıkar:

"Yığın *düşünmez, maruz kalır.*" (109/13)

"Sirse insanları *domuzlaştırmamış*, domuzları *insanlaştırmış.*" (294/14)

2. 2. 2 Anlamına Göre Fiil Cümleleri

Fiil cümleleri varlığı hareket halinde anlatmanın aracıdır. Bu Ülke'de tespit ettiğimiz fiil cümlelerinin büyük bir kısmı olay cümleleridir. Aşağıdaki

metinlerde yazar, fiil cümlelerini olay anlatımı için kullanmaktadır. Fiil cümlelerinin ağırlıkta olduğu bu metinlerde tahkiye üslûbu ön plândadır:

"89'a kadar kana, çamura bulamış Avrupa'yı. İspanya'da engizisyon olmuş, Rusya'da çar. Avrupa'dan kovulunca bize sığınmış.

Baş tacı etmişiz 'bîve-i bâkir'i. Elli yıl düşünce yasaklanmış; iman suç sayılmış. Bu izm uğruna bütün izm'lere düşman kesilmişiz. Onu her tehlikeden korumak için hapishaneler yükseltmiş, matbaalar kurmuş, mektepler açmışız. Gediklerden sızan her fikir süngü ile tepelenmiş. Kamuoyu o mabudenin şüpheli rakiplerini haklamak için iktidarla el ele vermiş. Kanun hiçbir itizale göz açtırmamış.

Kah Batıcılık olmuş, kah Batı düşmanlığı. Her izm onun himayesinde sahneye çıkmış. Bu yedi ceddi yabancı aluftenin dilimizde adı yok. Batı, 'obskürantizm' demiş. Obskürantizm kocayıp dermansızlaşınca, surların ardında bekleyen tefekkür, bulanık bir sel gibi boşanmış ülkeye. Beyni iğdiş edilen nesiller büyük bir susuzlukla bu kirli sulara eğilmiş. Ve düşünce, mahiyeti meçhul bir içki gibi çıldırtmış herkesi. Kırk beş milyon kırk beş milyona düşman kesilmiş.

Obskürantizm heyulası yok edilmedikçe herhangi bir diriliş hayaline kapılmak çılgınlık." (Türkiye'deki Hayalet, s. 91,92)

"Kıt'aları ipek bir kumaş gibi keser biçerdik. Kelleler damlardı kılıcımızdan. Bir biz vardık cihanda, bir de küffar...

Zafer sabahlarını kovalayan bozgun akşamları. İhtiyar dev mazideki ihtişamından utanır oldu. Sonra

utanç, unutkanlığa bıraktı yerini; 'Ben Avrupalıyım' demeye başladı, 'Asya bir cüzzamlılar diyarıdır.'

Avrupalı dostları acıyarak baktılar ihtiyara. Ve kulağına 'Hayır delikanlı', diye fısıldadılar, 'sen bir az-gelişmişsin.'

Ve Hristiyan Batı'nın göğsümüze iliştirdi bu idam yaftasını bir 'nişan-ı zişan' gibi gururla benimsedi aydınlarımız." (Sen Bir Az-Gelişmişsin, s. 96)

Bu Ülke'deki fiiil cümlelerinin bir kısmı da tıpkı isim cümleleri gibi "tarif, tayin ve tespit" amaçlı kullanılmaktadır. Aşağıdaki örnekte italik ve bold yazılarak gösterilen "sağ" kelimesine ilişkin iki tayin cümlesinden ilki bir fiil cümlesi, ikincisi isim cümlesidir:

"Sağ daima çekingen, daima korkak, daima sevimsizdir. Çekingendir, çünkü ***maziyi temsil eder; maziyi, yani keyfiliği, kanunsuzluğu.*** Korkaktır, zira ***kanlı imtiyazların ve karanlık istismarların mirasçısıdır.***" (78/9,10,11)

Şu cümleler ise fiil cümlesi kuruluşunda birer tespit cümlesidir:

"Bazen bütün dikkatini, bütün hünerini nazımda tüketiyor sanatçı; mısra haysiyeti oluyor, cümle haysiyetsizliği." (83/4)

"Eski sözlüğe kızıl bir külâh geçirdiğini söyleyen Hugo tek kelime uydurmamış; sembolizmin üç silâhşörü de öyle." (86/4)

"Önümdeki koleksiyon Sait Halim Paşa'nın kütüphanesinden geliyor. Rıza Tevfik, Paşa'nın felsefe hocasıydı. 'Kamûs-u Felsefe' yazarı geniş tecessüsüne

rağmen mâbedi pencerelerinden seyreder, içeri girmez." (105/11,12,13)

"Dostoyevski, 'Avrupa'yı kendimizden çok daha iyi tanıyoruz' diyor. Biz ne kendimizi tanıyoruz, ne Avrupa'yı. " (106/1,2)

"Nezleye yakalanır gibi ideolojilere yakalanıyoruz, ideolojilere ve kelimelere." (126/4)

"XVII. asırda polemik biraz daha kibarlaşır." (127/13)

"XX. yüzyılda polemiğin tarihi, gazeteciliğin tarihi ile kaynaşır." (127/19)

"Yirmi beşinde şöhretin zirvesine erişen şair, elli beşinde unutulmuştu. Daha mı kötü yazıyordu? Hayır... Okuyucularını kaybetmişti sadece, okuyucularını ve hayranlarını. Bir zamanlar hislerine tercüman olduğu "mutlu azınlık" hassasiyetini büsbütün kaybetmişti. Şiir istemiyordu artık. Tutunduğu dallar kopmuştu Celâl'in. Altından başka mukaddes tanımayan bu sersem kalabalığa ne söyleyecekti Celâl... (151/21-27)

TABLO-1

METİN	İSİM CÜMLESİ		FİİL CÜMLESİ		TOPLAM
	SAYI	%	SAYI	%	
Sağ ile Sol	50	63	30	37	80
Gerici Kim?	11	65	6	35	17
Kelâm, Bütünüyle Haysiyettir	30	17	15	33	45
Argo	10	100	-	-	10
Bizim Kapitolümüz Yok	12	70	5	30	17
Kâmus, Bir Milletin Hafızası	5	63	3	37	8
Penelop'un Örgüsü	2	50	2	50	4
Her Kemal Yeni	6	100	-	-	6
Yobaza Düşmanlık	7	100	-	-	7
İzm'ler	2	67	1	33	3
Türkiye'deki Hayalet	2	9	22	81	24
Slogan İlkelin İdeolojisi	17	47	19	53	36
Bu Firar Bir Kabil Kompleksi	14	88	2	12	16
Sen Bir Az – Gelişmişsin	6	43	8	57	14
Avrupa'nın Yeni Bir İhraç Metaı	17	85	3	15	20
Asaletini Kaybeden İrfan	9	32	19	68	28
Dergi, Hür Tefekkürün Kalesi	45	67	22	33	67
Batı Dergileri	52	50	53	50	105
Kitap	87	51	83	49	170
Okumak Üzerine	47	57	35	43	82
Tercüme	24	67	12	33	36
Divan Edebiyatında Roman	23	70	10	30	33
Türk Teceddüt Edebiyatı	31	53	27	47	58
Bizde Hiciv Yok	43	63	25	37	68
Polemik	28	44	36	56	64
Mehlika Sultan'a Âşık Yedi Genç	11	44	14	56	25
Su Alan Gemi	18	43	24	57	42
Bir İmparatorluğun Anatomisi	19	61	12	39	31
Müstağrip	18	69	8	31	26
İrfan'a Kaçış	27	39	43	61	70
Yunan'a Kaçış	25	53	22	47	47
İran'a Kaçış	27	31	59	69	86
Mutlak'a Kaçış	69	43	92	57	161
Batı'ya Kaçış	37	42	52	58	89
Le Bon Perestler	15	42	21	58	36
Nakş-ı Ber Ab	18	51	17	49	35
Bir Anonim Şirket	18	50	18	50	36
Demokrasi ve İslâmiyet	50	57	37	43	87
Aydınların Dini: İzmler	49	67	24	33	73
Din, Afyon Mudur?	26	72	16	28	42
İnanlar Kardeştir	13	81	3	19	16
Düşmanlarımızın Tanrısı	11	69	5	31	16
Der Sergüzeşt-İ Caliban	7	32	15	68	22
Yeni Bir İdeoloji	17	59	12	41	29
İki Düşman Kardeş	19	68	9	32	28
Sakson Köleleri	27	80	7	20	34
Tefekkürün Tarifidir Diyalektik	50	73	19	27	69
Doğu Despotizmi	5	39	8	61	13
Çağdaş Uygarlık Düzeyi ve İsa Efendimiz	12	25	36	75	48
Bir İnsan Yaratmak	21	50	21	50	42
Geç Kalmış İki Mezdekçi	102	52	95	48	197
Öldürmeyeceksin	70	53	63	47	133
Şiddet Avrupa'nın Tanrısı	10	72	4	28	14
Kutuplar	8	57	6	43	14
Testideki Ay	8	53	7	47	15

TABLO-1

METİN	İSİM CÜMLESİ		FİİL CÜMLESİ		TOPLAM
	SAYI	%	SAYI	%	
Yogi ile Komiser	48	50	48	50	96
Ne Yogi Ne Komiser	57	78	16	22	73
İnsan Nereye?	83	67	41	33	124
Bir Avuç Duman	29	61	19	39	48
Münzevi Yıldızlar	40	56	31	44	71
Dante	19	66	10	34	29
İbn Haldun İle Vico	11	69	5	31	16
Camoens	13	35	24	65	37
Scott	20	43	26	57	46
Balzac	47	74	30	26	77
Lamennais	25	47	28	53	53
Tagor	77	46	89	54	166
Said Nursi	22	61	14	39	36
Kemal Tahir	43	55	35	45	78
Kerim Sadi	12	71	5	29	17
Kelime-1	5	20	20	80	25
Kelime-2	12	63	7	37	19
Kelime-3	1	11	8	89	9
Kelime-4	2	29	5	71	7
Kitap-1	8	53	7	47	15
Kitap-2	2	33	4	67	6
Kitap-3	2	20	8	80	10
Kitap-4	2	29	5	71	7
Kitap-5	-	-	3	100	3
Kitap-6	2	50	2	50	4
Bâki Kalan-1	1	33	2	67	3
Bâki Kalan-2	2	40	3	60	5
Bâki Kalan-3	4	33	8	67	12
Bâki Kalan-4	11	100	-	-	11
Bâki Kalan-5	4	100	-	-	4
Bâki Kalan-6	3	100	-	-	3
Bâki Kalan-7	5	71	2	29	7
Bâki Kalan-8	3	75	1	25	4
Bâki Kalan-9	2	67	1	33	3
Bâki Kalan-10	5	38	8	62	13
Bâki Kalan-11	5	83	1	17	6
Bâki Kalan-12	4	40	6	60	10
Bâki Kalan-13	7	100	-	-	7
Bâki Kalan-14	2	67	1	33	3
Bâki Kalan-15	5	42	7	58	12
Bâki Kalan-16	3	25	9	75	12
Bâki Kalan-17	10	77	3	23	13
Bâki Kalan-18	6	40	9	60	15
Bâki Kalan-19	7	88	1	12	8
Bâki Kalan-20	14	47	16	53	30
Bâki Kalan-21	2	50	2	50	4
Bâki Kalan-22	11	42	15	58	26
Bâki Kalan-23	8	80	2	20	10
Bâki Kalan-24	14	67	7	33	21
Bâki Kalan-25	12	55	10	45	22
Bâki Kalan-26	3	60	2	40	5
Bâki Kalan-27	7	78	2	22	9
Bâki Kalan-28	5	45	6	55	11
T O P L A M	**2134**	**54**	**1821**	**46**	**3955**

III. BÖLÜM
YÜKLEMİNİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

3. 1 Biçim, İşlev ve Anlam Bakımından İç Yüklemli Cümleler

Türkçede devrik ve kurallı cümle adlandırmaları, cümlenin temel elemanı "yüklem"in yeri esas alınarak yapılan adlandırmalardır. Buna göre yüklemi sonda bulunan cümleler "kurallı"; yüklemi başta veya ortada yer alan cümleler "devrik"tir.

*Yüklemin sonda bulunduğu cümleleri "kurallı cümle" terimiyle karşılayanların çıkış noktası, Türkçe söz diziminde yüklemin cümle sonunda bulunmasını, başka bir deyişle cümlenin yardımcı elemanlardan ana elemana doğru sıralanmasını genel geçer bir söz dizimi kuralı olarak kabul etmektir. Bu da "Günlük konuşmalarda, manzum metinlerde, deyim ve atasözü gibi dilimizin ince ifadelerinde sık sık karşımıza çıkan devrik cümle kullanımı bir kuralsızlık mıdır?", sorusunu akla getirmektedir. Kurallı cümle mukabilinde kullanılan devrik cümle terimi de olumsuz çağrışımlar yapmaktadır. Türk Dil Kurumu tarafından 1998'de yayımlanan Türkçe Sözlük'te "devrik" kelimesinin "yıkılmış, dik durumunu yitirmiş: devrik çam ağaçları; mecazen iktidardan indirilmiş: devrik başbakan" anlamları verilmiştir. Her iki kullanımda da bir olumsuzluk söz konusudur. Böyle bir kelimeden yola çıkılarak yapılan "devrik cümle" terimi de yüklemi sonda bulunmayan cümleleri bir kuralsızlık olarak ele alan kurallı cümle terimiyle aynı mantığa dayanmaktadır. Oysa tercih edilen ifade tarzının, burada yüklemi cümle başında veya ortasında kullanmanın, bir anlatım değeri varsa bunu kuralsızlık şeklinde değerlendirmek ne derece doğrudur?

Türk dilinde, henüz bütün yönleriyle ortaya konmuş olmasa da, bir "yüklemi sonda bulunmayan cümle" kullanımı vardır. Bizim amacımız,

Cemil Meriç'in "Bu Ülke" adlı eserinde yer alan bu tipteki cümlelerin dil ve üslûp özelliklerini ortaya koymaktır. Ancak konuyla ilgili mevcut terimler, kapsamı ifade etmede yetersiz kalmaktadır. Biz çalışmamızda, devrik cümle tabir edilen cümlelerde yüklemin içeri çekilmesinden hareketle, bu cümle tipine "iç yüklemli cümle" dedik. Kurallı cümle karşılığında da, yüklemi sonda bulunan cümle kastedildiği için, "sonda yüklemli, sonu yüklemli" terimleri üzerinde düşündük; fakat "iç yüklemli" terimine mukabil "son yüklemli" adlandırmasının terminoloji açısından daha uygun olduğu kanaatiyle, kurallı cümle karşılığında "son yüklemli" adlandırmasını tercih ettik.

Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserinde yer alan toplam 3955 cümleden 513'ü iç yüklemli cümledir. Bu cümlelerin metinlere göre dağılımı TABLO-2'de gösterilmiştir. Toplam 3955 cümle içinde 1/7 oranında iç yüklemli cümle kullanılması, düşünce yazılarından oluşan, düz yazı biçimindeki bir eser için önemli bir yüzdedir.

Bu Ülke'de ,kelime grubu kuruluşundaki yüklemde elemanların yer değiştirmesiyle oluşan 17 adet iç yüklemli cümleyi saymazsak, kalan 496 adet iç yüklemli cümleden 490'ında, yani %99'unda yüklem yalnızca bir eleman içeri çekilirken, başka bir deyişle yüklemden sonra sadece bir öge kullanılırken; 6'sında, yani % 1'lik bir kısmında iki eleman içeridedir. Aşağıdaki örneklerden ilkinde yüklemden sonra sadece özne; ikincisinde ise nesne ve yer tamlayıcısı kullanılmıştır:

"Riveral için bir üslûp temrinidir *tercüme*" (118/4)

"El Biruni boşuna anlatmış *Hint'i çağdaşlarına*."
(220/5)

Yüklemin kelime grubu kuruluşunda karşımıza çıktığı bir kısım cümlelerde ise, kelime grubunu oluşturan unsurların kendi içinde yer değiştirmesiyle iç yüklemli cümle oluşabilmektedir. Bu grupta 17 cümle

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

vardır. Bu da toplam iç yüklemli cümleler arasında % 3.3'lük bir dilime karşılık gelmektedir. Aşağıda bu yapıdaki cümlelerden iki tanesi gösterilmiştir:

"İngiltere'de dergi denince 'Edinburgh Review' gelir akla." (102/9)

"Erken şöhret canına okumuştu Celâl'in." (153/17)

Yukarıda iki örneğini verdiğimiz iç yüklemli cümle tipi ile kelime grubu kuruluşundaki yüklemde elemanların yer değiştirmesiyle oluşan iç yüklemli cümle tipleri dışarıda tutulunca (Bu gruptaki 22 cümle tabloda * işareti ile gösterildi), yüklemden sonra kullanılan eleman esas alınarak tespit edilen iç yüklemli cümlelere ait sayı ve yüzdeler TABLO-3'te gösterilmiştir. Bu verilerden anlaşılacağı üzere, iç yüklemli cümlelerin büyük bir kısmında yüklemden sonra kullanılan eleman "özne"dir. Bu cümle tipi içinde özellikle isim cümlesi kuruluşunda olanlar, yazarın "iç yüklemli cümle üslûbu" açısından anahtar cümlelerdir. Bu konu ileride ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

İç yüklemli cümlelerle ilgili dikkat çekici bir başka özellik de ,yüklemden sonra birden fazla öge kullanılan cümleler ile yüklemi oluşturan kelime grubu unsurlarının kendi içinde yer değiştirmesiyle oluşan 23 adet iç yüklemli cümle dışarıda tutulduğunda, kalan 490 iç yüklemli cümleden 376s'ında, yani % 77'sinde, yüklemden sonra kullanılan elemanın tek kelimeden; 114'ünde, yani % 33'ünde kelime grubundan oluşmasıdır. Bununla ilgili sayı ve yüzdeler ise TABLO-4 yer almaktadır. Bu sayılardan da anlaşılacağı üzere, Cemil Meriç'in Bu Ülke'sindeki iç yüklemli cümlelerin karakter özelliği, "*yüklemin yalnızca bir eleman içeride olması ve yüklemden sonraki elemanın da tek kelimeden oluşması*"dır. Yazar, bu tip bir cümle ile sona aldığı elemanı vurgulama amacı taşır. Sonda söylenen söz, daima daha akılda kalıcıdır. "*Türkçe söz diziminin anlam ve etkiyi ilgilendiren en mühim kurallarından biri ise dikkat*

çekici elemanın sona alınmasıdır" (Özbay 2001: 156). Sonda vurgulanan elemanın tek kelimeden oluşması da bu etkiyi arttırır. Cemil Meriç, burada adeta, fotoğrafçılıktaki "zum yapma" tekniğini yazı alanına taşır. Zum yapmak, "doğaya bakış açısını genişletmek veya daraltmak amacıyla objektifin odak uzaklığını değiştirmektir." (TDKS) Meriç de cümlede elemanların yerlerini değiştirerek bakışlarımızın bir noktada odaklanmasını sağlar, o nokta cümlenin en can alıcı elemanıdır. Aşağıdaki örneklerde bu dikkat çekme gayreti son derece açık bir şekilde tespit edilebilmektedir:

> "Karanlık kinlerin birbirine saldırttığı çılgın sürülerin savaş çığlığıdır, slogan." (93/13)
>
> "Düşünce cangılında yolumuzu aydınlatan hırsız feneri, tecessüs." (104/22)
>
> "Kinlerin, peşin hükümlerin, gizli çıkarların savaşı, polemik." (107/6)
>
> "Meçhule açılan bir kapıdır, kitap." (111/12)
>
> "Osmanlı'nın vakur ve selim zevki için, uzun sürmemesi gereken bir oyundur, hiciv." (124/12)
>
> "Avrupa'nın dildâdesi Yunân-ı kadîme fazla iltifat etmez, Osmanlı." (143/5)
>
> "Halk ezberlemeli, Avesta'yı." (147/13)
>
> "Dünyadan kaybolduğunu sandığı insanca duygulara kavuşmak sevindiriyor, romancıyı." (154/3)
>
> "Bu kasvetli hava, Büyük İhtilâl'den sonra esmeye başlıyor, Avrupa'da." (167/1)

Cemil Meriç, özellikle fikir yazılarında, vurgulu ögeyi sona alarak kurduğu iç yüklemli cümlelerle okuyucuyu şaşırtır. Söz dizimini değiştirmesi, insanımızın bilincine alışılmışın dışında iletiler göndererek onu harekete geçirmeye yönelik bir "şoklama" işlemidir. Aşağıdaki paragrafta kullanılan iç yüklemli cümleler böyle bir "uyaran" görevini üstlenmiştir:

"*Sol, demokrasilerin zaferinden sonra yeni bir bekâret kazanır Avrupa'da,* günahlarından arınır. *Bizde de kasideler döşenilir, nazenine.* Avrupa, bütün cinayetlerini sağ'a yükler. Sağ, yakın tarihin 'günahkâr teke'sidir: kilisedir, cehalettir, faşizmdir. *Batı'nın en 'gerici' partileri bu menfur vasıftan kurtulmağa çalışırken, bizde mukaddesatçıların bayrağı olur, sağ:* Türk'ün âlicenaplığı." (Sağ ile Sol, s. 78)

Cemil Meriç'in Bu Ülke'sindeki iç yüklemli cümlelerin bir kısmı da "şiirsel bir ahenk" oluşturmaya yöneliktir. Bu durumda iç yüklemli cümleler, anlama müzik yoluyla yapılan değişik bir vurgunun da aracı olur. Aşağıdaki örnekte, iç yüklemli cümleler metnin tamamında bir ses uyumu oluşturmuştur:

"Kıt'aları ipek bir kumaş gibi keser biçerdik. *Kelleler damlardı kılıcımızdan. Bir biz vardık cihanda, bir de küffar.*

Zafer sabahlarını kovalayan bozgun akşamları. İhtiyar dev, mazideki ihtişamından utanır oldu. *Sonra utanç, unutkanlığa bıraktı yerini,* 'Ben Avrupalıyım' demeğe başladı, 'Asya bir cüzzamlılar diyarıdır.'

Avrupalı dostları acıyarak baktılar ihtiyara, ve kulağına: 'Hayır delikanlı', diye fısıldadılar, 'sen bir az-gelişmişsin.'

Ve Hıristiyan Batı'nın göğsümüze iliştirdiği bu idam yaftasını, bir nişân-ı zîşân gibi gururla benimsedi aydınlarımız." (Sen Bir Az-Gelişmişsin, s. 96)

İç yüklemli cümleleri müzikal bir eleman olarak da kullanan Cemil Meriç, böylelikle düşünsel yapıyı şiirsel plâtforma taşır. Bu Ülke'nin "Bâki

Kalan" bölümündeki 28 numaralı metin - kitabın son metni - bunun en güzel örneğidir. Yazar burada iç yüklemli cümlelerle felsefî bir metni şiire dönüştürmüştür:

"Sensiz giden trenler, ufuklarda kaybolan birer ümit
Nehir gibi akmıyor günler Heraklit, Heraklit.
Zaman masal kuşlarına benziyor...
Abûs, kocaman, sâkit.
Ve geceleri alnında dolaşır biteviye
Kirli, soğuk pençeleri.
Yıldızları söndürmüş fırtına.
Batan bir gemidesin,
Senden ne kalacak yarına!
Kıyılardan imdat isteyen sesin."

(Baki Kalan – 28, s. 297)

Bu Ülke'deki toplam 513 adet iç yüklemli cümleden 370'i, yani % 72'si fiil; 143 'ü, yani % 28'i isim cümlesidir. Nesnenin sona alındığı cümlelerin tamamı fiil cümlesidir. Bu bir üslûp özelliğinden çok lingüistik bir zorunluluktur. Çünkü isim cümlelerinde nesne kullanımı son derece sınırlıdır. Bu konuyla ilgili sayısal veriler TABLO-5'te verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere en yoğun isim cümlesi kullanımı, öznenin sona alındığı iç yüklemli cümle tipindedir. Bu gruptaki toplam 197 cümleden 78'i yani % 40'ı isim cümlesidir. Bu % 40'lık dilimde yer alan cümlelerinin çoğu özne ve yüklemden oluşmaktadır. İsim cümlelerinin genellikle özne ve yüklemden oluşması lingüistik bir keyfiyettir; çünkü daha önce de belirttiğimiz üzere fiil cümlelerinde yüklemin açıklayıcıları ayrı birer öge olduğu hâlde, isim cümlelerinde yüklemi oluşturan asıl isim unsurunun açıklayıcıları çoğu zaman bu isimle birlikte bir kelime grubu oluşturduğu için isim cümleleri genellikle özne ve yüklem ile kurulmaktadır. Ancak Bu Ülke'de öznenin sona alındığı ve "yüklem ile özne" kuruluşundaki isim

cümleleri üslûp açısından da belirleyicidir. Çünkü bu tip cümlelerin bir kısmında özne kolaylıkla yüklem hâline getirilerek söz dizimi değiştirilebilir. Söz gelimi "Prusya'nın resmî felsefesiydi Hegelcilik." (190/20) şeklinde iç yüklemli bir yapıyla karşımıza çıkan cümle, rahatlıkla "Prusya'nın resmî felsefesi Hegelcilik'ti." diye söylenebilirdi. Fakat burada "Prusya'nın resmî felsefesi" kelime grubu yargı görevinde kullanılarak özellikle içeri çekilmekte, "Hegelcilik" de özne görevinde kullanılarak vurgulanmaktadır. Bu tip cümlelerden bir kısmı aşağıda dönüşümlü şekilleriyle gösterilmiştir:

"Tefekkürün tarifidir diyalektik." (190/22)

Tefekkürün tarifi diyalektiktir.

"Soyumuzun alın yazısıymış bu." (207/2)

Soyumuzun alın yazısı buymuş.

"Onun için eğlencelerin en asilidir okuma, daha doğrusu en asilleştiricisidir." (115/30)

Onun için eğlencelerin en asili okumadır, ...

"Önce burjuvazinin bayrağıdır, sol, sonra dördüncü sınıfın, hürriyettir, terakkidir, müsavattır." (124/12)

Önce burjuvazinin bayrağı soldur, ...

"Ortak vasıfları müstağriplikti bu gençlerin." (131/10)

Müstağriplik bu gençlerin ortak vasıflarıydı.

"Karanlık kinlerin birbirine saldırttığı çılgın sürülerin savaş çığlığıdır, slogan." (93/13)

Karanlık kinlerin birbirine saldırttığı çılgın sürülerin savaş çığlığı slogandır.

Aşağıdaki cümleleri ise şu hâlleriyle hem iç yüklemli, hem son yüklemli cümle olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak metin bağlamında, yazarın üslûbu da göz önüne alınırsa bu cümleleri iç yüklemli cümle şeklinde değerlendirmek daha doğru olacaktır:

"Rus romanının Kristof Kolomb'u o." (206/11)

"Büyük Friedrick'e göre asrın en orijinal eseri bu tercüme." (117/8)

"Düşünce cangılında yolumuzu aydınlatan hırsız feneri tecessüs." (104/22)

"Kinlerin, peşin hükümlerin, gizli çıkarların savaşı, polemik." (127/6)

İsim cümleleri, çoğunlukla "özne + yüklem" kuruluşunda oldukları için, fiil cümlelerine nispetle daha kolayca iç yüklemli cümleye dönüştürülebilir. Ancak fiil cümlelerinde çoğunlukla, özne ve yüklemden başka nesne ve çeşitli görevlerdeki tamlayıcılar da kullanıldığı için, yüklemi içeri çekmek zorlaşır. Fiil cümlelerinde yüklem içeri çekildikçe, diğer elemanlarla bağlantısı zayıflar. Bunu bir örnekle açıklayalım:

"Fransız dilini barbarların istilâsından o *koruyor*, Diderot'ya göre." (85/5)

Fransız dilini barbarların istilâsından koruyor o Diderot'ya göre.

Fransız dilini koruyor o, barbarların istilâsından Diderot'ya göre.

Koruyor o, Fransız dilini barbarların istilâsından Diderot'ya göre.

Cemil Meriç'in Bu Ülke'de kullandığı iç yüklemli cümlelerden 370'i, yani %72'si fiil cümlesidir. Fiil cümlelerini iç yüklemli cümleye dönüştürmenin zorluğu karşısında Cemil Meriç, yüklemi yalnızca bir eleman içeri çekmiştir. Böylece, iç yüklemli bir fiil cümlesinde de cümlenin temel ögesi durumundaki yüklem ile diğer ögeler arasındaki bağlantıyı korumuş; cümleleri zapt u rapt altına alabilmiştir.

Bu Ülke'de yer alan iç yüklemli cümleler, "uzunluk - kısalık" açısından da değerlendirilmiştir. Buna göre yüklemden sonra kullanılan elemanı da dikkate alarak yaptığımız incelemede elde edilen veriler TABLO-6'da gösterilmiştir. Bu verilerden de anlaşılacağı üzere iç yüklemli cümlelerin %80'i kısa cümledir. Bu, iç yüklemli bir yapıda, cümle uzadıkça yüklem ile diğer elemanlar arasında anlam ilgisi kurmanın zorlaşmasıyla ilgilidir. Bu açıdan düşünüldüğünde Bu Ülke'deki iç yüklemli cümlelerin kısa cümleler olması, yazarın tercihinden çok dil mantığından kaynaklanan bir zorunluluktur. Diğer yandan, "Cemil Meriç'in iç yüklemli cümle üslûbu" konusunda belirleyici nitelikteki cümleler "uzun ve orta uzunluktaki cümlelerdir. Çünkü, Cemil Meriç bu cümleleri daha önce bahsettiğimiz "zum yapma" yani vurgulu ögeyi ön plâna çıkarma amacıyla kullanır. Uzun bir cümlede yüklemden hemen sonra söylenen ve çoğunlukla tek kelimeden oluşan öge bütün dikkatleri üzerine çeker. Aşağıda Bu Ülke'den seçilen iç yüklemli cümleler kısadan uzuna doğru sıralanmıştır. Bu örneklerde uzun ve orta uzunluktaki cümlelerde, sonda söylenen ögenin, kısa cümlelere nispetle daha vurgulu olduğu rahatlıkla görülebilir:

"Küçümsüyordu şöhreti." (152/1)

"Kelleler damlardı kılıcımızdan." (96/2)

"Fuat, na'şını fırlatır uçuruma." (134/3)

"Halk, oynanan oyunu seziyordu insiyaklarıyla." (156/5)

"Meş'aleyi çetin imtihanlardan sonra tutuşturmuşlar eline." (99/3)

"Yunanistan'a giderken vapurda iki gençle tanışıyor Miller." (154/1)

"Karanlık kinlerin birbirine saldırttığı çılgın sürülerin savaş çığlığıdır, slogan." (93/13)

"Padişah olmasa, Avrupa'nın emrinde ve Avrupa'nın inayetiyle kendisi yönetecekti devleti." (136/10)

"Hayatı, zaafları, hastalıklarıyla, belli bir milletin, belli bir asrın adamıdır, Marx." (187/10)

"Materyalizm veya idealizm gibi küstah ve bütüncü nazariyelerin tehlikeli dünyasına sokulmamalıdır ilim." (190/10)

"Mefhumların kâh gülünç, kâh korkunç maskelerle raksa çıktığı bir karnaval balosu, fikir hayatımız." (77/1)

"Yalnız bu tashihlerden nasılsa kurtulan bir el, ressamın bütün ustalığını, bütün sanatını, bütün dehasını ifşa eder seyircilere." (152/17)

Bu Ülke'de "yalnızca sayı bakımından" ele alındığında en çok iç yüklemli cümle kullanılan metin "Mutlak'a Kaçış"tır. Bu metinde 39 iç yüklemli cümle vardır. Onu 34 cümle ile "Tagor" başlıklı metin takip eder. Bu sıralamaya ait veriler Tablo – 2'de gösterilmiştir. Mutlak'a Kaçış, Cemil Meriç'in dostlarından Celâl Sılay hakkındadır. Tagor ise, fikir hayatında önemli bir yeri olan Hint'in mimarlarından Tagor'u anlatır. Her iki metinde de duygu yüklü bir anlatım ağır basmaktadır. Cemil Meriç, söz konusu metinlerde iç yüklemli cümleleri bu anlatımı takviye etmek için kullanmaktadır. Mutlak'a Kaçış ve Tagor başlıklı metinlerde sayıca en çok iç yüklemli cümle kullanılan paragraflar bir fikir vermesi bakımından aşağıda gösterilmiştir:

"Yirmi beşinde şöhretin zirvesine erişen şair, elli beşinde yorulmuştu. Daha mı kötü yazıyordu? Hayır... *Okuyucularını kaybetmişti sadece,* okuyucularını ve hayranlarını. Bir zamanlar hislerine tercüman olduğu 'mutlu azınlık' hassasiyetini büsbütün kaybetmişti. Şiir istemiyordu artık. *Tutunduğu dallar kopmuştu Celâl'in. Altından başka mukaddes tanımayan bu sersem kalabalığa ne söyleyecekti Celâl...* Kitaplarını belli bir

sayıda basıyor ve birkaç dosta armağan ediyordu. Zavallı Celâl, ömür boyu içtimaî kavgaların dışında yaşamıştı. Çalışanların, inanların ve gönüllerini bir dâvâya bağlayanların dünyasından habersizdi. *Ve hazlar, bir zelzeleden kaçan hassas yaratıklar gibi uzaklaşmışlardı ondan.* " (Mutlak'a Kaçış, s. 151)

"Gandi ile Tagor çağdaş Hint düşüncesinin iki kutbu. Kalplerinde aynı kutsal inanç tutuşuyordu. Zora düşmandılar, sömürgeciliğe düşmandılar. *Ama uçurumlar vardı aralarında ;* yaşayışları başkaydı, duyuşları başkaydı, anlayışları başka. Biri imanla şefkatti, tek arzusu yeni bir nesil yaratmak; öteki sakin, serâzât bir gönül, bütün varlıkları kucaklayacak kadar geniş, bütün tezatları ahenkleştirecek kadar güçlü. *İngiltere ile iş birliğine karşıydı Gandi. Avrupa'yı söküp atmak istiyordu Hint'ten.* Tohum serpmeden önce toprağı temizlemek lâzımdı. Tagor, ahenk bozulmasın diyordu, ne varsa kalsın. Uğultudan hoşlanmıyordu, kandan hoşlanmıyordu. *Çocuklarla oynamak istiyordu kumsalda.* Tanrı da çağların kâğıttan gemilerini rüyalarıyla doldurup değişiklik girdabına fırlatmıyor muydu? *'İnsanların bütün zaferleri benim zaferlerim' diyordu şair...* Hiçbir millet tek başına kurtulamaz. Birlik: hakikat; bölünüş: vehim (mâyâ). Gandi ise 'Avrupa mâyâdır' , diye haykırıyordu: 'Hint eski ihtişamına kavuşabilmek için bu mâyâdan bir an önce kurtulmalı.' Tagor'a göre bir insan ne kadar büyük olursa olsun bir ülkenin kaderine hükmedememeliydi. Gandi, kadîm Rişiler gibi, Hint'in bütün bilgelerini iş birliğine çağırmıyor, sadece emrediyordu: 'Eğirin, dokuyun!' *Tek iş kalıyordu yapılacak: boyun eğmek.*

Dış hürriyet adına, iç hürriyeti eziliyordu insanın. Çıkrığı kutsallaştırıyordu Gandi, ama yalnız mide değildi insan. Şair coşuyordu: 'Fecirle uyanan kuş yalnız yiyecek aramaz. Kanatları yorulma bilmeden göğün davetine cevap verir. *Işığa neşideler terennüm eder hançeresi.* Bizim de şafağa karşı ödevimiz var: bir olan'ı, renk ve sınıf farkı tanımayan'ı, hepimizi nimete gark eden'i anmak."

İç yüklemli cümlelerin son yüklemli cümlelere nispeti açısından düşünüldüğünde ise, en yoğun iç yüklemli cümle kullanımı %44 oranı ile "Kelime-3" başlıklı metindedir (bkz. Tablo - 2). Buradaki yoğunluk metnin kısa olmasına bağlıdır.

3. 2 Cümle Tipolojisi Bakımından İç Yüklemli Cümleler

İç yüklemli cümleler bahsinin başlangıcında, Türkçede henüz bütün yönleriyle ortaya konmuş olmasa da bir iç yüklemli cümle kullanımı bulunduğunu kaydetmiştik. Çalışmamızın bu bölümünde Bu Ülke'de yer alan iç yüklemli cümle tipleri üzerinde durarak, iç yüklemli bir yapının hangi şekillerde ortaya çıktığını inceleyeceğiz. Bunu yaparken de iç yüklemli cümlelerin yargı unsurunun içeri çekilmesiyle oluşmasından hareketle, sınıflandırmamızı yüklemden sonra kullanılan elemanı esas alarak yapacağız.

Daha önce de belirttiğimiz üzere, Bu Ülke'deki iç yüklemli cümlelerin en belirgin özelliği, yüklemin büyük çoğunlukla yalnızca bir eleman içeri çekilmesidir. Fakat az sayıda da olsa yüklemden sonra birden fazla öge kullanıldığı da görülür. Biz de bu durumu dikkate alarak, iç yüklemli cümle tiplerini iki grupta incelemeyi uygun gördük.

3. 2. 1 Yüklemin Bir Eleman İçeri Çekildiği İç Yüklemli Cümle Tipleri

3. 2. 1. 1 Yüklemin Özneden İçeri Çekildiği Cümleler

Bu gruptaki temel iç yüklemli cümle yapıları "Yüklem+Özne" ve "Tamlayıcı/Nesne+Yüklem+Özne" dir. Diğer iç yüklemli cümle tipleri bu yapıların farklı kombinasyonlarıyla oluşmaktadır. Bu Ülke'de söz konusu kombinasyonlarla oluşan 10 değişik cümle tipi vardır. Bunlar aşağıda gösterilmiştir:

(1) Y+Ö

Bu Ülke'de yüklemin özneden içeri çekildiği iç yüklemli cümleler arasında "yüklem+özne" kuruluşundakiler sayı bakımından diğer cümle tiplerinden daha fazladır. Bu cümlelerin çoğu da isim cümlesidir.

"Bir neslin vasiyetnamesidir dergi." (101/2)

"Âşıklarını kaybeden bir dilberin meraretiydi, bu." (152/2)

"Çılgın bir kahkahaydı Celâl." (150/13)

"İmtiyazlarını koruyacak bir hisardı, nass." (177/7)

"Açıldı gönlümün kapıları." (241/5)

"Gözümden düştü Ţurganyev." (103/22)

(2) Ö'+Y+Ö'

Çekirdeğini **Y+Ö** cümle tipinin teşkil ettiği bu kuruluş, öznenin kelime grubu kuruluşunda karşımıza çıktığı cümlelerde görülür. Burada özneyi oluşturan unsurlardan bir kısmı yüklemden önce, bir kısmı da sonra söylenmektedir. Bu parçalanan öge Ö' sembolüyle gösterilmiştir:

"Ortak vasıfları müstağriplikti bu gençlerin." (131/16)

"Azgın iştihaları vardı intelijansiyanın." (135-136/1)

"Her karşılaşmamız tadına doyulmaz bir vuslattı Celâl'le." (153/8)

"Tutunduğu dallar kopmuştu Celâl'in." (155/26)

(3) N+Y+Ö

Bu cümle tipi de ikinci çekirdek cümle tipidir. Nesne yerine tamlayıcı getirilerek, cümledeki eleman sayısı arttırılarak ve bu elemanların yerleri değiştirilerek Bu Ülke'de söz konusu yapıdan 9 farklı cümle tipi üretmek mümkündür.

"Sığınağını kundaklar Caliban." (181/7)

"Hakikatin bütününü kucaklamıyor bu hüküm." (118/5)

"Yeni ülkeler fethetmişti edebiyatımız." (121-122/1)

"Muhatabını seçemedi Celâl." (153/18)

(4) T+Y+Ö

Bu cümle tipinde nesnenin yerini tamlayıcı almıştır. Söz konusu tamlayıcı yüklemi yer-yön bakımından açıklayan bir kelime veya yüklemi zaman, nitelik, sebep vb. yönlerden belirten bir zarf olabilir.

"Klâsik Fransız şiirinde soğuk bir yankıdır Horatius'un yankısı." (124/4)

"Gemide yalnızdı Salih Zeki." (144/2)

"Materyalizm veya idealizm gibi küstah ve bütüncü nazariyelerin tehlikeli dünyasına sokulmamalıdır, ilim." (190/3)

"Önce burjuvazinin bayrağıdır, sol." (78/5)

"Zekâ geliştikçe artar bu sevgi." (115/28)

"Ömür boyu okuyamamıştı zavallı dostum." (151/8)

(5) T+Ö'+Y+ Ö'

Bu cümle tipi de oluşum bakımından **Ö'+Y+Ö'** tipindeki cümlelerle benzerlik gösterir.

"Bizde hazin bir kaderi var dergilerin." (101/4)

"Kafatasında musikisi biter kelimelerin." (284/4)

(6) T+T+Y+Ö

Bazı cümlelerde yüklemi çeşitli açılardan açıklayan birden fazla tamlayıcı bulunabilir. Bu durumda **T+Y+Ö** yapısından türeyen **T+T+Y+Ö** şeklindeki cümle tipi oluşur.

"Batı'nın en gerici partileri bu menfur vasıftan kurtulmağa çalışırken, bizde, mukaddesatçıların bayrağı olur, sağ." (78/24)

"Avrupa'nın dildâdesi Yunân-ı kadîme, fazla iltifat etmez Osmanlı." (143/5)

"İki asır önce basılan bir ikonoloji kitabında, kadın olarak tasvir edilmiş demokrasi." (169/1)

(7) T+N+Y+Ö

Yukarıdaki cümlelerde kullanılan tamlayıcılardan birinin yerini nesnenin almasıyla bu yapıda bir cümle tipi daha oluşur.

"Beşiğinde Tanrılar'ın dilini konuşmuş insan." (82/6)

"Mecusîye, Musevîye, din bilginine apayrı şeyler söyler Avesta." (146/10)

(8) N+T+Y+Ö

Bu cümle tipi, **T+N+Y+Ö** yapısındaki tamlayıcı ile nesnenin yer değiştirmesi sonucu oluşur.

"Ve Hristiyan Batı'nın göğsümüze iliştirdiği bu idam yaftasını bir nişân-ı zîşan gibi gururla benimsedi aydınlarımız." (96/9)

"Söylemek istediklerini bütünü ile söylemez yazar." (107/17)

"Coğrafî kaderciliği bilimsel bir hakikat gibi sergiler Marx." (185/3)

"Bizi bu kadar tanır Montesquieu." (192/16)

(9) Ö'+N+T+Y+Ö'

N+T+Y+Ö kuruluşundaki bir cümlede öznenin kelime grubu ise, bu kelime grubunu oluşturan unsurlardan bir kısmı yüklemden önce söylenebilir. Bu durumda da **Ö'+N+T+Y+Ö'** tipinde bir cümle oluşur.

"Kimi Fransız şiirini tereddi ile vasıflandırır hekimlerin, kimi sosyalizmi bir hastalık sayar." (114/10)

(10) T+N+T+Y+Ö

Cümlede nesne ve yüklemi açıklayan birden fazla tamlayıcı bulunduğunda böyle bir cümle tipiyle karşılaşabiliriz. Ancak bu kullanım Bu Ülke'de son derece azdır.

"Bazen bütün dikkatini nazımda tüketiyor sanatçı." (85/6)

3. 2. 1. 2 Yüklemin Nesneden İçeri Çekildiği Cümleler

Bu gruptaki çekirdek cümle yapıları, **Y+N, Ö/T+Y+N ve** 'dir. Bu Ülke'yi esas alarak, söz konusu yapılardan yüklemden önce özne, nesne ve çeşitli tamlayıcılar getirip; bunların yerlerini değiştirerek 9 farklı iç yüklemli cümle tipi oluşturmak mümkündür. Aşağıda söylenmeyen özne "θ" işareti ile gösterilmiştir.

(1) θ+Y+N

Bu gruptaki temel cümle tipi **Y+N**'dir.

"Tanımıyoruz onları." (77/2)

"Baş tacı etmişiz bîve-i bâkir'i." (91/4)

"Göremeyiz onları." (108/27)

(2) Ö+Y+N

Yüklemden önce öznenin de söylenmesiyle elde edilen bu tipteki cümleler, Bu Ülke'de yüklemin nesneden içeri çekildiği cümleler arasında sayı bakımından en yoğun gurubu oluşturur.

"Düşünceye parlak ve cazip bir biçim vermek, küçültür düşünceyi." (108/2)

"Gurbet kocatmıştı genç şahinleri." (131/7)

"Halk ezberlemeli Avesta'yı." (147/13)

"Karamsarlık sarar Avrupa'yı. (167/13)

"Servet veya mevki ayırmaz insanları." (171/5)

(3) Ö+N'+Y+N'

Bu cümle tipi Ö+Y+N'den türemiştir. Burada aslında kelime grubu kuruluşunda tek nesne vardır; N' ile gösterilen bu kelime grubunun unsurlarından biridir.

"Acılar, zekâsını bilemişti Celâl'in." (151/19)

(4) θ+T+Y+N

Ö+Y+N yapısındaki öznenin yerini tamlayıcı aldığında bu cümle tipiyle karşılaşıyoruz.

"Bütün resullere sordu yolunu." (141-142/1)

(5) θ+T+T+Y+N

T+Y+N kuruluşuna bir tamlayıcı daha eklendiğinde bu tipte bir iç yüklemli cümle oluşabilmektedir.

"89'a kadar kana, çamura bulamış Avrupa'yı." (91/11)

"Kapıldınız mı uzaklara sürükler sizi." (109/5)

"Sonra coşkun mısralara döker vecdini." (147/9)

(6) Ö+T+Y+N

Bu cümle tipi **Ö+Y+N** ile **T+Y+N** cümlelerinin karmasıdır.

"Ve düşünce, mahiyeti meçhul bir içki gibi çıldırtmış herkesi." (91/17)

"Ruskin, İngilizler'e söylüyor bunu." (108/31)

"Müderris şair, acı bir sualle tamamlar şiirini." (147/17)

(7) T+Ö+Y+N

Ö+T+Y+N yapısındaki özne ile tamlayıcının yer değiştirmesi sonucu böyle bir cümle tipi oluşur.

"İhtiyarî menfasına ayak basar basmaz milletlerarası maceracılar aldı etrafını." (178/12)

(8) T+T+Ö+Y+N

Ö+T+Y+N yapısına bir tamlayıcı daha eklenmesiyle bu tipte bir iç yüklemli cümle ortaya çıkmaktadır.

"Padişah olmasa, Avrupa'nın emrinde ve Avrupa'nın inayetiyle kendisi yönetecekti devleti." (136/10)

(9) Ö+T+T+Y+N

T+T+Ö+Y+N yapısındaki iç yüklemli cümlenin elemanları yer değiştirdiğinde bu tipte bir cümle meydana gelmektedir.

"Fransa, 1958'e kadar liselere almıyor sosyolojiyi." (183/8)

(10) T+Ö+T+Y+N

Yukarıdaki, cümlede elemanların yeri bir kez daha değiştirilerek Böyle bir yapı elde edilebilir.

"Vecit, o muzaffer kartal, ruhuma saldırdığı zaman, alevden kanatlarının sesi, mukaddes bir korkuyla ürpertir beni." (224/3/)

3. 2. 1. 3 Yüklemin Tamlayıcıdan İçeri Çekildiği Cümleler

Bu gruptaki iç yüklemli cümlelerde, yargı unsurunu yer-yön veya zaman, miktar, nitelik, sebep, vasıta ilgisi gibi yönlerden belirten kelimeler yüklemden sonra kullanılır. Böylece Y+T ve Ö/T+Y+T yapılarının çeşitli kombinasyonlarıyla 22 farklı cümle tipi oluşur.

(1) θ+Y+T

Burada yüklemden sonra kullanılan tamlayıcı, yargı elemanını yön, zaman, nitelik bakımından tamamlamaktadır.

"Ama kızamıyorlardı ona." (150/16)

"Yer yüzünde yaşadığımızdan bile haberleri yoktu neredeyse." (183/13)

"İlhamlarını kâh sözle, kâh çizgiyle dile getiren bir düşünce adamı, kadîm Rişiler gibi." (242/33)

(2) Ö+Y+T

Bu Ülke'de **Ö+Y+T** kuruluşunda epeyce iç yüklemli cümle vardır. Buradaki öznenin yerine farklı elemanlar getirerek veya bu kuruluşa farklı elemanlar ekleyerek pek çok yeni cümle tipi elde etmek mümkündür.

"Kelleler damlardı kılıcımızdan." (96/2)

"Yunan, soluk bir fon kitapta." (143/2)

"Başka gemiler de vardı ufukta." (144/4)

"Her dilden lügatler bulunmalı kütüphanenizde." (108/32)

"Halûk, bir 'cins isim'dir artık." (134/14)

"Bu ilk tercümenin uyandırdığı yankı, hain bir istihzadır önceleri." (145/8)

"Demokrasi, adaletin temelidir, Vacherot'ya göre." (169/8)

(3) Ö+T'+Y+T'

Ö+Y+T kuruluşundaki iç yüklemli bir yapıda kullanılan tamlayıcının kelime grubu olması durumunda, bu kelime grubunun unsurlarından biri

yüklemden önce söylenebilir. Bu durumda parçalanan tamlayıcı Ö+T'+Y+T' biçiminde bir cümle tipi oluşturur.

"Kitap, beraber yaşar sizinle." (100/13)
"Şair, alevden kamçısına sarılır hicvin." (123/9)
"Celâl, içinde yaşadı zelzelelerin." (149/7)

(4) θ+T+Y+T

Bir cümlede yüklemi çeşitli açılardan belirten birden fazla tamlayıcı bulunabilir. Bu keyfiyet, iç yüklemli bir yapıda **T+Y+T** biçiminde bir cümle tipi oluşturabilir.

"Nezleye yakalanır gibi tutulur bir fikre." (109/14)
"Zirvelerden bakar diyar-ı küfre." (133/5)
"Ve Yunan'ı görmeden âşık oluyor Yunanlılar'a." (154/3)
"Gerçekten severseniz konuşurlar sizinle." (107/21)
"Geriye dönülemezdi artık." (131/10)

(5) θ+T+T+Y+T

Yüklemden önce birden fazla tamlayıcı kullanılmışsa bu tipte bir iç yüklemli cümleyle karşılaşmak mümkündür.

"Çok defa istemeyerek ayrılırız onlardan." (115/16)

(6) θ+N+Y+T

Yüklemden önce tamlayıcı veya özne yerine nesne söylendiğinde böyle bir yapıyla karşılaşıyoruz.

"Nice ülkeler dolaşmıştır bize gelinceye kadar." (108/30)

"Okuyucularını kaybetmişti sadece." (151/23)

"Bütün ruhunu dökmek istiyordu kelimelere." (152/20)

(7) Ö+T+Y+T

Birden fazla tamlayıcısı bulunan iç yüklemli bir cümlede, özne de kullanılmışsa ortaya çıkması muhtemel cümle tiplerinden biri de budur.

"Avrupalı dostları, acıyarak baktılar ihtiyara." (96/8)

"Avesta, yeniden çevrilir Batı dillerine." (146/6)

"Ve hazlar, bir zelzeleden kaçan hassas yaratıklar gibi uzaklaşmışlardı ondan." (151/31)

"Ve şiir, Heraklitos'un vecizelerine dönüyordu çok defa." (152/21)

(8) Ö+T+T'+Y+T'

Ö+T+Y+T kurulundaki bir cümlede yüklemden sonra söylenen tamlayıcı bir kelime grubu ise, bu kelime grubunun unsurlarından biri yüklemden önce söylenebilir. Aşağıdaki örnekte bir ayrılma grubu olan tamlayıcının ayrılma ekli isim unsuru yüklemden sonra, diğer isim unsuru önce söylenmiştir.

"Ülkeler, asırlarca, habersiz yaşamış birbirinden".(220/3)

(9) T+Ö+Y+T

Ö+T+Y+T kuruluşundaki bir cümlede elemanlar yer değiştirerek bu tipte bir cümle oluşturabilmektedir.

"Hiciv, maşerî vicdanın kararlarını infaz eden bir intikam meleği olsa gadr ve fezahat hükümran olabilir miydi hâlâ?" (124/9)

"Bu titiz, bu hummalı çalışmaların sonunda bir boya yığını kalır tuvalde." (152/16)

"Dünyada üç medeniyet vardır yazara göre." (156/6)

(10) Ö+N+Y+T

Özne, nesne, tamlayıcı ve yüklemden oluşan ve tamlayıcının yargı unsurundan sonra söylendiği bir yapıda oluşabilecek iç yüklemli cümle tiplerinden biri de budur.

"Fuat, na'şını fırlatır uçuruma." (134/3)

"Her çağ; kendi rüyalarını, kendi emellerini söyletmiş kelimeye." (169/2)

"Halk, oynanan oyunu seziyordu insiyaklarıyla." (136/5)

(11) N+Ö+Y+T

Ö+N+Y+T kuruluşundaki iç yüklemli bir yapıda elemanların yer değiştirmesiyle böyle bir cümle tipi oluşabilmektedir.

"Susam ve Zambaklar'ı Proust çevirmiş Fransızcaya." (111/1)

"Hamit'i o tanıttı bize." (122/13)

(12) θ+T+N+Y+T

Ö+N+Y+T kuruluşundaki bir cümlede özne yerine tamlayıcı kullanıldığında bu tipte bir cümle ile karşılaşırız.

"Ve kolları sıvayıp kitabı kazandırır Türkçe'ye." (160/9)

(13) θ+N+T+Y+T

T+N+Y+T+ kuruluşundaki bir cümlede elemanların yerleri değiştirilerek **N+T+Y+T** yapısında bir iç yüklemli cümle tipi elde edilebilir.

"Romanı zevk için okuruz umumiyetle." (206/12)

(14) T+Ö+T+Y+T

Üç farklı tamlayıcı ile özne ve yüklemden oluşan ve yargı unsurundan sonra tamlayıcı kullanılan iç yüklemli cümle tiplerinden biri de budur.

"Obskürantizm, kocayıp dermansızlaşınca, surların ardında bekleyen tefekkür, bir sel gibi boşanmış ülkeye." (91/15)

"Kitaplar bileziklerin onda biri kadar etse beyefendilerimizle hanımefendilerimiz arada bir okumak hevesine kapılırlardı belki." (109/32)

(15) Ö+T+T+Y+T

T+Ö+T+Y+T kuruluşundaki bir cümlede elemanların yerleri değiştirilerek elde edilebilecek bir iç yüklemli cümle tipi de budur.

"Polemik de Batı'nın bütün hastalıkları gibi Tanzimat'ın açtığı yoldan giriyor ülkemize." (126-127/1)

(16) Ö+N+T+Y+T

Özne, nesne ve birden fazla tamlayıcı kullanıldığında ortaya çıkması muhtemel cümle tiplerinden biri de budur.

"Kemal, Türk insanını böyle bir lâboratuvarda tanıdı, bütün giriftliği ve bütün ihtişamıyla." (248/10)

Bir avuç kelime kıtaları birbirinden ayırır, yer sarsıntısı gibi." (183/18)

(17) N+Ö+T+Y+T

Ö+N+T+Y+T kuruluşundaki bir cümlede elemanların yer değiştirmesi sonucu elde edilebilecek iç yüklemli cümle tiplerinden biri de **N+Ö+T+Y+T**'dir.

"Fransız Devrimi'ni ben de 'Rical-i İhtilâl'den heceledim, bütün bir nesil gibi." (163-164/1)

(18) N+T+Ö+Y+T

N+Ö+T+Y+T kuruluşundaki bir cümlede özne ile birinci tamlayıcı yer değiştirirse böyle bir iç yüklemli cümle tipi oluşur.

"Fransız dilini, barbarların istilâsından o koruyor,
Diderot'ya göre." (85/3)

(19) Ö+T+N+Y+T

17 ve 18. tipteki iç yüklemli cümle yapılarında, elemanların yer değiştirmesiyle oluşabilecek bir cümle tipi de **Ö+T+N+Y+T** kuruluşundadır.

"Sol, demokrasilerin zaferinden sonra yeni bir
bekâret kazanır Avrupa'da." (78/20)

(20) T+Ö+N+T+Y+T

Özne, nesne ve yüklemi çeşitli açılardan açıklayan üç tane tamlayıcı olması durumunda böyle bir iç yüklemli cümle tipiyle karşılaşabiliriz.

"Vasıtaları amaca tâbi kılınca, faydacı mantık sizi
aşağı kaydırırı boyuna." (211/33)

3. 2. 1. 4 Yüklemi Oluşturan Kelime Grubu Unsurlarının Kendi İçinde Yer Değiştirmesiyle Oluşan İç Yüklemli Cümleler

İç yüklemli cümlelerin bir kısmında yüklem kelime grubu kuruluşundadır. Bu kelime grubu unsurlarının kendi içinde yer değiştirmesiyle de iç yüklemli cümle oluşabilir. Aşağıda bu cümlelere ait "cümle tipleri" gösterilmiştir.

(1) Ö+Y

Özne ve yüklemden oluşan aşağıdaki cümlede, yüklem deyimleşmiş bir birleşik fiildir. Birleşik fiilin unsurlarından biri yüklemden önce söylenmiştir.

"Erken şöhret, canına okumuştu Celâl'in." (153/17)

(2) T+Ö+Y

Tamlayıcı, özne ve yüklemden oluşan şu cümlelerde de yüklem yine deyimleşmiş birleşik fiil kuruluşundadır.

"Batılılaşma miti eskiyince yeni bir yalan çıktı sahneye." (97/1)

"1893'te Brunetiére başına geçer derginin." (103/16)

(3) T+Ö+T+Y

Birden fazla tamlayıcısı bulunan bir cümlede **T+Ö+T+Y** kuruluşunda bir iç yüklemli yapı ortaya çıkabilir.

"Ama İngiltere'de dergi denince 'Edinburgh Review' gelir akla." (102/9)

3. 2. 2 Yüklemin İki Eleman İçeri Çekildiği İç Yüklemli Cümleler

Bu Ülke'de kullanılan iç yüklemli cümlelerin yalnızca beş tanesinde yüklem iki eleman içeridedir. Bu da toplam iç yüklemli cümlelerin yaklaşık

olarak % 1'ine karşılık gelir. Bu % 1'lik dilimdeki iç yüklemli cümleler ve tipolojisi aşağıda gösterilmiştir:

(1) θ+Y+T+T

"Senin yıldızların kelimeler, söyle raksetsinler, alev saçlarıyla sonsuz bahçesinde hayallerinin." (257/2)

(2) T+Ö+Y+T+T

"Kafesteki bir aslan gibi isyanla, öfke ile, endişe ile dolaşırken bir ses gelir kulağına hafiften." (262/3)

(3) T+N+T+Y+Ö+T

"Filhakika kendini şöyle tanıtıyordu dergi ilk sayfasında." (103/7)

(4) Ö+T+Y+N+T

"El Birûnî boşuna anlatmış Hint'i çağdaşlarına." (220/5)

(5) T+N+Y+T+Ö

"Mucizelerini terennüm edeyim diye ikinci bir ses verdin bana Tanrım." (226/1)

TABLO-2

METİN	İÇ Y.Lİ CÜMLE		SON Y.Lİ CÜMLE		TOPLAM
	SAYI	%	SAYI	%	
Sağ ile Sol	9	11	71	89	80
Gerici Kim?	1	6	16	82	17
Kelâm, Bütünüyle Haysiyettir	5	11	40	89	45
Argo	-	-	10	100	10
Bizim Kapitolümüz Yok	2	12	15	88	17
Kâmus, Bir Milletin Hafızası	1	13	7	87	8
Penelop'un Örgüsü	-	-	4	100	4
Her Kemal Yeni	-	-	6	100	6
Yobaza Düşmanlık	-	-	7	100	7
İzm'ler	-	-	3	100	3
Türkiye'deki Hayalet	4	17	20	83	24
Slogan İlkelin İdeolojisi	1	3	35	97	36
Bu Firar Bir Kabil Kompleksi	1	6	15	94	16
Sen Bir Az – Gelişmişsin	5	36	9	64	14
Avrupa'nın Yeni Bir İhraç Metaı	1	5	19	95	20
Asaletini Kaybeden İrfan	5	18	23	82	28
Dergi, Hür Tefekkürün Kalesi	8	12	59	88	67
Batı Dergileri	16	15	89	85	105
Kitap	17	10	153	90	170
Okumak Üzerine	21	26	61	74	82
Tercüme	7	20	29	80	36
Divan Edebiyatında Roman	-	-	33	100	33
Türk Teceddüt Edebiyatı	3	5	55	95	58
Bizde Hiciv Yok	5	7	63	83	68
Polemik	7	11	57	89	64
Mehlika Sultan'a Âşık Yedi Genç	4	16	21	84	25
Su Alan Gemi	5	12	37	88	42
Bir İmparatorluğun Anatomisi	6	20	25	80	31
Müstağrip	2	8	24	92	26
İrfan'a Kaçış	8	12	62	88	70
Yunan'a Kaçış	11	24	36	76	47
İran'a Kaçış	14	16	72	84	86
Mutlak'a Kaçış	39	24	122	76	161
Batı'ya Kaçış	14	16	75	84	89
Le Bon Perestler	4	11	32	89	36
Nakş-ı Ber Ab	2	6	33	94	35
Bir Anonim Şirket	5	14	31	86	36
Demokrasi ve İslâmiyet	11	13	76	87	87
Aydınların Dini: İzmler	3	4	70	96	73
Din, Afyon Mudur?	3	8	33	92	36
İnananlar Kardeştir	1	6	15	94	16
Düşmanlarımızın Tanrısı	1	6	15	94	16
Der Sergüzeşt-İ Caliban	2	9	20	91	22
Yeni Bir İdeoloji	4	14	25	86	29
İki Düşman Kardeş	2	7	26	93	28
Sakson Köleleri	2	6	32	94	34
Tefekkürün Tarifidir Diyalektik	7	10	62	90	69
Doğu Despotizmi	3	23	10	77	13
Çağdaş Uygarlık Düzeyi ve İsa Efendimiz	7	15	41	85	48
Bir İnsan Yaratmak	5	12	37	88	42
Geç Kalmış İki Mezdekçi	17	9	180	91	197
Öldürmeyeceksin	17	13	116	87	133
Şiddet Avrupa'nın Tanrısı	2	14	12	86	14
Kutuplar	1	8	13	92	14
Testideki Ay	2	13	13	87	15

TABLO-2

METİN	İÇ Y.Lİ CÜMLE		SON Y.Lİ CÜMLE		TOPLAM
	SAYI	%	SAYI	%	
Yogi ile Komiser	10	11	80	89	96
Ne Yogi Ne Komiser	3	4	70	96	73
İnsan Nereye?	7	6	117	94	124
Bir Avuç Duman	9	19	39	81	48
Münzevi Yıldızlar	18	25	53	75	71
Dante	3	10	26	90	29
İbn Haldun İle Vico	1	6	15	94	16
Camoens	4	11	33	89	37
Scott	4	9	42	81	46
Balzac	8	10	69	90	77
Lamennais	5	9	48	91	53
Tagor	34	20	132	80	166
Said Nursi	5	14	31	86	36
Kemal Tahir	11	14	67	86	78
Kerim Sadi	2	12	15	88	17
Kelime-1	6	24	21	76	25
Kelime-2	4	21	15	29	19
Kelime-3	4	44	5	56	9
Kelime-4	1	14	6	86	7
Kitap-1	3	20	12	80	15
Kitap-2	1	16	5	84	6
Kitap-3	2	20	8	80	10
Kitap-4	3	42	4	48	7
Kitap-5	-	-	7	100	3
Kitap-6	1	25	3	75	4
Bâki Kalan-1	1	33	2	67	3
Bâki Kalan-2	-	-	5	100	5
Bâki Kalan-3	2	17	10	83	12
Bâki Kalan-4	-	-	11	100	11
Bâki Kalan-5	-	-	4	100	4
Bâki Kalan-6	-	-	3	100	3
Bâki Kalan-7	3	43	4	47	7
Bâki Kalan-8	-	-	4	100	4
Bâki Kalan-9	1	33	2	67	3
Bâki Kalan-10	2	15	11	85	13
Bâki Kalan-11	2	33	4	67	6
Bâki Kalan-12	1	10	9	90	10
Bâki Kalan-13	1	4	6	86	7
Bâki Kalan-14	-	-	3	100	3
Bâki Kalan-15	5	42	7	48	12
Bâki Kalan-16	2	17	10	83	12
Bâki Kalan-17	1	8	12	92	13
Bâki Kalan-18	3	20	12	80	15
Bâki Kalan-19	-	-	8	100	8
Bâki Kalan-20	1	3	29	97	30
Bâki Kalan-21	1	25	3	75	4
Bâki Kalan-22	6	23	20	77	26
Bâki Kalan-23	1	10	9	90	10
Bâki Kalan-24	2	10	19	90	21
Bâki Kalan-25	2	9	20	91	22
Bâki Kalan-26	-	-	5	100	5
Bâki Kalan-27	-	-	9	100	9
Bâki Kalan-28	4	36	7	64	11
T O P L A M	**513**	**13**	**3436**	**87**	**3949**

TABLO-3

METİN	ÖZNE S.		NESNE S.		YER T. S.		ZARF T.S		TOPLAM
	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI
Sağ ile Sol	5	56	1	11	2	22	1	11	9
Gerici Kim?	1	100	-	-	-	-	-	-	1
Kelâm, Bütünüyle Haysiyettir	2	40	1	20	-	-	2	40	5
Argo	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bizim Kapitolümüz Yok	-	-	-	-	-	-	2	100	2
Kâmus, Bir Milletin Hafızası	-	-	-	-	-	-	1	100	1
Penelop'un Örgüsü	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Her Kemal Yeni	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yobaza Düşmanlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İzm'ler	-	-	-	-	-	-	-	-	
Türkiye'deki Hayalet	-	-	3	75	1	25	-	-	4
Slogan İlkelin İdeolojisi	1	100	-	-	-	-	-	-	1
Bu Firar Bir Kabil Kompleksi	-	-	-	-	1	100	-	-	1
Sen Bir Az – Gelişmişsin	1	20	-	-	3	60	-	-	5*
Avrupa'nın Yeni Bir İhraç Metaı	-	-	-	-	-	-	-	-	1*
Asaletini Kaybeden İrfan	4	80	-	-	-	-	-	-	5*
Dergi, Hür Tefekkürün Kalesi	5	63	-	-	1	13	2	25	8
Batı Dergileri	6	38	-	-	6	38	2	13	16*
Kitap	2	12	7	41	2	12	5	29	17*
Okumak Üzerine	8	38	-	-	6	29	6	29	21*
Tercüme	5	71	-	-	-	-	2	29	7
Divan Edebiyatında Roman	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk Teceddüt Edebiyatı	1	33	-	-	1	33	1	33	3
Bizde Hiciv Yok	2	40	-	-	1	20	2	40	5
Polemik	2	29	-	-	2	29	3	42	7
Mehlika Sultan'a Âşık Yedi Genç	2	50	1	25	-	-	1	25	4
Su Alan Gemi	1	20	-	-	2	40	2	40	5
Bir İmparatorluğun Anatomisi	2	33	1	17	-	-	3	50	6
Müstağrip	1	50	1	50	-	-	-	-	2
İrfan'a Kaçış	4	50	2	25	-	-	2	25	8
Yunan'a Kaçış	5	45	2	18	3	27	1	9	11
İran'a Kaçış	3	21	4	29	4	29	3	21	14
Mutlak'a Kaçış	16	41	3	8	13	33	6	15	39*
Batı'ya Kaçış	4	29	2	14	6	42	2	14	14
Le Bon Perestler	1	25	-	-	1	25	2	50	4
Nakş-ı Ber Ab	-	-	-	-	-	-	2	100	2
Bir Anonim Şirket	1	20	1	20	3	60	-	-	5
Demokrasi ve İslâmiyet	5	45	1	9	1	9	4	36	11
Aydınların Dini: İzmler	2	67	-	-	1	33	-	-	3
Din, Afyon Mudur?	2	67	-	-	-	-	1	33	3
İnanlar Kardeştir	1	100	-	-	-	-	-	-	1
Düşmanlarımızın Tanrısı	-	-	1	100	-	-	-	-	1
Der Sergüzeşt-İ Caliban	1	50	-	-	1	50	-	-	2
Yeni Bir İdeoloji	-	-	1	25	1	25	1	25	4*
İki Düşman Kardeş	1	50	-	-	-	-	1	50	2
Sakson Köleleri	1	50	-	-	1	50	-	-	2
Tefekkürün Tarifidir Diyalektik	5	71	-	-	-	-	2	29	7
Doğu Despotizmi	1	33	1	33	1	33	-	-	3
Çağdaş Uyg. Düz. ve İsa Efendimiz	1	14	-	-	4	57	2	29	7
Bir İnsan Yaratmak	-	-	-	-	1	20	3	60	5*
Geç Kalmış İki Mezdekçi	5	29	3	18	4	24	5	29	17
Öldürmeyeceksin	5	29	-	-	4	24	8	48	17
Şiddet Avrupa'nın Tanrısı	1	50	-	-	1	50	-	-	2
Kutuplar	-	-	-	-	1	100	-	-	1
Testideki Ay	1	50	-	-	1	50	-	-	2

TABLO-3

METİN	ÖZNE S.		NESNE S.		YER T. S.		ZARF T.S		TOPLAM
	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI	%	SAYI
Yogi ile Komiser	4	40	-	-	2	20	3	30	10*
Ne Yogi Ne Komiser	1	33	1	33	-	-	1	33	3
İnsan Nereye?	5	71	-	-	-	-	2	29	7
Bir Avuç Duman	3	33	-	-	1	11	3	33	9**
Münzevi Yıldızlar	9	50	2	11	-	-	6	33	18*
Dante	1	33	1	33	1	33	-	-	3
İbn Haldun İle Vico	-	-	-	-	1	100	-	-	1
Camoens	3	75	-	-	1	25	-	-	4
Scott	1	25	-	-	2	50	1	25	4
Balzac	-	-	3	38	1	13	3	38	8*
Lamennais	-	-	2	40	1	20	2	40	5
Tagor	20	59	1	3	11	32	2	66	34
Said Nursi	2	40	-	-	-	-	3	60	5
Kemal Tahir	5	45	2	18	2	18	2	18	11
Kerim Sadi	2	100	-	-	-	-	-	-	2
Kelime-1	-	-	3	50	2	33	-	-	6*
Kelime-2	1	25	2	50	-	-	-	-	4*
Kelime-3	2	50	1	25	-	-	1	25	4
Kelime-4	-	-	1	100	-	-	-	-	1
Kitap-1	1	33	-	-	1	33	1	33	3
Kitap-2	1	100	-	-	-	-	-	-	1
Kitap-3	-	-	-	-	1	50	-	-	2*
Kitap-4	3	100	-	-	-	-	-	-	3
Kitap-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kitap-6	1	100	-	-	-	-	-	-	1
Bâki Kalan-1	-	-	1	100	-	-	-	-	1
Bâki Kalan-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-3	1	50	-	-	1	50	-	-	2
Bâki Kalan-4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-6	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-7	2	67	-	-	1	33	-	-	3
Bâki Kalan-8	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-9	-	-	-	-	1	100	-	-	1
Bâki Kalan-10	2	100	-	-	-	-	-	-	2
Bâki Kalan-11	2	100	-	-	-	-	-	-	2
Bâki Kalan-12	-	-	-	-	1	100	-	-	1
Bâki Kalan-13	1	100	-	-	-	-	-	-	1
Bâki Kalan-14	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-15	1	20	1	20	1	20	1	20	5*
Bâki Kalan-16	1	50	-	-	-	-	1	50	2
Bâki Kalan-17	-	-	-	-	-	-	1	100	1
Bâki Kalan-18	-	-	-	-	1	33	1	33	3*
Bâki Kalan-19	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-20	-	-	-	-	-	-	1	100	1
Bâki Kalan-21	-	-	1	100	-	-	-	-	1
Bâki Kalan-22	2	33	1	17	1	17	2	33	6
Bâki Kalan-23	-	-	-	-	1	100	-	-	1
Bâki Kalan-24	-	-	-	-	-	-	1	50	2*
Bâki Kalan-25	1	50	-	-	1	50	-	-	2
Bâki Kalan-26	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-27	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-28	2	50	-	-	-	-	1	25	4*
T O P L A M	**197**		**59**		**116**		**119**		**513**

METİN	ÖZNE S.				NESNE S.				TAMLAYICISI S.				TAMLAYICISI S.							
	KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Sağ ile Sol	4	80	1	20	1	100	-	-	2	100	-	-	1	100	-	-	8	89	1	11
Gerici Kim?	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Kelâm, Bütünüyle Haysiyettir	2	100	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50	4	80	1	20
Argo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bizim Kapitolümüz Yok	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	2	100
Kâmus, Bir Milletin Hafızası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100
Penelop'un Örgüsü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Her Kemal Yeni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yobaza Düşmanlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İzm'ler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türkiye'deki Hayalet	-	-	-	-	2	67	1	33	1	100	-	-	-	-	-	-	3	75	1	25
Slogan İlkelin İdeolojisi	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Bu Firar Bir Kabil Kompleksi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100
Sen Bir Az – Gelişmişsin	1-	-	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-
Avrupa'nın Yeni Bir İhraç Metaı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Asaletini Kaybeden İrfan	4	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	100	-	-
Dergi, Hür Tefekkürün Kalesi	3	60	2	40	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	2	100	4	50	4	50
Batı Dergileri	5	83	1	17	-	-	-	-	5	83	1	17	-	-	2	100	10	71	4	29
Kitap	2	100	-	-	7	100	-	-	1	50	1	50	3	60	2	40	13	81	3	19
Okumak Üzerine	6	75	2	25	-	-	-	-	6	100	-	-	5	83	1	17	17	85	3	15
Tercüme	3	60	2	40	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	5	71	2	29
Divan Edebiyatında Roman	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk Teceddüt Edebiyatı	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	3	100	-	-
Bizde Hiciv Yok	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	1	100	1	50	1	50	2	40	3	60
Polemik	1	50	1	50	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	3	100	3	43	4	57
Mehlika Sultan'a Âşık Yedi Genç	-	-	2	100	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	1	25	3	75
Su Alan Gemi	1	100	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50	1	50	1	50	3	60	2	40

TABLO-4

METİN	ÖZNE S.				NESNE S.				TAMLAYICISI S.				TAMLAYICISI S.				TOPLAM			
	KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Bir İmparatorluğun Anatomisi	1	50	1	50	1	100	-	-	-	-	-	-	2	67	1	33	4	67	2	33
Müstağrip	1	100	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-
İrfan'a Kaçış	3	75	1	25	2	100	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50	6	75	2	25
Yunan'a Kaçış	4	80	1	20	2	100	-	-	3	100	-	-	-	-	1	100	9	82	2	18
İran'a Kaçış	3	100	-	-	4	100	-	-	3	75	1	25	3	100	-	-	13	93	1	7
Mutlak'a Kaçış	13	81	3	19	2	67	1		12	92	1	8	5	83	1	17	32	84	6	16
Batı'ya Kaçış	2	50	2	50	2	100	-	-	6	100	-	-	-	-	2	100	10	71	4	26
Le Bon Perestler	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	2	100	-	-	4	100	-	-
Nakş-ı Ber Ab	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50	1	50	1	50
Bir Anonim Şirket	1	100	-	-	1	100	-	-	3	100	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-
Demokrasi ve İslâmiyet	5	100	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	2	50	2	50	9	82	2	18
Aydınların Dini: İzmler	1	50	1	50	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	2	67	1	33
Din, Afyon Mudur?	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	-	-	3	100	-	-
İnanlar Kardeştir	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Düşmanlarımızın Tanrısı	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Der Sergüzeşt-İ Caliban	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-
Yeni Bir İdeoloji	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	3	100	-	-
İki Düşman Kardeş	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	1	100	-	-
Sakson Köleleri	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	2	100	-	-
Tefekkürün Tarifidir Diyaleklik	5	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50	6	86	1	14
Doğu Despotizmi	1	100	-	-	1		-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-
Çağdaş Uygarlık Düzeyi ve İsa Efendimiz	1	100	-	-	-	-	-	-	3	75	1	25	1	50	1	50	5	71	2	29
Bir İnsan Yaratmak	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	33	2	67	2	50	2	50
Geç Kalmış İki Mezdekçi	5	100	-	-	3	100	-	-	4	100	-	-	3	60	2	40	15	88	2	12
Öldürmeyeceksin	4	80	1	20	-	-	-	-	3	75	1	25	4	50	4	50	11	61	7	39
Şiddet Avrupa'nın Tanrısı	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	50	1	50
Kutuplar	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Testideki Ay	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	2	100	-	-

TABLO-4

METİN	ÖZNE S.				NESNE S.				YER TAMLAYICISI S.				ZARF TAMLAYICISI S.				TOPLAM			
	KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Yogi ile Komiser	4	100	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	2	67	1	33	8	89	1	11
Ne Yogi Ne Komiser	1	100	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	3	100	-	-
İnsan Nereye?	5	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	7	100	-	-
Bir Avuç Duman	2	67	1	33	-	-	-	-	1	100	-	-	2	67	1	33	5	71	2	29
Münzevi Yıldızlar	9	100	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	4	67	2	33	15	88	2	12
Dante	1	100	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-
İbn Haldun İle Vico	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Camoens	3	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	4	100	-	-
Scott	1	100	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	1	100	-	-	4	100	-	-
Balzac	-	-	-	-	2	67	1	33	1	100	-	-	-	-	3	100	3	43	4	57
Lamennais	-	-	-	-	2	100	-	-	1	100	-	-	2	100	-	-	5	100	-	-
Tagor	17	85	3	15	1	100	-	-	9	82	2	18	2	100	-	-	29	85	5	15
Said Nursi	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	33	2	67	3	60	2	40
Kemal Tahir	4	80	1	20	2	100	-	-	2	100	-	-	1	50	1	50	9	82	2	18
Kerim Sadi	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50
Kelime-1	-	-	-	-	3	100	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	5	100	-	-
Kelime-2	1	100	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-
Kelime-3	2	100	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	4	100	-	-
Kelime-4	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Kitap-1	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	2	100
Kitap-2	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Kitap-3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100
Kitap-4	1	33	2	67	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	33	2	67
Kitap-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kitap-6	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Bâki Kalan-1	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Bâki Kalan-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

TABLO-4

METİN	ÖZNE S.				NESNE S.				YER TAMLAYICISI S.				ZARF TAMLAYICISI S.				TOPLAM			
	KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU		KELİME		KELİME GRUBU	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Bâki Kalan-3	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-
Bâki Kalan-4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-7	1	50	1	50	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	2	67	1	33
Bâki Kalan-8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-9	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Bâki Kalan-10	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-
Bâki Kalan-11	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100
Bâki Kalan-12	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Bâki Kalan-13	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Bâki Kalan-14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-15	-	-	1	100	1	100	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	2	50	2	50
Bâki Kalan-16	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	50	1	50
Bâki Kalan-17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100
Bâki Kalan-18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	1	100	-	-	1	50	1	50
Bâki Kalan-19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100
Bâki Kalan-21	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Bâki Kalan-22	2	100	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	1	50	1	50	4	67	2	33
Bâki Kalan-23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100
Bâki Kalan-24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100
Bâki Kalan-25	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-
Bâki Kalan-26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-28	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	3	100	-	-
T O P L A M	159		38		54		5		97		19		67		52		377		114	

TABLO-4

TABLO-5

METİN	ÖZNE S.				YER TAMLAYICISI S.				ZARF TAM. SONDA				DİĞER				TOPLAM			
	İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Sağ ile Sol	1	20	4	80	-	-	2	100	1	100	-	-	-	-	1	100	2	22	7	78
Gerici Kim?	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Kelâm, Bütünüyle Haysiyettir	-	-	2	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	1	100	2	40	3	60
Argo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bizim Kapitolümüz Yok	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	2	100
Kâmus, Bir Milletin Hafızası	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Penelop'un Örgüsü	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Her Kemal Yeni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yobaza Düşmanlık	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İzm'ler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türkiye'deki Hayalet	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	4	100
Slogan İlkelin İdeolojisi	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Bu Firar Bir Kabil Kompleksi	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Sen Bir Az – Gelişmişsin	-	-	1	100	1	33	2	67	-	-	-	-	-	-	1	100	1	20	4	80
Avrupa'nın Yeni Bir İhraç Metaı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100
Asaletini Kaybeden İrfan	-	-	4	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	5	100
Dergi, Hür Tefekkürün Kalesi	3	60	2	40	-	-	1	100	-	-	2	100	-	-	-	-	3	38	5	62
Batı Dergileri	3	50	3	50	1	17	5	83	1	50	1	50	-	-	2	100	5	31	11	69
Kitap	1	50	1	50	-	-	2	100	-	-	5	100	-	-	8	100	1	6	16	94
Okumak Üzerine	4	50	4	50	-	-	6	100	1	17	5	83	-	-	1	100	5	24	16	76
Tercüme	2	40	3	60	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	4	57	3	43
Divan Edebiyatında Roman	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türk Teceddüt Edebiyatı	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	-	-	3	100	-	-
Bizde Hiciv Yok	2	100	-	-	-	-	1	100	-	-	2	100	-	-	-	-	2	40	3	60
Polemik	1	50	1	50	-	-	2	100	1	33	2	67	-	-	-	-	2	29	5	71
Mehlika Sultan'a Âşık Yedi Genç	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100	2	50	2	50
Su Alan Gemi	-	-	1	100	-	-	2	100	1	50	1	50	-	-	-	-	1	20	4	80

TABLO-5

METİN	ÖZNE S.				YER TAMLAYICISI S.				ZARF TAM. SONDA				DİĞER				TOPLAM			
	İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Bir İmparatorluğun Anatomisi	1	50	1	50	-	-	-	-	1	33	2	67	-	-	1	100	2	33	4	67
Müstağrip	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	1	50	1	50
İrfan'a Kaçış	-	-	4	100	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	2	100	1	13	7	87
Yunan'a Kaçış	2	40	3	60	1	33	2	67	1	100	-	-	-	-	2	100	4	36	7	64
İran'a Kaçış	-	-	3	100	-	-	4	100	2	67	1	33	-	-	4	100	2	14	12	86
Mutlak'a Kaçış	8	50	8	50	1	8	12	92	3	50	3	50	-	-	4	100	12	31	27	69
Batı'ya Kaçış	2	50	2	50	-	-	6	100	2	100	-	-	-	-	2	100	4	29	10	71
Le Bon Perestler	-	-	1	100	-	-	1	100	1	50	1	50	-	-	-	-	1	25	3	75
Nakş-ı Ber Ab	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	2	100
Bir Anonim Şirket	-	-	1	100	-	-	3	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	5	100
Demokrasi ve İslâmiyet	2	40	3	60	-	-	1	100	4		-	-	-	-	1	100	6	55	5	45
Aydınların Dini: İzmler	2	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	2	67	1	33
Din, Afyon Mudur?	2	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-
İnananlar Kardeştir	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Düşmanlarımızın Tanrısı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100
Der Sergüzeşt-İ Caliban	-	-	1	100	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100
Yeni Bir İdeoloji	-	-	-	-	-	-	1	100	1	-	-	-	-	-	2	100	1	25	3	75
İki Düşman Kardeş	-	-	1	100		-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50
Sakson Köleleri	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50
Tefekkürün Tarifidir Diyalektik	3	60	2	40	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	-	-	4	57	3	43
Doğu Despotizmi	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	3	100
Çağdaş Uyg. Düz. ve İsa Efendimiz	-	-	1	100	-	-	4	100	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	7	100
Bir İnsan Yaratmak	-	-	-	-	-	-	1	100	2	67	1	33	-	-	1	100	2	40	3	60
Geç Kalmış İki Mezdekçi	1	20	4	80	-	-	4	100	2	40	3	60	-	-	3	100	3	18	14	83
Öldürmeyeceksin	2	40	3	60	-	-	4	100	5	63	3	37	-	-	-	-	7	41	10	59
Şiddet Avrupa'nın Tanrısı	1	100	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-
Kutuplar	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Testideki Ay	-	-	1	100	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50

TABLO-5

METİN	ÖZNE S.				YER TAMLAYICISI S.				ZARF TAM. SONDA				DİĞER				TOPLAM			
	İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Yogi ile Komiser	-	-	4	100	1	50	1	50	-	-	3	100	-	-	1	100	1	10	9	90
Ne Yogi Ne Komiser	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	2	67	1	33
İnsan Nereye?	1	20	4	80	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	-	-	2	29	5	71
Bir Avuç Duman	1	33	2	67	-	-	1	100	-	-	3	100	1	50	1	50	2	22	7	78
Münzevi Yıldızlar	5	56	4	44	-	-	-	-	5	83	1	17	1	33	2	67	11	61	7	39
Dante	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	3	100
İbn Haldun İle Vico	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Camoens	-	-	3	100	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	100
Scott	-	-	1	100	-	-	2	100	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	4	100
Balzac	-	-	-	-	-	-	1	100	2	67	1	33	-	-	4	100	2	25	6	75
Lamennais	-	-	-	-	-	-	1	100	1	50	1	50	-	-	2	100	1	20	4	80
Tagor	6	30	14	70	1	9	10	91	-	-	2	100	-	-	1	100	7	21	27	79
Said Nursi	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-	1	20	4	80
Kemal Tahir	4	80	1	20	-	-	2	100	1	50	1	50	-	-	2	100	5	45	6	55
Kerim Sadi	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100
Kelime-1	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	4	100	-	-	6	100
Kelime-2	1		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	100	1	25	3	75
Kelime-3	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	4	100
Kelime-4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100
Kitap-1	-	-	1	100	-	-	1	100	1	100	-	-	-	-	-	-	1	33	2	67
Kitap-2	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Kitap-3	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	2	100
Kitap-4	1	33	2	67	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	33	2	67
Kitap-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kitap-6	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Bâki Kalan-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100
Bâki Kalan-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

TABLO-5

METİN	ÖZNE S.				YER TAMLAYICISI S.				ZARF TAM. SONDA				DİĞER				TOPLAM			
	İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL		İSİM		FİİL	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Bâki Kalan-3	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100
Bâki Kalan-4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-7	1	50	1	50	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	67	1	33
Bâki Kalan-8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-9	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Bâki Kalan-10	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50
Bâki Kalan-11	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50
Bâki Kalan-12	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Bâki Kalan-13	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-
Bâki Kalan-14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-15	-	-	1	100	-	-	1	100	1	100	-	-	-	-	2	100	1	20	4	80
Bâki Kalan-16	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	2	100
Bâki Kalan-17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100
Bâki Kalan-18	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100	1	100	-	-	1	33	2	67
Bâki Kalan-19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100
Bâki Kalan-21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100
Bâki Kalan-22	1	50	50		-	-	1	100	-	-	2	100	-	-	1	100	1	17	5	83
Bâki Kalan-23	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100
Bâki Kalan-24	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	2	100	-	-
Bâki Kalan-25	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50
Bâki Kalan-26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bâki Kalan-28	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	100	-	-	4	100
T O P L A M	**78**	**40**	**119**	**60**	**9**	**8**	**107**	**92**	**52**	**44**	**67**	**56**	**4**	**5**	**77**	**95**	**143**	**28**	**370**	**72**

TABLO-6

METİN	ÖZNESİ SONDA						NESNESİ SONDA						YER T.Sİ SONDA						ZARF T.Sİ SONDA						DİĞER						TOPLAM					
	KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Sağ ile Sol	2	40	3	60	-	-	1	100	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	56	4	44	-	-
Gerici Kim?	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
Kelâm ...	1	50	1	50	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	3	60	2	40	-	-
Argo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bizim ...	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-
Kâmus ...	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
Penelop...	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Her ...	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yobaza ...	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İzm'ler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Türkiye...	-	-	1	100	-	-	2	67	1	33	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	67	1	33	-	-
Bu Firar ...	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
Sen Bir ...	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	4	80	-	-	1	20
Avrupa'nın ..	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-
Asaletini ...	4	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	4	80	1	20	-	-
Dergi ...	5	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	100	-	-	-	-
Batı ...	6	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	83	1	17	-	-	-	-	2	100	-	-	3	100	-	-	-	-	14	82	3	18	-	-
Kitap	2	100	-	-	-	-	6	86	1	14	-	-	2	100	-	-	-	-	3	60	-	-	2	40	-	-	1	100	-	-	13	76	2	12	2	12
Okumak ...	7	88	1	12	-	-	-	-	-	-	-	-	6	100	-	-	-	-	5	83	1	17	-	-	1	100	-	-	-	-	19	90	2	10	-	-
Tercüme	4	80	1	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	86	1	14	-	-
Türk ...	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-
Bizde ...	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	2	40	3	60	-	-
Polemik	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	1	33	2	67	-	-	-	-		-	-	-	4	57	3	43	-	-
Mehlika ...	2	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	100	-	-	-	-
Su ...	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	4	80	1	20	-	-
Bir ...	2	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	2	67	1	33	-	-	-	-	-	-	-	-	4	67	2	33	-	-
Müstağrip	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
İrfan'a ...	3	75	1	25	-	-	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	75	2	25	-	-
Yunan'a ...	4	80	1	20	-	-	2	100	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	91	1	9	-	-

TABLO-6

METİN	ÖZNESİ SONDA						NESNESİ SONDA						YER T.Sİ SONDA						ZARF .Sİ SONDA						DİĞER						TOPLAM					
	KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
İran'a ...	2	67	1	33	-	-	4	100	-	-	-	-	3	75	1	25	-	-	1	33	2	67	-	-	-	-	-	-	-	-	10	71	4	29	-	-
Mutlak'a ...	15	94	1	6	-	-	-	-	-	-	-	-	7	54	6	46	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	22	76	7	24	-	-
Batı'ya ...	3	75	1	25	-	-	2	100	-	-	-	-	5	83	1	17	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	83	2	17	-	-
Le Bon ...	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	100	-	-	-	-
Nakş-ı ...	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50
Bir A...	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	2	67	1	33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	80	1	20	-	-
Demokrasi...	5	83	1	17	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	4	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	83	2	17	-	-
Aydın...	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	33	2	67	-	-
Din ...	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	2	67	1	33	-	-
İnananlar...	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
Düşman...	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
Der ...	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-
Yeni ...	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	1	100	-	-	3	75	1	25	-	-
İki ...	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-
Sakson ...	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	-	-	-
Tefekkür...	4	80	1	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	4	57	3	43	-	-
Doğu ...	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-
Çağdaş ...	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	50	2	50	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	71	2	29	-	-
Bir İnsan ...	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	33	2	67	-	-	1	100	-	-	-	-	3	60	2	40	-	-
Geç ...	4	80	1	20	-	-	3	100	-	-	-	-	4	100	-	-	-	-	5	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	94	1	6	-	-
Öldür...	5	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	50	2	50	-	-	5	63	3	37	-	-	-	-	-	-	-	-	12	80	3	20	-	-
Şiddet ...	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-
Kutuplar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
Testi...	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-
Yogi ...	2	50	2	50	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	1	100	-	-	-	-	5	50	5	50	-	-
Ne Yogi ...	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-
İnsan ...	5	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	100	-	-	-	-
Bir Avuç ...	3	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	9	100	-	-	-	-
Münzevî ...	9	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	67	2	33	-		-	-	1	100	-	-	15	83	3	17	-	-

TABLO-6

METİN	ÖZNESİ SONDA						NESNESİ SONDA						YER T.Sİ SONDA						ZARF T.Sİ SONDA						DİĞER						TOPLAM					
	KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Dante ...	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	67	1	33	-	-
İbn-i ...	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
Camoens	2	67	1	33	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	75	1	25	-	-
Scott	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	100	-	-	-	-
Balzac ...	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	2		1		-	-	-	-	1	100	-	-	6	86	1	14	-	-
Lamennais	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	100	-	-	-	-
Tagor	18	90	2	10	-	-	1	100	-	-	-	-	10	91	1	9	-	-	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	30	88	4	12	-	-
Said ...	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1		2		-	-	-	-	-	-	-	-	3	60	2	40	-	-
Kemal ...	5	100	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	2	100	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	9	82	2	18	-	-
Kerim ...	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-
Kelime-1	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	6	100	-	-	-	-
Kelime-2	1	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	4	100	-	-	-	-
Kelime-3	2	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	100	-	-	-	-
Kelime-4	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
Kitap-1	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-
Kitap-2	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
Kitap-3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	1	50	-	-	1	50
Kitap-4	3	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-
Kitap-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kitap-6	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
BK-1	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
BK-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BK-3	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-
BK-4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BK-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BK-6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BK-7	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-
BK-8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BK-9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-

TABLO-6

METİN	ÖZNESİ SONDA						NESNESİ SONDA						YER T.Sİ SONDA						ZARF T.Sİ SONDA						DİĞER						TOPLAM					
	KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
BK-10	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-
BK-11	2	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-
BK-12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
BK-13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
BK-14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BK-15	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	5	100	-	-	-	-
BK-16	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-
BK-17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
BK-18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-
BK-19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BK-20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
BK-21	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
BK-22	2	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	1	50	1	50	-	-	-	-	-	-	-	-	4	67	2	33	-	-
BK-23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-
BK-24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-
BK-25	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-
BK-26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BK-27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
BK-28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TOP.	170	86	26	13	1	1	54	92	5	8	-	-	93	80	22	19	1	1	82	69	34	28	3	3	14	67	6	28	1	5	413	80	94	12	6	8

IV. BÖLÜM
UZUNLUK ve KISALIK BAKIMINDAN CÜMLELER

"Uzunluk-kısalık bakımından cümle" konusu şimdiye kadar ele alınmamış bir konudur. Biz bu bölümde öncelikle cümle uzunluğunu belirlemede bir ölçüt geliştirmeye çalıştık. Cümle uzunluğunun nasıl oluştuğu, yani bir cümlenin nasıl uzadığı ve cümle uzunluk-kısalığının anlatımdaki rolü de üzerinde durduğumuz diğer konular oldu.

Biz çalışmamızda cümle uzunluğunu tespit etmek üzere bir ölçüt geliştirirken kelime sayısını esas aldık. Bunun için de önce yazarın "Bu Ülke"de kullandığı cümlelerin kaç kelimeden oluştuğunu belirledik. Yazarın en uzun cümlesinin 32 kelimeden oluştuğunu belirledikten sonra, bu üst birimden kelime sayısı daha az cümlelere doğru inerek hem bu cümlelerin saylarını, hem de kaç kelimeden oluştuklarını tespit ettik. 32 kelime ilâ 20 kelimeden oluşan toplam 21 cümle, yoğunluğun az olduğu bir dilimi temsil ediyordu. Bu dilimde,

20 kelimeden oluşan 7 cümle
21 kelimeden oluşan 4 cümle
22 kelimeden oluşan 5 cümle
23 kelimeden oluşan 1 cümle
25 kelimeden oluşan 1 cümle
30 kelimeden oluşan 2 cümle
32 kelimeden oluşan 1 cümle tespit ettik.

Bu Ülke'deki cümlelerin göz ucuyla yapılacak bir okumada bile fark edilecek derecede kısa olmasından hareketle, söz konusu aralıktaki "cümle azlığı"nı dikkate alarak bu cümlelerin yazarın uzun cümleleri olduğuna hükmettik. Kelime sayısı ile o kelime sayısınca kurulu cümleleri çarparak (20.7+21.4+22.5+23+25.30.2+32=474) bulduğumuz 474

sayısını, bu dilimdeki toplam cümle sayısı 21'e bölerek bulduğumuz 21.5(21) değerini uzun cümlenin ortalaması kabul ettik. Cümleyi kısa cümle, orta ve uzun cümle olmak üzere üç grupta inceleyeceğimiz için bu ortalamanın üçe bölünmesiyle elde ettiğimiz 7 sayısı ile her grubun alt ve üst sınırını da belirlemiş olduk. Buna göre,

1-7 kelimeden oluşan cümleler kısa cümle

7-14 kelimeden oluşan cümleler orta cümle

14 -.....kelimeden oluşan cümleler uzun cümle olarak değerlendirildi.

Tabi bu noktada bir hususu belirtmekte fayda var: Buradaki değerlendirmelerimiz "Bu Ülke" esas alınarak yapıldığı için yazarın genel üslûbu konusunda belirleyici değil, ancak fikir verici nitelikte olabilir. Yine pek açıktır ki cümle uzunluğu konusunda bütün yazarlara ve türlere uygulanabilecek genel geçer bir ölçüt geliştirebilmek de mümkün değildir.

Cemil Meriç'in "Bu Ülke" adlı eserindeki cümlelerin uzunluk kısalık dağılımları TABLO-7'de gösterilmiştir. Bu verilere göre toplam 3955 cümleden 3055'i; yani % 77'si kısa cümledir. Bu cümleler yargı türüne göre incelendiğinde kısa cümlelerin 1740'ının; yani % 82'sinin isim cümlesi olduğu görülecektir. Buna ilişkin sayı ve yüzdeler TABLO-7'den elde edilebilir. O hâlde Bu Ülke'deki cümlelerin uzunluk-kısalık bakımından en önemli özelliği "kısa ve isim cümlesi" kuruluşunda olmalarıdır. Bu konuda bir fikir vermesi amacıyla, tamamı kısa isim cümlelerinden oluşan "Argo" başlıklı metin aşağıda gösterilmiştir:

> "Argo, kanundan kaçanların dili. Uydurma dil, tarihten kaçanların... Argo, korkunun ördüğü duvar; uydurma dil şuursuzluğun. Biri günahları gizleyen peçe, öteki irfanı boğan kement. Argo, yaralı bir vicdanın sesi;

uydurma dil hafızasını kaybeden bir neslin. Argo, her ülkenin, uydurma dil ülkesizlerin." (Argo, s. 84)

Yukarıda "Argo" başlıklı metin aracılığıyla bir örneğini gösterdiğimiz yoğun kısa isim cümlesi kullanımı, yazarın "Üslûpta ceddim Sinan Paşa." sözleriyle işaret ettiği üslûp dostluğunun da temelini oluşturur. Çünkü Sinan Paşa da "Tazarruname" adlı eserinde yoğun bir şekilde kısa isim cümlesi kullanmıştır. "Tazarruname"den alınan şu parça bu durumu örneklendirmektedir:

"İşâret-i Vasf-ı Aşk: Aşk âsâyiş-i cândır. Aşk ârâyiş-i cihândır. Aşk nemek dik vefâdır. Aşk hadîka-i ehl-i safâdır. Aşk hakîkat çarhının ahteridir. Aşk cân leşkerinin mehteridir. Aşk bir sultân-ı kâhir ü tîzdir ki alem-i çekçek birbirine urur vücûdla ademi. Aşk bir bî-karâr ü şûr-engîzdir ki kadem basıcak şûr u gavgaya bırakır âlemi. Aşk bir cevher-i pâkdir. Araz sanman, aşk râhat-ı cândır. Maraz sanman ... Aşk bir murgdur ki melâmet-i halk ona bâl olur. Aşk bir devletdir ki idbâr-ı dünyâ ona ikbâl olur." (İz 1996: 139)

Cemil Meriç'in cümleleri "Tazarruname"de görülen bu kısa isim cümlelerinin devamı ve daha gelişmiş bir şeklidir. "Tazarruname"deki kısa isim cümleleri bir kavrama ilişkin "zincirleme tanım cümleleri"dir. Meriç, bu tip cümleleri tanım yapmak için kullanmakla kalmadı; bu cümleleri birer aforizmaya dönüştürdü. Derin felsefî arka planı ve şaşırtıcı anlatımıyla okuyucuyu çabucak etkisi altına alan bu sözlerin dikkat çekici bir özelliği de akılda kalıcı olmasıdır. Âdeta kendini ezberleten bu sözler, "yarına bir şey bırakma arzusu"nun göstergesi gibidir. Bu Ülke'nin Baki Kalan – 28 başlıklı metninde (kitabın son metni) yer alan "Senden ne kalacak yarına / Kıyılardan imdat isteyen sesin" mısraları, düşünceleri maşeri vicdanda akis bulamamış bir yazarın ümitsizliği kadar her şeye

rağmen söz ile "asırdan asıra merdiven kurmak"tan vazgeçmeyen bir usanmazlığı da yansıtır. Çünkü "ebediyet sümüklü böceğin izleri kadar aldatıcı" olsa da yazar, "yuvarlanırken tırnaklarını kâğıda geçirmek" ister, "kâğıda yani ebediyete." (Fildişi Kule, s.259) Cemil Meriç'in bu aforizmal cümlelerinden bir kısmı aşağıda gösterilmiştir:

"İdeolojilerin ışığına göz yumanları sloganlar yönetir." (93/12)

"İdeolojilerin peşine takılanlar pusulasızdırlar." (93/10)

"İnsanlar sloganla güdülmez." (94/8)

"Kamûsa uzanan el namusa uzanmıştır." (86/2)

"Karanlıkta kavga olmaz." (93/11)

"Vatanlarını yaşanmaz bulanlar, vatanlarını "yaşanmaz"laştıranlardır." (95/6)

"Kendini yığın hâline getiren bir millet payidar olamaz." (109/21)

"Mâbede bayağılar giremez." (107/10)

"Tek kaygısı para olan bir yığın yaşayamaz." (109/22)

"Duygunun asaleti, kuvvet ve isabetindedir." (109/6)

"Kitap zekâyı kibarlaştırır." (115/31)

"Şiddetsiz savaş olmaz." (127/22)

"Sükût, söz gibi kusurlarımızın, sırıtışlarımızın izini taşımaz." (115/22)

"Yaşayanları yöneten ölülerdir." (128/11)

"Zekâlar birbirleriyle savaşmaz." (127/5)

"Kahramanlık hatada ısrar etmemektir." (140/13)

"Her ıstırap mukaddestir." (151/7)

"İnsanından kopan intelijansiyanın kaderi suya nakışlar çizmek." (163/1)

"Düşünceye sınır çizilemez." (191/3)

Bazı durumlarda da birbiriyle ilişkili varlık, kavram, nesne ve durumlar arasındaki bağlantıyı koparmama ihtiyacı, yazarı orta uzunlukta ve uzun cümlelere sevk eder:

> "Şiirden şuuru kovan ve nesri bir saralı 'tümceler' tımarhanesine çeviren bu yeni, ne bir cüceler edebiyatı, ne bir mikro edebiyat: rüştünü idrak etmeden kocayan nesillerin kendi kendini tahrip insiyakı." (Her Kemal Yeni, s.88)

Bu bahsin başlangıcında bir cümlenin nasıl uzadığına üzerinde duracağımızı belirtmiştik. Şimdi Cemil Bu Ülke'de kullandığı orta ve uzun cümleleri bu açıdan ele alacağız.

- **Öge Sayısının Artmasıyla Uzayan Cümleler**

Cümlenin temel elemanı "yüklem"dir. Biz yüklemden oluşan bir cümleyi diğer elemanların katılımıyla uzatabiliriz. "Gitti." şeklindeki bir cümle "Ali gitti.", "Ali okula gitti.", "Ali bugün okula gitti." şeklinde uzayabilir.

Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserinde "öge sayısının artmasına bağlı olarak uzayan cümleler dikkat çekici bir yoğunlukta değildir. Bunun sebebi biraz da Bu Ülke'deki cümlelerin %60'ını isim cümlelerinin oluşturmasıdır. Çünkü isim cümleleri, daha önce de türlü vesilelerle değindiğimiz üzere, genellikle "özne+yüklem" kuruluşundadır. Yalnızca öge sayısının artmasıyla uzayan cümleler de başlangıçta belirlediğimiz ölçüye göre Cemil Meriç'in uzun cümleleri arasında yer almaz. Bu gruptaki cümlelerden bir kısmı şöyledir:

> "Şairler yoğurmuş dili, düşünceyi şairler uysallaştırmış." (82/5)

"Yobaz biziz." (89/4)

"İnsanlar sloganla güdülmez." (94/8)

"İrfanı hisarla kuşatmış Doğu, mabede bezirgân sokmamış." (99/1)

"Belki hiçbiri varamayacaktır hedefe." (100/3)

" 'Susam ve Zambaklar'ı Proust çevirmiş Fransızca'ya." (111/1)

- **Açıklayıcılara Bağlı Olarak Uzayan Cümleler**

Bir cümleyi işlevsel elemanların sayısını arttırmak yerine, açıklayıcıları çoğaltarak da uzatabiliriz. "Ali gitti." şeklinde iki öge ve iki kelimeden oluşan bir cümle, "Kardeşim Ali gitti.", "Sevimli kardeşim Ali gitti.", "Çevresindekilerin çalışkanlığıyla tanıdığı sevimli kardeşim Ali gitti." şeklinde de uzatılabilir. Son üç cümlede öge sayısı değişmemiş, kelime sayısı fazlalaşmıştır. Bunun sebebi "Ali" kelimesine ait açıklayıcıların sıralanmasıdır.

Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserindeki cümlelerin büyük kısmı, cümle elemanlarından bir veya birkaçının çeşitli açıklayıcılarla belirtilmesi sonucu uzar. Bu açıklamalar çoğu kez "tamlamalar" aracılığıyla yapılır. Aşağıdaki örneklerde cümle, ögelerinden bir veya birden fazlasının isim tamlaması kuruluşunda olmasına bağlı olarak uzamaktadır:

"Napolyon orduları, İhtilâl'in ideolojisini dünyanın dört bucağına taşır; ideolojisini, yani kelimelerini." (78/3)

"Tarifin tek kusuru, bu ucubenin hangi çağda, hangi ülkede yaşadığını söylememesi." (80/7)

Şu örneklerde de isim tamlaması kuruluşundaki ögelerde, tamlamayı oluşturan unsurlardan birinin ya da her ikisinin de sıfat alması ile cümlenin uzadığını görüyoruz:

> "On dokuzuncu asrın geniş kanatlı tarihçileri, İran-ı kadîmin bu efsanevî peygamberini kendi emellerine tercüman yaparlar." (146/2)
>
> "Bu son moda mitolojinin yerli rahipleri bana hep Voltaire'ın bir tarifini hatırlatır." 184/9)

Bu Ülke'de sıfat tamlamaları ile uzayan cümlelerin çoğunda sıfat unsuru bir sıfat fiildir. Böyle cümleler sıfat fiillerin de tamlayıcı alabilmeleri sebebiyle daha uzun cümleler olarak karşımıza çıkmaktadır:

> "Kanun, eski Yunan'dan beri 'büyük sineklerin yırtıp geçtiği, küçüklerin takılıp kaldığı bir örümcek ağı' Avrupalı için." (203/1)
>
> "Dört asır önce 'içtimaî'yi ahlâkın dışına iten Avrupa, şimdi de ferdî hayatı ahlâk dışı ilân ediyor." (208/1)

- **Noktalama İşaretleri ve Bağlama Edatları ile Uzayan Cümleler**

Noktalama işaretlerinden virgül, "kelime, kelime grupları ve cümleler"i "ve" bağlama edatı gibi birbirine bağlar. Bu yüzden noktalama işaretlerinden "virgül, noktalı virgül" ile "bağlama edatları"nı birlikte değerlendirdik.

"Ali fizik okudu." ve "Ali kimya okudu." kuruluşundaki iki cümle de birleştirilerek "Ali fizik, kimya okudu." veya "Ali fizik ve kimya okudu." şeklinde ifade edildiğinde de cümle, "virgül" ve "ve bağlacı" ile uzar. Bir cümle fiilimsiler aracılığıyla da uzayabilir. "Ali yemeğini yedi." ve "Ali dışarı çıktı." kuruluşundaki iki cümle zarf fiil yardımıyla birleştirilerek "Ali

yemeğini yiyerek dışarı çıktı." şeklinde söylendiğinde de cümle uzamış olur. Bu Ülke'de söz konusu şekillerde uzayan cümlelerden bir kısmı şöyledir:

> "Zekâyla fuhuş, ciddiyetle bohem, en parlak ümitlerle en karanlık ıstıraplar yan yanaydı Nisvaz'da." (149/13)
>
> "Filhakika bu kirli ve karanlık kelimenin bizden başka şefaatçısı, bizden başka elinden tutanı kalmamıştır." (78-79/1)
>
> "Şiirden şuuru kovan ve nesri bir saralı 'tümceler' tımarhanesine çeviren bu yeni, ne bir cüceler edebiyatı, ne bir mikro edebiyat." (88/3)
>
> "Bütün ideolojilere kapıları açmak, hepsini tanımak, hepsini tartışmak ve Türkiye'nin kaderini onların aydınlığında, fakat tarihimizin büyük mirasına dayanarak inşa etmek. İşte en doğru yol." (94/10)
>
> "Bu maskeli haydutları kafamızdan kovmak ve kendi gerçeğimizi kendi kelimelerimizle anlayıp anlatmak, her namuslu yazarın vicdan borcu." (79/6)
>
> "İnanan bir toplumda, pürüzlerini yok etmiş bir toplumda, hayalî çözüm yolları aramayan bir toplumda romanın ne işi var?" (119-120/1)

- Zarf Fiillerle Uzayan Cümleler

İki bağımsız cümle zarf fiil yardımıyla dönüştürülerek tek ve öncekinden uzun bir cümle elde edilebilir. "Ali yemeğini yedi." ve "Ali dışarı çıktı." kuruluşundaki iki cümle "Ali yemeğini yiyerek / yiyip / yiyince / yedikten sonra dışarı çıktı." şeklinde uzatılabilir.Bu Ülke'de zarf fiillerle uzayan cümlelerden bir kısmı şöyledir:

"Batı'nın en gerici partileri bu menfur vasıftan kurtulmağa çalışırken, bizde mukaddesatçıların bayrağı olur, sağ." (78/25)

"Obskürantizm kocayıp dermansızlaşınca surların ardında bekleyen tefekkür bir sel gibi boşanmış ülkeye." (91/15)

"Tanrı da çağların kâğıttan gemilerini rüyalarıyla doldurup değişiklik girdabına fırlatmıyor muydu?" (244/14)

Yukarıdaki cümlelerden öge sayısının artmasına bağlı olarak uzayanlar ile, noktalama işaretleri, bağlama edatları ve zarf fiillerle uzayanlar parçalanarak daha küçük cümleler elde etmek mümkündür. "İnsanlar sloganla güdülmez." cümlesini "İnsanlar güdülmez. / Sloganla güdülmez ." şeklinde parçalanıp daha küçük cümlelere dönüştürebiliriz. Aynı şekilde "Zekâyla fuhuş, ciddiyetle bohem, en parlak ümitlerle en karanlık ıstıraplar yan yanaydı Nisvaz'da." cümlesinden "Zekâyla fuhuş, yan yanaydı Nisvaz'da. / Ciddiyetle bohem yan yanaydı Nisvaz'da. / En parlak ümitlerle en karanlık ıstıraplar yan yanaydı Nisvaz'da." Cümleleri elde edilebilir. Aynı şekilde "Obskürantizm kocayıp dermansızlaşınca surların ardında bekleyen tefekkür, bulanık bir sel gibi boşanmış ülkeye." cümlesi de ""Obskürantizm kocayıp dermansızlaşmış. / Surların ardında bekleyen tefekkür, bulanık bir sel gibi boşanmış ülkeye." cümlelerine ayrılabilir. Bir cümlenin birkaç şekilde uzayabileceği göz önünde bulundurulduğunda, yukarıdaki cümlelerden daha küçük cümleler elde etme imkânı olduğu da görülecektir.

Yukarıdaki parçalama işlemini açıklayıcılara bağlı olarak uzayan cümlelere uygulamak mümkün değildir. Bu açıklayıcılar bağlı oldukları kelime ile bir kelime grubu oluştururlar. Kelime gruplarının en önemli özelliği de unsurlarının parçalanamayışıdır. Bu kelime grupları tek bir kelime gibi düşünülmelidir. Oysa diğer şekillerde uzayan cümlelerde elemanlar birbirinden bağımsızdır.

TABLO-7

METİN	İSİM CÜMLESİ						FİİL CÜMLESİ						TOPLAM					
	KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Sağ ile Sol	42	84	7	14	1	2	25	83	4	13	1	4	67	84	11	14	2	2
Gerici Kim?	8	73	2	18	1	9	5	84	1	16	-	-	13	76	3	18	1	6
Kelâm, Bütünüyle Haysiyettir	27	90	3	30	-	-	9	60	5	33	1	7	36	80	8	18	1	2
Argo	10	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	100	-	-	-	-
Bizim Kapitolümüz Yok	12	100	-	-	-	-	3	60	2	40	-	-	15	88	2	12	-	-
Kâmus, Bir Milletin Hafızası	5	100	-	-	-	-	1	33	2	77	-	-	6	75	2	25	-	-
Penelop'un Örgüsü	2	100	-	-	-	-	1	50	1	50	-	-	3	75	1	25	-	-
Her Kemal Yeni	4	66	1	17	1	17	-	-	-	-	-	-	4	66	1	17	1	17
Yobaza Düşmanlık	7	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	100	-	-	-	-
İzm'ler	2	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	2	67	1	33	-	-
Türkiye'deki Hayalet	-	-	2	100	-	-	15	75	5	25	-	-	17	67	7	33	-	-
Slogan İlkelin İdeolojisi	15	88	1	6	1	6	16	84	3	16	-	-	31	86	4	11	1	3
Bu Firar Bir Kabil Kompleksi	14	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	16	100	-	-	-	-
Sen Bir Az – Gelişmişsin	6	100	-	-	-	-	6	76	1	12	1	12	12	86	1	7	1	7
Avrupa'nın Yeni Bir İhraç Metaı	12	70	4	24	1	6	1	33	2	67	-	-	13	65	6	30	1	5
Asaletini Kaybeden İrfan	9	100	-	-	-	-	17	90	2	10	-	-	26	93	2	7	-	-
Dergi, Hür Tefekkürün Kalesi	43	96	1	2	1	2	16	73	4	18	2	9	59	88	5	7	3	5
Batı Dergileri	48	89	6	11	-	-	46	87	7	13	-	-	92	88	13	12	-	-
Kitap	74	85	11	13	2	2	67	82	14	17	1	1	142	84	25	15	3	1
Okumak Üzerine	34	72	11	24	2	4	27	77	5	14	3	9	61	74	16	20	5	6
Tercüme	19	79	5	21	-	-	9	75	2	17	1	8	28	78	7	19	1	3
Divan Edebiyatında Roman	16	70	5	22	2	8	8	80	2	20	-	-	24	73	7	21	2	6
Türk Teceddüt Edebiyatı	17	71	7	29	-	-	17	63	6	22	3	15	37	64	13	22	3	14
Bizde Hiciv Yok	36	84	6	14	1	2	20	80	4	16	1	4	56	82	10	15	2	3
Polemik	18	64	9	32	1	4	22	61	14	39	-	-	40	63	23	36	1	1
Mehlika Sultan'a Âşık Yedi Genç	6	55	5	45	-	-	13	93	1	7	-	-	19	76	6	24	-	-
Su Alan Gemi	13	72	4	22	1	6	14	58	7	29	3	13	27	64	11	26	4	10
Bir İmparatorluğun Anatomisi	14	74	4	21	1	5	9	75	2	17	1	8	23	74	6	20	2	6

TABLO-7

METİN	İSİM CÜMLESİ						FİİL CÜMLESİ						TOPLAM					
	KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Müstağrip	14	78	3	16	1	6	5	63	3	37	-	-	19	73	6	23	1	4
İrfan'a Kaçış	18	67	9	33	-	-	29	67	12	28	2	5	47	67	21	30	2	3
Yunan'a Kaçış	19	76	6	24	-	-	19	86	3	14	-	-	38	81	9	19	-	-
İran'a Kaçış	14	52	13	48	-	-	37	63	15	25	7	12	51	59	28	33	7	8
Mutlak'a Kaçış	57	83	6	8	6	9	50	54	38	42	4	4	117	73	34	21	10	6
Batı'ya Kaçış	30	81	7	19	-	-	25	48	12	23	15	29	55	62	19	21	15	17
Le Bon Perestler	8	53	5	33	2	14	5	24	10	47	6	29	13	36	15	42	8	22
Nakş-ı Ber Ab	14	78	3	16	1	6	7	41	8	47	2	12	21	60	11	31	3	9
Bir Anonim Şirket	15	83	3	17	-	-	9	50	9	50	-	-	24	67	12	33	-	-
Demokrasi ve İslâmiyet	32	64	15	30	3	16	26	70	9	24	2	6	58	66	24	28	5	6
Aydınların Dini: İzmler	31	63	15	30	3	7	16	67	5	21	3	12	47	64	20	29	6	7
Din, Afyon Mudur?	24	92	1	4	1	4	7	70	2	20	1	30	31	86	3	8	2	6
İnananlar Kardeştir	10	76	3	24	-	-	2	67	1	33	-	-	12	75	4	25	-	-
Düşmanlarımızın Tanrısı	10	91	1	9	-	-	5	100	-	-	-	-	10	91	1	9	-	-
Der Sergüzeşt-İ Caliban	7	100	-	-	-	-	11	73	4	27	-	-	18	82	4	18	-	-
Yeni Bir İdeoloji	12	70	4	24	1	6	6	50	5	42	1	8	18	62	9	31	2	7
İki Düşman Kardeş	12	63	5	27	2	10	6	67	3	33	-	-	18	64	8	33	2	3
Sakson Köleleri	18	67	8	30	1	3	5	71	2	29	-	-	23	68	10	29	1	3
Tefekkürün Tarifidir Diyalektik	37	74	12	24	1	2	6	32	10	52	3	16	43	62	22	32	4	6
Doğu Despotizmi	3	60	1	20	1	20	4	50	2	25	2	25	7	54	3	23	3	23
Çağdaş Uygarlık Düzeyi ve İsa Efendimiz	7	58	4	33	1	9	27	75	8	22	1	3	34	71	12	25	2	4
Bir İnsan Yaratmak	15	71	5	24	1	5	14	67	5	24	2	9	29	69	10	24	3	7
Geç Kalmış İki Mezdekçi	93	91	9	9	-	-	77	81	16	17	2	2	170	86	25	13	2	1
Öldürmeyeceksin	62	88	5	7	3	5	46	73	14	22	3	5	108	81	19	14	6	5
Şiddet Avrupa'nın Tanrısı	7	70	3	30	-	-	2	50	2	50	-	-	9	64	5	36	-	-
Kutuplar	6	75	2	25	-	-	4	100	-	-	-	-	10	83	2	17	-	-
Testideki Ay	5	63	3	37	-	-	4	57	2	29	1	14	9	60	5	33	1	7

TABLO-7

METİN	İSİM CÜMLESİ						FİİL CÜMLESİ						TOPLAM					
	KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Yogi ile Komiser	39	81	9	19	-	-	35	73	12	25	1	2	74	77	21	21	1	2
Ne Yogi Ne Komiser	47	82	10	18	-	-	9	56	7	44	-	-	56	76	17	24	-	-
İnsan Nereye?	70	84	12	14	1	2	32	78	6	15	3	7	102	82	18	14	4	4
Bir Avuç Duman	28	97	1	3	-	-	14	74	5	26	-	-	42	87	6	13	-	-
Münzevi Yıldızlar	23	64	13	36	-	-	18	58	8	26	5	16	41	58	25	35	5	7
Dante	16	89	2	11	-	-	8	72	3	28	-	-	24	83	5	17	-	-
İbn Haldun İle Vico	10	91	1	9	-	-	3	60	2	40	-	-	13	81	3	19	-	-
Camoens	12	92	1	8	-	-	15	62	8	33	1	5	27	73	9	24	1	3
Scott	17	85	3	15	-	-	20	76	3	12	3	12	37	80	6	13	3	7
Balzac	41	87	6	13	-	-	27	90	3	10	-	-	68	89	9	11	-	-
Lamennais	22	88	2	8	1	4	23	82	3	10	2	8	45	85	5	10	3	5
Tagor	70	91	7	9	-	-	80	89	9	11	-	-	150	90	16	10	-	-
Said Nursi	19	86	3	14	-	-	9	64	5	36	-	-	28	77	8	23	-	-
Kemal Tahir	39	91	3	7	1	2	25	71	9	25	1	4	64	82	12	15	2	3
Kerim Sadi	12	100	-	-	-	-	3	60	2	40	-	-	15	88	2	12	-	-
Kelime-1	5	100	-	-	-	-	14	70	5	25	1	5	19	76	5	20	1	4
Kelime-2	12	100	-	-	-	-	7	100	-	-	-	-	19	100	-	-	-	-
Kelime-3	1	100	-	-	-	-	8	100	-	-	-	-	9	100	-	-	-	-
Kelime-4	2	100	-	-	-	-	4	80	1	20	-	-	6	85	1	15	-	-
Kitap-1	7	88	1	12	-	-	6	86	1	14	-	-	13	86	2	14	-	-
Kitap-2	2	100	-	-	-	-	3	75	1	25	-	-	5	83	1	17	-	-
Kitap-3	1	50	1	50	-	-	6	76	1	12	1	12	7	70	2	20	1	10
Kitap-4	1	50	1	50	-	-	3	60	2	40	-	-	4	57	3	43	-	-
Kitap-5	-	-	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	3	100	-	-	-	-
Kitap-6	2	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	4	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-1	1	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-2	2	100	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-	5	100	-	-	-	-

TABLO-7

METİN	İSİM CÜMLESİ						FİİL CÜMLESİ						TOPLAM					
	KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN		KISA		ORTA		UZUN	
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Bâki Kalan-3	4	100	-	-	-	-	8	100	-	-	-	-	12	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-4	11	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-5	3	75	1	25	-	-	-	-	-	-	-	-	3	75	1	25	-	-
Bâki Kalan-6	3	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-7	5	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	7	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-8	2	67	1	33	-	-	1	100	-	-	-	-	3	75	1	25	-	-
Bâki Kalan-9	2	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	3	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-10	3	60	2	40	-	-	5	63	3	37	-	-	8	62	5	38	-	-
Bâki Kalan-11	5	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	6	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-12	4	100	-	-	-	-	6	100	-	-	-	-	10	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-13	5	71	2	29	-	-	-	-	-	-	-	-	5	71	2	29	-	-
Bâki Kalan-14	1	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	1	33	2	67	-	-
Bâki Kalan-15	5	100	-	-	-	-	7	100	-	-	-	-	12	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-16	3	100	-	-	-	-	8	89	-	-	1	11	11	92	-	-	1	8
Bâki Kalan-17	7	70	2	20	1	10	2	67	1	33	-	-	9	69	3	23	1	8
Bâki Kalan-18	3	50	3	50	-	-	8	73	2	18	1	9	9	60	5	33	1	7
Bâki Kalan-19	7	100	-	-	-	-	1	100	-	-	-	-	8	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-20	13	93	1	7	-	-	16	100	-	-	-	-	29	97	1	3	-	-
Bâki Kalan-21	2	100	-	-	-	-	2	100	-	-	-	-	4	100	-	-	-	-
Bâki Kalan-22	9	82	2	18	-	-	10	67	4	27	1	6	19	73	6	23	1	4
Bâki Kalan-23	7	88	1	12	-	-	-	-	-	-	2	100	7	70	1	10	2	20
Bâki Kalan-24	13	93	1	7	-	-	6	86	1	14	-	-	19	90	2	10	-	-
Bâki Kalan-25	11	92	1	8	-	-	9	90	1	10	-	-	20	91	2	9	-	-
Bâki Kalan-26	1	33	2	67	-	-	2	100	-	-	-	-	3	60	2	40	-	-
Bâki Kalan-27	4	57	3	43	-	-	-	-	1	50	1	50	4	45	4	45	1	10
Bâki Kalan-28	5	100	-	-	-	-	5	83	1	17	-	-	10	91	1	9	-	-
T O P L A M	**1742**	**82**	**344**	**16**	**48**	**2**	**1313**	**72**	**409**	**22**	**99**	**6**	**3055**	**77**	**753**	**19**	**147**	**4**

V. BÖLÜM
ANLAM BAKIMINDAN CÜMLELER

Anlam, "bir kelimeden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey; bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, fehva ve bir önermenin, bir tasarının, bir düşüncenin veya eserin anlatmak istediği şey" şeklinde tanımlanmaktadır (TDKS). Dil bilgisinde cümle anlam bakımından değerlendirilirken, "olumlu, olumsuz cümleler ile soru, emir / buyruk, hitap / ünlem, dilek cümlesi" gibi sınıflandırmalar yapılmıştır. Çalışmamızın giriş bölümünde Cemil Meriç'in Bu ülke adlı eserindeki cümleleri anlam bakımından ele alırken, yargının gerçekleşme durumunu ifade eden "olumlu ve olumsuz cümle" tasniflerine yer vermeyeceğimizi belirtmiştik. Biz bu bölümde Bu Ülke'de "belli bir yapı ile karşımıza çıkan ve anlamlarını da bu yapıdan alan" "soru cümleleri, açıklama cümleleri, karşılaştırma cümleleri ve kesik cümleler" üzerinde duracağız.

5. 1 SORU CÜMLELERİ

Bu Ülke'de anlam özellikleri bakımından dikkat çeken cümle tiplerinden biri de "soru cümlesi"dir. Soru cümlelerine karşımızdaki kişiden bilgi almak ya da bu kişinin bilgisini yoklamak istediğimizde başvururuz. Bu yüzden "soru", beraberinde "cevap" kavramını getirir. Fakat, edebi eserlerde kullanılan soru cümleleri genellikle cevap beklenmeyen, daha doğru bir ifadeyle cevabı ertelenen cümlelerdir. Bu yüzden yazarın duygu ve düşüncelerini soru kalıbında iletmesi, bu soru cümlelerinin niteliği üslûp incelemeleri açısından önemlidir. Bu Ülke'de yer alan soru cümleleri, bizim tespit edebildiğimiz on bir farklı işlevle karşımıza çıkmaktadır.

Cemil Meriç bir "düşünme tarzı" olarak soru cümlelerine sıklıkla başvurur. Bu tip cümleler yazarın yüksek sesle konuştuğu cümlelerdir. Kavramlarını ve kelimelerini yerli yerine oturturken kullandığı soru cümleleri, onda "dış dünyanın gerçekliği" diye sunulan şeylere karşı bir "sorgulama" tavrına dönüşür. Bu yüzden Meriç'in soru cümleleri çoklukla, bu sorgulama sonucunda oluşan "ret" ve kimi zaman da hırçınlığa dönüşen bir "isyan" ifadesi olur. Bazı durumlarda da yazar, "düşüncelerini onaylatmak", "hayret, merak, şüphe" gibi duyguları okuyucuyu etkileyecek biçimde anlatmak için soru cümlelerine başvurur. Bu Ülke'de kullanılan soru cümlelerinden bazıları da, tıpkı "yani" li ve "döngülü" cümleler gibi yargının kapsamını daraltma ya da genişletme işleviyle karşımıza çıkar. Yine yazar, bir "doğrudan ifade"yi olduğu gibi verebilmek için soru cümlelerini kullanır.

- Bilgi Edinme İşlevi

Edebî eserlerde kullanılan soru cümlelerinde temel amacın bilgi edinmek olmadığını yukarıda kaydetmiştik. Cemil Meriç'in Bu Ülke'sinde bilgi edinmek için kullanılan soru cümleleri yazarın düşünce alışkanlıklarının dışavurumudur. Çünkü Cemil Meriç, bir kavram üzerinde düşünmeye "soru sorarak" başlar. Bu tip cümleler birer sorgulama anahtarıdır. Demokrasi hakkında söz söyleyecekse ilk adım "Nedir bu demokrasi?" (169/4) cümlesiyle atılır. Bu sorunun muhatabı yazarın kendisidir; cevap da yine ondan gelir:

> " 'Katıksız demokrasi ayak takımının despotizmidir' diyor Voltaire. 'demokrasinin temeli fazilettir' diyor Montesquieu... de Maistre: 'hırstır' diyor. Demokrasi adaletin temelidir, Vacherot'ya göre. Proudhon'a göre, ruhanî ve cismanî bütün iktidarların sona ermesidir. Thierry

V. BÖLÜM
ANLAM BAKIMINDAN CÜMLELER

Anlam, "bir kelimeden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey; bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, fehva ve bir önermenin, bir tasarının, bir düşüncenin veya eserin anlatmak istediği şey" şeklinde tanımlanmaktadır (TDKS). Dil bilgisinde cümle anlam bakımından değerlendirilirken, "olumlu, olumsuz cümleler ile soru, emir / buyruk, hitap / ünlem, dilek cümlesi" gibi sınıflandırmalar yapılmıştır. Çalışmamızın giriş bölümünde Cemil Meriç'in Bu ülke adlı eserindeki cümleleri anlam bakımından ele alırken, yargının gerçekleşme durumunu ifade eden "olumlu ve olumsuz cümle" tasniflerine yer vermeyeceğimizi belirtmiştik. Biz bu bölümde Bu Ülke'de "belli bir yapı ile karşımıza çıkan ve anlamlarını da bu yapıdan alan" "soru cümleleri, açıklama cümleleri, karşılaştırma cümleleri ve kesik cümleler" üzerinde duracağız.

5. 1 SORU CÜMLELERİ

Bu Ülke'de anlam özellikleri bakımından dikkat çeken cümle tiplerinden biri de "soru cümlesi"dir. Soru cümlelerine karşımızdaki kişiden bilgi almak ya da bu kişinin bilgisini yoklamak istediğimizde başvururuz. Bu yüzden "soru", beraberinde "cevap" kavramını getirir. Fakat, edebi eserlerde kullanılan soru cümleleri genellikle cevap beklenmeyen, daha doğru bir ifadeyle cevabı ertelenen cümlelerdir. Bu yüzden yazarın duygu ve düşüncelerini soru kalıbında iletmesi, bu soru cümlelerinin niteliği üslûp incelemeleri açısından önemlidir. Bu Ülke'de yer alan soru cümleleri, bizim tespit edebildiğimiz on bir farklı işlevle karşımıza çıkmaktadır.

için, demokratik cumhuriyetlerin sonu ahlâkî bir alçalıştır....." (Demokrasi ve İslâmiyet, s. 169)

Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı üzere "bilgi edinme" işleviyle kurulan soru cümleleri bir anlamda yazarın "bilgilendirme" faaliyetini başlatır.

Yazarın "hem soran, hem de kendisine sorulan" konumunda olduğu bu tip cümlelerde Cemil Meriç, eleştiren, sorgulayan kişiliğiyle ön plâna çıkar. Bu sorulara verilen cevaplar, çoğu kez beklenmedik yargılarla okuyucuyu şaşırtır. Aşağıdaki soru cümleleri bu duruma bir örnektir:

"Derginin vatanı İngiltere. (Hangi derginin? Dergi korkak, pısırık bir kelime, mecmuanın kötü bir tercümesi. Mecmuada bir edep, bir asâlet var. Câmi ile, câmia ile, cemiyetle akraba. Dergi düşünmez, haykırmaz, dövüşmez; toplar. Neyi? Sorumluluktan kaçanları.) " (Batı Dergileri, s. 102)

"Abdullah Cevdet, yeni bir vatan arayan bu ıstıraplar kervanının en samimî temsilcisi. Paris'e giderken bir yangından kaçtığını sanıyordu, genç doktor. Hürriyete ve irfana susuzdu. Tek düşmanı vardı: istibdat. 'İhtiyarî menfa'sına ayak basar basmaz milletlerarası maceracılar aldı etrafını. Ne istiyorlardı? Devlet-i Âliyye'yi parçalamak." (İrfan'a Kaçış, s. 139)

"Biz anlayabilir miyiz Gandi'yi. Hayır. Çünkü hayranı olduğumuz Batı anlamaz." (Ne Yogi Ne Komiser, s. 215)

Bu Ülke'deki soru-cevap biçiminde karşımıza çıkan bu tip soru cümlelerinden eleştiri ağırlıklı olanlarında yazar son derece sert bir üslûpla konuşur:

"Her dudakta aynı rezil şikâyet: yaşanmaz bu memlekette! Neden? Efendilerimizi rahatsız eden bu toz bulutu, bu lâğım kokusu, bu insan ve makine uğultusu mu? Hayır, onlar Türkiye'nin insanından şikâyetçi. İnsanından, yani kendilerinden. Aynaya tahammülleri yok. Vatanlarını yaşanmaz bulanlar, vatanlarını 'yaşanmaz'laştıranlardır.

Türk aydını Kitâb-ı Mukaddes'in Serseri Yahudisi... Hangi Türk aydını? Kaçanlar ne Türk, ne aydın. Bu firar bir Kabil kompleksi." (Bu Firar Bir Kabil Kompleksi, s. 95)

- Gerçekleşmeme İşlevi

Bu gruptaki soru cümleleri yargının gerçekleşmediğini ifade etmektedir:

"İdeolojiler siyaset dünyasının haritaları. Haritasız denize açılınır mı?" (93/7)

"Eşref de minnacık bir Ziya Paşa: 'bir güzel mazmun bulunca... ' kendini bile hicvedeceğini söyleyen şair ne kadar ciddiye alınabilir? " (124/18)

"Toprak köleleri bu Tanrı sayesinde zincirlerini kırdılar, fakat insanlık ne kazandı?" (180/5)

"Diyalektiğin her düşünce için kabul ettiği münakaşa hakkını kendisinden niçin esirgeyelim?" (191/5)

- Gerçekleşme İşlevi

Burada da yargının gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu tip cümleler"olmazlık" bildiren bir cümlenin soru cümlesine dönüştürülmesi ile elde edilmektedir:

"Kitaba harcadığımız parayı, atlar için harcadığımızla kıyaslarsak yerin dibine geçmemiz gerekmez mi?" (109/23)

" 'Okuma, içimizdeki meçhul âlemin kapılarını açan bir anahtar.' Pekiyi ama, o meçhul âlemin tekevvününde payı yok mu okumanın?" (112/15)

"..... Doğru ama insanı tanımak böyle bir üzüntüye değmez mi?" (206/9)

"Tanrı da çağların kâğıttan gemilerini rüyalarıyla doldurup değişiklik girdabına fırlatmıyor muydu?" (244/12)

- Ret İşlevi

Bu Ülke'de ret işleviyle kullanılan çok sayıda soru cümlesi vardır. Bu cümleler, yazarın dış dünyayı beğenmeme, değiştirme arzusundan kaynaklanır. Bu cümlelerin anlatımında çoğu zaman isyan derecesine varan bir hırçınlık sezilir:

"Sol – sağ... Çılgın sevgilerin ve şuursuz kinlerin emzirdiği iki ifrit. Toplum yapımızla herhangi bir ilgisi olmayan iki yabancı. Sol'un halk vicdanında yarattığı tedailer: casusluk, darağaçları, Moskova; sağ'ın, müphem, sevimsiz, sinsi bir iki hayal. Hıristiyan Avrupa'nın bu habis kelimelerinden bize ne? Bu maskeli haydutları hafızalarımızdan kovmak ve kendi gerçeğimizi kendi kelimelerimizle anlayıp anlatmak, her namuslu yazarın vicdan borcu." (Sağ ile Sol, s. 79)

" 'Çağdaşlaşmak', Avrupa'nın yeni bir ihraç metaı, kokain ve LSD gibi... Şuuru felce uğratan bir zehir. 'Çağ – dışılık' ithamı, iftiraların en alçakçası, en abesi. Aynı çağda

muhtelif çağlar vardır. Çağdaşlaşmak neden Hıristiyan Batı'nın putlarına perestiş olsun?" (Avrupa'nın Yeni Bir İhraç Metaı, s. 97)

"Önce sükût vardı, kelâm değil. 'Tanrı sükûttur' diyor bir Hint bilgesi. Söz, iki sonsuz arasında bir çırpınış. Hayat gibi sıcak ve dost. Kutupların sessizliğinden bana ne?" (Bâki Kalan – 11, s. 279)

- Genelleme İşlevi

Daha çok "hangi" soru kelimesiyle kurulan bu gruptaki cümleler yargının kapsamını genişletmektedir:

" 'Mecmua-i Fünûn', bir avuç bürokratın naşir-i efkârıdır; daha doğrusu Batı'dan ithal edilen posa fikirlerin sergilendiği bir meydan. Ne milleti temsil eder, ne içtimaî bir sınıfı. Bununla beraber düşünce tarihimizin bir sayfasıdır; bedbaht veya bahtiyar bir sayfası. Hangimizde koleksiyonu var?" (Dergi, Hür Tefekkürün Kalesi, s. 101)

"Edebiyatçılar, hiç olmazsa on büyük şair, on büyük romancı, on büyük tiyatro yazarı üzerinde anlaşabilirler, Hangimiz on büyük mütercim sayabiliriz?" (Tercüme, s. 117)

"Ne Asya Avrupa'yı tanımış, ne Avrupa Asya'yı. El Birûnî boşuna anlatmış Hint'i çağdaşlarına. Kıt'alar kapalı birbirine. Yalnız kıt'alar mı? " (Bir Avuç Duman, s. 220)

- Sınırlandırma İşlevi

Bu gruptaki soru cümleleri de "hangi, kim" gibi soru kelimeleri ile kurulur. "Hangi" soru kelimesi varlığın belli – sınırlı özelliklerini sorarak

cümlenin kapsamını daraltır. Bu tip cümleler, isim tamlaması ve sıfatlarla kurulan "döngülü küme cümleler" ile benzerlik gösterir. Soru cümlesi ve sınırlandırma ifadelerinin italik yazıldığı aşağıdaki cümleler bu durumu örneklendirmektedir:

> "Dergi hür düşüncenin arenası olmak istiyor. Hangi hür düşüncenin? Sayfaları akıldan yana olan herkese açıkmış. Herkese yani kalıplaşan, köşelerini kaybeden hür düşünceye." (Batı Dergileri, s.105)
>
> "Her şey herkesin olacakmış. Herkes kim? Toplum. Daima bir tecrit, daima hayalî bir varlık, hayalî ve ezici." (Geç Kalmış İki Mezdekçi. Sade ve Stirner, s.202)
>
> "Cilâlı Taş Devri'nden bu yana insanlığın en büyük zaferi on dokuzuncu yüzyılda gerçekleşmiş: madde üzerinde hakimiyet. Kimin hakimiyeti? Üç buçuk Avrupalının. Ya alt üst olan dengemiz? " (İnsan Nereye?, s.216)
>
> "On dokuzuncu asır Avrupası'nı, akıldışı bir yobazlık dalgası önüne katmıştır: akla perestiş. Hangi akla? Maddi çıkarlarını bir çoban köpeği uysallığıyla koruyan, alelâde ihtimalleri ezelî kanun diye sunan, bakkal terazisi kadar hassas, bakkla terazisi kadar yalancı bir aşağı - yukarı'ya." (Lamennais, s.238)

- Onaylatma İşlevi

Cemil Meriç'in çeşitli konularda görüş ve düşüncelerini onaylatmak üzere kurduğu bu cümleler olumlu bir cümlenin "değil mi" soru kalıbıyla dönüştürülmesi ile kurulur. Bu tip cümleler soru cümlelerinin anlamını pekiştirir:

"Çağdaşlaşmak neden Hıristiyan Batı'nın putlarına perestiş olsun?

Bu, kendi dairesinden çıkmak, kendi mukaddeslerini inkâr etmek ve peşin peşin köleliğe razı olmak değil mi?" Avrupa'nın Yeni Bir İhraç Metaı, s. 97)

"Nakş-ı Ber Ab yalnız Ali Kemal'in hailevî kaderini hülâsa etmiyor; yazarın kalabalıkla haşr-u neşr olamadığı bir dünyada hepimiz suya nakışlar çizen birer çılgın değil miyiz?" (Nakş-ı Ber Ab, s. 164)

"Düşünüyorum, o hâlde varım... Ne demek? Düşünceden başka gerçek tanımamak değil mi? Hegel de aynı inancı bölüşmüyor mu?" (Geç Kalmış İki Mezdekçi: Sade ve Stirner, s. 201)

" 'İsrail oğulları arz-ı mev'uda geldikleri zaman, karşılarında Jeriko'yu buldular', diyor Tevrat. Aşılmaz duvarları ile düşman bir ülke idi Jeriko. O duvarları ilâhiler yıktı; ilâhiler, yani ses.

Gandi'nin sesi de zulmün duvarlarını devirmedi mi? " (Bâki Kalan – 10, s. 278)

- Hayret İşlevi

Yazarın akıl almaz durumlar karşısında şaşkınlığını dile getiren bu cümlelerden birkaçı şöyledir:

"Okumaktan hangi hakla söz ediyoruz? Okuma terbiyesinden önce, çok daha mühim, çok daha acil disiplinlere muhtacız. Böyle bir ruh haleti içindeki insanlar nasıl, neyi okuyabilirler? Büyük bir yazarın tek satırını anlamaları imkânsız." (Kitap, s. 109)

" 'Kanunların Ruhu' müellifi, ülkesinin I. François'ten beri çok sıkı münasebet hâlinde bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu'nu bu kadar tanırsa, Hint'i, Çin'i, İran'ı ne kadar tanır? " (Doğu Despotizmi, s. 193)

- Merak İşlevi

Bu Ülke'de merak işleviyle kurulan soru cümlelerinden birkaçı şöyledir:

"İnsanından kopan intelijansiyanın kaderi suya nakışlar çizmek. Zavallı 'Peyam-ı Sabah' başmuharriri... O hazin başlığın (Nakş-ı Ber Ab) yalnız bütün mahsulat-ı edebiyesini değil, kısa fakat hummalı hayatını da kucaklayan bir mezar taşı kitabesi olacağını düşünmüş müydü acaba? " (Nakş-ı Ber Ab, s. 163)

"Diderot'un delişmen bir kahramanı, ne lüzum var dâhiye der, dünyann başına dert açan hep o. Deha tabiatın en tehlikeli armağanı.

Düşüncenin bütün 'cenin-i sâkıt'larını kudurtan bu tehlikeli armağan nedir acaba? " (Münzevi Yıldızlar, s. 225)

- Şüphe İşlevi

Şüphe işleviyle kurulan soru cümleleri ise şöyledir:

"Cevdet, o tedirgin zekâ, aradığı büyük ve müebbet vatanı irfanda buldu. Bulabildi mi acaba? " (İrfan'a Kaçış, s. 142)

"Matbaanın keşfi, beşeriyetin tarihinde yeni bir devir açmış mıdır? Sanmıyoruz. " (Çağdaş Uygarlık Düzeyi ve İsa Efendimiz, s. 194)

" Âsaf'ın manzum bir tekerlemesini hatırlıyorum: 'Seni görmesem Buda olurdum, seni gördüm budala oldum.' 'on binlerce Buda gelmiş dünyaya' diyor, 'biz yalnız sonuncusunu tanıyoruz.' Tanıyor muyuz acaba? " (Bâki Kalan – 18, s. 286)

- Dolaysız Anlatım İşlevi

Dolaysız anlatım bir ifadeyi, söylendiği şekliyle aktarmaktır. "Arayacağım, dedi." dolaysız bir ifade iken, "Arayacağını söyledi." dolaylı bir ifadedir. Cemil Meriç de "....ıp ...ıpmayacağını" şeklinde söylenebilecek ifadeleri genellikle soru cümlelerine başvurarak dolaysız biçimde anlatmayı tercih eder:

"Yazar düşüncesini yardım olsun diye sunmaz. Bir mükâfattır bu. Lâyık mısınız, değil misiniz? anlamak ister." (Kitap, s. 108)

"İngiliz milletinin içkiye verdiği para, kitaba verdiğinin kaç misli, hiç düşündünüz mü? " (Kitap, s. 109)

"Bir adam meçhule tırmanıyordu. Sisyphe'e benziyordu uzaktan. Bir adam meçhule tırmanıyordu topraktan. Arkası uçurum yanları duvar. Kaç sabah güneşle selâmlaştılar, kaç akşam yıldızlar feneri oldu, bilmiyor." (Kelime-1, s. 255)

5. 2 AÇIKLAMA CÜMLELERİ

Açıklama, "herhangi bir konuyu aydınlığa kavuşturmak amacıyla konuşmak veya yazmak"tır (TDKS). Bu Ülke'deki açıklama cümleleri üç farklı yapı ile karşımıza çıkmaktadır.

- "Yani"li Açıklama Cümleleri

"Yapı bakımında cümleler" bahsinde "yani" bağlama edatı ile kurulan küme cümlelerin şekil özelliklerini ortaya koymuştuk. "Yani" edatının işlevi "açıklama"dır. Duygu ve düşüncelerimizin anlatımı bir noktada yetersiz kaldığında, bir başka yönüyle de vurgulanması gerektiğinde veya muhatabımız tarafından anlaşılmadığı takdirde "yani" ile kurduğumuz bir cümle aracılığıyla kendimizi yeniden ifade ederiz. Bu yönüyle düşünüldüğünde "yani"li cümleler bir bakıma kişiler arasında ortaya çıkan iletişimsizlik" sıkıntısını bertaraf etmeye yönelik bir gayretin göstergesidir. Çünkü söyleyen veya dinleyenden herhangi birinin mesajı rahatlıkla iletebildiği / algılayabildiği bir ortamda "yani" ile başlayan bir açıklamaya gerek yoktur. Kavramların bozulup, dilin işaret sistemi yerine parolaya döndüğü bir devirde, Cemil Meriç gibi bir yazarın karşı karşıya kaldığı iletişim sorunu, onun üslûbuna "yani"li cümlelerle yansımıştır.

Cemil Meriç cümlelerinin en önemli özelliği, "yani"den sonraki açıklamanın zihinsel algılamamızın beklediğinden çok farklı, sürpriz yargılar içermesidir. Halbuki günlük dilde "yani"li cümleler "denklik açıklaması" için kullanılır. Bu tip cümlelerde açıklama cümlesi, "yani"den önceki cümlenin sinonimidir. Bu Ülke'de az sayıda da olsa "denklik açıklaması" özelliği taşıyan "yani"li cümle kullanılmıştır. Bunlardan bir kısmı şöyledir:

"İslâm cihanşümûl bir dindir, θ bütün insanlara hitap eder." (171/2)

"Servet veya mevki ayırmaz insanları; θ Müslüman, Müslümana eşittir." (171/5)

"Yani"li cümlelerin denklik ifade etmediği durumlarda yazar özgün ve çarpıcı açıklamalarla okuyucuda şok etkisi yapar. Çoğu zaman hiç düşünmediğimiz konularda bizi düşündürür ve bakışlarımızı olayların, nesne ve kavramların hiç dikkat etmediğimiz yönlerine çevirir. Aşağıdaki örneklerde bu durum rahatlıkla gözlemlenebilir:

"Yobaz samimiyet, yobaz kendini bir nass'a hapseden idrak; bir nass'a yani sonsuza." (89/1,2)

"Her dudakta aynı rezil şikâyet: yaşanmaz bu memlekette! Neden? Efendilerimizi rahatsız eden bu toz bulutu, bu lâğım kokusu, bu insan ve makine uğultusu mu? *Hayır, onlar Türkiye'nin insanından şikâyetçi. İnsanından, yani kendilerinden.*" (95/1-4)

"Medeniyet can çekişiyor. Gök bomboş, hayat abes; roman bu kalpsiz dünyanın insanını bütünüyle sahneye koymak iddiasında. Bütünü, yani çarpık insiyakları, hayvanca iştihaları, çılgın arzuları veya arzusuzlukları ile." (120/3-5)

"Bu yol sizi atom bombasına, yani Nagazaki'deki iki yüz bin ölüye götürür." (211/35)

"Yani"li cümlelerin bir kısmı da tanım cümlesidir. Bu cümlelerde tanımlama, "yani"den sonraki açıklama ifadesi ile sağlanır. Söz konusu tanımlar, isim cümlelerinden yola çıkarak hazırladığımız "Bu Ülke'nin Lügatçesi"ne de dahil edilmiştir. Bu cümlelerden bir kısmı şöyledir:

"Bu tahripkâr telkinlerin mümeyyiz vasfı tarihe düşmanlıktı. Tarihe, yani millî birliğin, millî şuurun biricik mimarına." (175/7)

"Kapital yazarı da Promete gibi bütün Tanrılara düşmandır, bütün Tanrılara, yani bütün yalanlara." (190/17)

"Rousseau şuuraltının isyanı, şuuraltının, yani tabiatın." (196/4)

"Tek düşman: Tanrı, yani ahlâk." (199/20)

"Onu bu hâle getiren toplum yani terbiye." (217/13)

"Şairin duyduğu bu ses ilhâmın sesidir; ilhâmın, yani dehanın." (225/15)

"Yani" ile kurulan cümlelerin bir kısmı da yargının kapsamını daraltarak, sınırlarını daha belirgin hâle getirir:

"Dergi hür düşüncenin arenası olmak istiyor. Hangi hür düşüncenin? Sayfaları akıldan yana olan herkese açıkmış. Herkese, yani kalıplaşan, köşelerini kaybeden hür düşünceye." (105/6)

"Fransızca İstanbul gazetesinin aboneleri onun âteşin yazılarını hayranlıkla okudular. Aboneler, yani sekiz Rum, üç beş Ermeni ve birkaç Fransız." (134/9)

Bu tip cümlelerde açıklanacak unsurun "yani"den önce tekrarı bir vurgu unsurudur:

"Talebe isteyendir; isteyen, θ arayan, susayan." (99/17)

"Nassları devirmekti amaç, nassları, yani kiliseyi." (101/13)

"Juvenal'i öfke şairleştirmiş, öfke yani isyan." (221/5)

"Bir kıta değil, bütün kıtaları fethetmiş Camoens; bütün kıtaları, yani ebediyeti." (231/4)

"Kemal, o çetin tecrübelerden yüz akıyla çıktı; yüz akıyla yani hem kendini, hem insanımızı tanıyarak." (249/14)

Bu Ülke'de "başka bir deyişle, başka bir tabirle, bir kelimeyle" gibi ifadelerle bağlanan cümleler de anlam bakımından "yani"li cümlelerle birlikte değerlendirilmelidir.

"Klâsik Fransız şiirinde boğuk bir yankıdır Horatius'un yankısı. İtalya'da destandır, İspanya'da roman. Bir kelimeyle istiklâlini kaybeder; hikâye olur, deneme olur, tiyatro olur." (124/4,5)

"Bir kelimeyle roman, başka bir dünyanın, başka bir ruh ikliminin, başka bir toplumun eseri. Daha zavallı bir dünya, daha dişi bir manevi iklim, daha zavallı bir toplum. Başka bir tabirle, bu edebi nevi bir buhranın, bir uyuşmazlığın, reelle ideal arsındaki bir nisbetsizliğin çocuğu." (119/10,11)

"İdeolojiler tahribe yeltendikleri imanın yerine sahtelerini ikame etmek için uydurulan birer ersatz'dır. Başka bir deyişle, remizleri, merasimleri ve kiliseleriyle çağın inançlarına uydurulmuş birer inanç manzumesi. Rüştünü idrak etmemiş nesillere ilim diye yutturulan, yalnız zarflarıyla ilmî, muhtevalarıyla masal birer bulamaç." (174/8-10)

- Döngülü Açıklama Cümleleri

Döngülü cümlelerin şekil özellikleri üzerinde yapı bakımından cümleler kısmında durulmuştu. Sıfat tamlaması, isim tamlaması ve bağlama grubu aracılığıyla önceki cümlenin elemanlarından birine dönülen bu tip cümleler de, "yani"li cümleler gibi Cemil Meriç'e özgü cümle tiplerindendir. Döngülü cümlelerde de amaç, kendisine dönülen elemanı daha önce sözü geçmeyen bir özelliğiyle yeniden anlatmak, böylece "varlık, kavram ya da nesne"nin kapsamına giren bütün hiçbir ayrıntıyı kaçırmamaktır.

Döngülü küme cümlelerde açıklama ifadesi genellikle cümle bittikten sonra yer alır. Bu da ilk bakışta bu cümlelerin iç yüklemli olduğu intibaı uyandırır. Ancak burada cümle ögelerinden birinin yüklemden sonra söylenmesi değil, cümle ögesinin yeni unsurlarla tekrar edilerek bir cümle oluşturması söz konusudur. Böylece bir taraftan vurgu üstlenen söz, diğer taraftan "bitmeyen, daima zenginleşmeye müsait, ucu açık bir cümle" oluşturur. Bu cümlelerden bir kısmı şöyledir:

"Gerici, ilerici... Düşünce hürriyeti bu mülevves kelimelerin esaretinden kurtulmakla başlar, düşünce hürriyeti ve namusu." (81/1)

"Akademi Fransa'nın Kapitol'ü, kırk kazlı bir Kapitol." (85/4)

"Yobaz biziz, en güzel taraflarımızla biz." (89/4)

"Düşünceye hürriyet, sonsuz hürriyet." (94/9)

"Tarihinden koparılır aydın, toprağından, hatıralarından, hikmet-i vücudundan koparılır." (133/11)

Döngülü küme cümlelerden bir kısmı anlam bakımından "yani"li cümlelerle eş değerdir:

"Biz apayrı bir medeniyetin çocuklarıyız; θ düşman bir medeniyetin, bambaşka ölçüleri olan, çok daha eski, çok daha asil, çok daha insanca bir medeniyetin." (97/10)

Bu cümlelerin en önemli özeliği varlığın kapsamını daraltma ya da genişletme amaçlı kullanılmalıdır. Aşağıdaki örneklerden ilk ikisinde kendisine dönülen eleman sınırlandırılmış, son ikisinde ise bu elemanın kapsamı genişletilmiştir:

"Şimdi daha besleyici bir tahıl söz konusu. Daha nefis, daha besleyici bir ekmek sağlayacak bir tahıl: susam. Bu susam, kapıları açan büyü. Harami mağaralarının kapılarını değil, hükümdar hazinelerinin kapılarını." (110/14,15)

"Haşet kitabevinden ibaretti Avrupa'mız., girdapları olmayan bir kıta, tezatsız ve tek boyutlu; bir kartpostal Avrupa'sı." (137/16)

"Ama harita bir yolculukta tek kılavuz olamaz. Pusulaya da ihtiyaç var. Pusula: şuur. Tarih şuuru, milliyet şuuru, kişilik şuuru." (93/9)

"Tercüme bir fetihtir, yalnız dili değil, düşünce ve hassasiyetin girift dünyasını da zenginleştiren bir fetih." (118/6)

Döngülü cümlelerde bağlama grubu ile yapılan tekrarlar, beraberinde kendisine dönülen elemanla aynı derecede önemli ya da onun yerine geçebilecek, onunla aynı anlama gelen bir kavramı getirir:

"Dergiler, İkinci Meşrutiyet'te bir hitabet kürsüsüydü, hitabet kürsüsü veya bayrak." (101/18)

"Gurbet kocatmıştı genç şahinleri, gurbet ve tecrübeler." (131/7)

"Ahmet Mithat saldıran küfür karşısında şahlanan imandır, şahlanan ve hücuma geçen." (133/12)

- İki Noktalı Açıklama Cümleleri

Bu açılama cümlelerinde cümle elemanlarından biri iki noktadan sonra açıklanır. Bu açılamaların pek azında "şöyledir, şudur" gibi açılamayı işaret eden bir ifade bulunur.

"Weber'in hareket noktası şu: Avrupa dünyanın kalbgâhı; insan bütün büyük fetihlerini Avrupa'nın kılavuzluğunda gerçekleştirmiştir." (185/4)

"Yeni ilmin anahtarı şu: İnsanlık kendi kendinin eseri." (230/8)

"Filhakika kendini şöyle tanıtıyordu dergi ilk sayfasında: Çağımız gerçeklere yönelen bir çağ. Politika müsbet bir ilim. Nazariyeden usandık. Başka ülkelerde neler olup bittiğini araştıralım. Onların tecrübelerinden faydalanalım." (103/7)

Bu tip cümlelerde iki noktadan sonraki açıklamanın tek kelimeden oluşması vurguyu arttırır:

"İdeolojiye düşmanlık tek izm'e teslimiyettir: obskürantizme." (93/5)

"Hafızaya çakıl taşı gibi saplanan bilgi kırıntılarına yeni bir ad bulduk: kültür." (99/10)

"Bu kavga sona ererken Batı edebiyatlarının en büyük kalem savaşçısı sahneye çıkar: Voltaire." (127/15)

"Tek kılavuzu vardı: çıkarları." (201/13)

İki noktadan sonraki açıklama ifadesi çoğu zaman sürpriz yargılar içerir:

"Oysa zaferle taçlanan her savaş size yeni dostlar kazandırır: düşmanlarınızın düşmanları." (127-128:1)

"Büyük bir isticalle ithal edilen bu sahte ilim tek işe yaramış: nesillerin uyanmasını önlemek." (183/14)

"Taarruzun hedefi haçlı seferlerinden beri aynıdır: kılıçla kazanılamayan zaferi, yalanla kazanmak." (174/7)

Bir kısım cümleler de anlamca "yani"li cümlelere yakındır.:

"İnsanı maddeye ve rakama zincirleyen bu miskin meleke, yabancı bir Tanrıdır: düşmanlarımızın Tanrısı." (180/10)

"Yanıldığını kabul etmek, yeni bir hakikatin fethiyle zenginleşmektir: parçadan bütüne, karanlıktan aydınlığa geçiş." (281/4)

5. 3 KESİK CÜMLELER

Kesik cümle, elemanlarından biri veya birkaçı söylenmeyen cümledir. Cemil Meriç'in Bu Ülke'sinde oldukça çok sayıda kesik cümle vardır. Biz çalışmamızda bu cümlelerin biçim özellikleri üzerinde durmadık. Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserinde yer alan kesik cümlelerin bir kısmında yüklem, okuyucu tarafından rahatlıkla tamamlanabilecek kadar açıktır:

"Önümde bir başka derginin heybetli ciltleri (var): 'Revue de Métaphysque et de Morale'. (104/27)

"İster siyah derili, ister sarı (derili olsun)... inananlar kardeştir." (179/5)

"Hepsinin sırtında aynı urba, bakışlarında aynı mânâsızlık (var)." (83/8)

Kesik cümlelerin bir kısmında ise yüklem bir önceki cümle aracılığıyla tamamlanır:

"Her dudakta aynı rezil şikâyet: yaşanmaz bu memlekette! Neden (yaşanmaz) ?" (95/1,2)

"Biz ne kendimizi tanıyoruz, ne Avrupa'yı (tanıyoruz)." (106/2)

Aşağıdaki cümlelerde ise kesik cümle bir sonraki cümle aracılığıyla tamamlanabilmektedir:

"Bütün ideolojilere kapıları açmak, hepsini tanımak, hepsini tartışmak ve Türkiye'nin kaderini onların aydınlığında fakat tarihimizin büyük mirasına dayanarak inşa etmek (en doğru yoldur). İşte, en doğru yol." (94/11)

"İnsanları eskisi kadar sevmemek. İnsanları ve eşyayı (ölmek demektir). Galiba ölmek de bu." (221/9)

Yukarıdaki örneklerde kesik cümleler, bir nevi kelime tasarrufu amacıyla kullanılmıştır. Cemil Meriç'in üslûbu bakımından öne çıkan kesik cümleler ise "tasvir, olay ve duygu" anlatımı için kullanılan cümlelerdir. Aşağıdaki paragraflarda yer alan kesik cümleler tasvir amaçlı kullanılmıştır:

"Korent nizamında sütunlara dayalı muhteşem bir salon. Roma'nın çöküş devrinde sık rastlanan bir sefahat âlemi. Zengin kumaşlarla örtülü yataklarda bedmest

delikanlılar. Şölen, sonuna yaklaşmaktadır. Fonda fecrin ilk pırıltıları. Ve yatakların arkasında torunlarının kepazeliğini seyreden heykeller; utançtan taş kesilmişe benzeyen ecdat. Genç bir soytarı, ayak parmaklarında yükselerek, elindeki dolu kadehi heykellerden birine uzatmaktadır." (123/ 11-15; 123-124/1,2)

"İki asır önce basılan bir ikonoloji kitabında, kadın olarak tasvir edilmiş demokrasi; Alnında asma yapraklarından bir taç, sırtında kaba saba giysiler; bir elinde nar, ötekinde yılan." (169/1,2)

Şu örneklerde ise yazar, olay anlatımı için fiil cümlesi yerine kesik cümleleri kullanmaktadır:

"Stirner de başka Sade. O zavallı mektep hocası da benliğinin zindanına mahpus. Hayat hikâyesi tatsız bir roman. Doğar doğmaz öksüz kalmış. Annesi yeniden evlenmiş. Talih hiç gülmemiş zavallıya. Üvey baba, şefkatsiz bir çevre ve hastalıklar. Güçlükle okuyabilmiş. Sonra özel bir kız okulunda felsefe hocalığı. Altı ay süren bir evlilik ve boşanma. Sonra dört yıl nispî bir rahatlık devresi. Berlin, Hippel'in meyhanesi, bira kadehleri arasında geçen saatler, Genç Hegel'cilerle dostluk. Kendilerine 'Azadedilmişler' ismini veren bu serâzât insanlar ne yasa tanımaktadırlar ne başkan: Bauer Kardeşler, Şair Hervegh, Ruge, Marx, Engels vs. Asıl adı gasper Schmidt olan kahramanımız Stirner takma adıyla birkaç makale karalıyor; dostları çok beğeniyorlar. 1843'te yen bir izdivaç. Hippel'in meyhanesinde tanıştığı bir kadın hayat arkadaşı oluyor." (200/4-17)

"Hint tarihinin fırtınalı günleri. Ülkeyi ikiye bölmek isteyen Lord Curson. Sene 1905. İngiliz mallarına boykot.

Ve cihada büyük varlığıyla katılan Tagor. Mitingler, nutuklar. Nihayet şairin tereddütleri: Ya hatalı bir parola, şahlanan kalabalıkları kanlı bir maceraya sürüklerse! " (243/5,6,7,8,9,10)

Aşağıdaki metinde kullanılan kesik cümleler ise anlatıma duygu kazandırmakta, metni şiire yaklaştırmaktadır:

"Bu ülkenin bütün ırklarını, tek ırk, tek kalp, tek insan hâline getiren İslâmiyet olmuş. Biyolojik bir vahdet değil bu. Ne kanla ilgisi var, ne kafatasıyla. Vahdetlerin en büyüğü, en mukaddesi. İster siyah derili, ister sarı... inananlar kardeştir. Aynı şeyler sevmek, aynı şeyler için yaşamak ve ölmek. Türk'ü, Arap'ı, Arnavut'u düğüne koşar gazaya koşturan bir inanç; gazaya, yani irşada. Altı yüz yıl beraber ağlayıp, beraber gülmek. Sonra bu muhteşem rüyayı korkunç bir kâbusa kalbeden meş'ûm bir salgın: maddecilik. Tarihin dışına çıkan Anadolu, tarihin ve hayatın. Heyhat, bu çöküşte kıyametlerin ihtişamı da yok, şiirsiz ve şikâyetsiz." (İnananlar Kardeştir, s. 179)

5. 4 Karşılaştırma Cümleleri

Bu Ülke'de çok sayıda karşılaştırma cümlesi vardır. Bu cümlelerde düşen bir "ise" söz konusudur. Bu karşılaştırma cümlelerinden bir bölümü aşağıda gösterilmiştir:

"Hazineyi ejderler bekler, Kapitol'ü kazlar." (85/3)

"Roma'nın kazları heybetli bir trajedinin kahramanıydılar, bizimkiler tatsız bir komedyanın aktörleri." (85/9)

"Roma'nın kazları heybetli bir trajedinin kahramanıydılar, bizimkiler tatsız bir komedyanın aktörleri." (85/9)

"Sol'un halk vicdanında yarattığı tedailer:casusluk, darağaçları, Moskova; sağ'ın, müphem, sevimsiz, sinsi bir iki hayal." (79/4)

"Yabani bağırır, medeni insan konuşur." (93/17)

"Açılması yasak bir kapıyı zorlayan çocuğun, efendisinin eşyalarını karıştıran uşağın tecessüsü, terbiyesiz bir tecessüs. İnsanlığın bilgi susuzluğunu gidermeye çalışan tecessüs, asil." (109/7,8)

"Akıl doğruyu gösterir; iyi ile kötüyü ayıran: gönül." (108/36)

"Kitap ve gazete ...biri zamanın dışındadır, öteki "an"ın kendisi." (100/12)

"Kitap, beraber yaşar sizinle, beraber büyür. Gazete okununca biter." (100/13)

"Kitap, çok defa tek insanın eseri, tek düşüncenin yankısı; dergi bir zekalar topluluğunun." (100-101/1)

"Mecmua-i Fünün (1863-1865) tam bir mektepti, diyor Tanpınar. Bu mecmua bizde, Büyük Fransız Ansiklopedisinin on sekizinci asırdaki rolünü oynar. Ne garip mukayese! Fransız Akademisi, yükselen bir sınıfın kavga silahıydı. Nassları devirmekti amaç; nassları, yani kiliseyi. "Mecmua-i Fünun" bir avuç bürokratın naşir- i efkarıdır; daha doğrusu Batı'dan ithal edilen posa fikirlerin sergilendiği bir meydan. Ne milleti temsil eder, ne içtimai bir sınıfı." (101/9-15)

Şu örnekte metnin tamamı karşılaştırma cümlelerinden oluşmaktadır. Burada "argo ile uydurma dil" arasında bir zıtlık vardır:Argo korkunun ördüğü duvar; uydurma dil şuursuzluğun. (84/2)

"Argo, kanundan kaçanların dili. Uydurma dil, tarihten kaçanların...Argo, korkunun ördüğü duvar, uydurma dil şuursuzluğun. Biri günahları gizleyen peçe, öteki irfanı boğan kement. Argo, yaralı bir vicdanın sesi; uydurma dil, hafızasını kaybeden bir neslin. Argo, her ülkenin; uydurma dil ülkesizlerin." (Argo, s.84)

BU ÜLKE'nin LÜGATÇESİ

A

Abdullah Cevdet: 1. Yeni bir vatan arayan ıstıraplar kervanının en samimi temsilcisi. 2. Cihanşümul bir tecessüs. 3. Düşünce Don Juan'ı. 4. Le Bon'un Türkiye büyükelçisi.

Ahmet Mithat: 1. Saldıran küfür karşısında şahlanan ve hücuma geçen iman. 2. Kırk Haramilerin hazinesini ülkesine taşıyan dev. 3. Son direniş.

akıl: 1. Devlerin değil cücelerin silahı. 2. İnsiyaktan daha ahmak bir meleke. 3. hırsız fenerinin soluk ve şüpheli aydınlığı. Gerçek akıl ise insanı aşka, sonsuza, feragate kanatlandıran ilahi bir mevhibe.

alafrangalık: Zevki ve tefekkürü dumura uğratan bir kabuk.

Ali Kemal: 1. Bozgun çağların ümitsiz aydını. 2. An'ı yaşayan adam. 3. Bir neslin günahlarını yüklenen teke. 4. Yeni Osmanlılar'ın son temsilcisi. 5. Politikacı Ali Kemal ise, yazarın mesuliyetlerinden habersiz bir kelime cambazı.

Ali Namık: Frenkleşmiş aydınlar kafilesinin bir öncüsü.

Altın: Pıhtılaşmış insan kanı.

argo: 1. Kanundan kaçanların dili. 2. Korkunun ördüğü duvar. 3. Günahları gizleyen peçe. 4. Yaralı bir vicdanın sesi.

asrîleşmek: 1. Maskaralaşmak. 2. Gavurlaşmak.

avam: Kendi insanımız.

aydınlarımız: 1. Meçhul heyulalar için ehramlara taş taşıyan birer köle. 2. Her biri bir şeyhin müridi

aydınların firarı: Kabil kompleksi.

az gelişmişlik: Hristiyan Batı'nın göğsümüze iliştirdiği idam yaftası.

B

Baha Tevfik: Dalâlet ordusunun üçüncü gönüllüsü.

balçık: Adem ile Havva'nın ham maddesi.

Balzac: 1. Fransa'da yaşayan bir Scott. 2. Yalnız yaratıcı değil, yaratıcıyı besleyen ihtirasların da tümü.

batılılaşma: Mit.

bayağı: 1. Hissetmeyen. 2. Sevmeyen. 3. Sezmeyen. 4. Anlamayan

bencillik: Fanus.

Bilinmeyen Şaheser: Balzac'ın mutlak peşinde koşan bir ressamın trajedisini anlatan hikâyesi.

Bir Müminin Sözleri: İmansız, samimiyetsiz, namussuz bir toplumun suratında şaklayan kamçı.

bizim kazlarımız: Tatsız bir komedyanın aktörleri.

Bu Ülke: Su alan bir gemi.

burjuvazi: 1. Avrupa'nın imtiyazı, daha doğrusu yüz karası. 2. Hain, hayasız, saldırgan ama gelişen bir sınıf.

büyük adam: 1. Kucağında yaşadığı toplumun üvey evlâdı; dünkü, yarınki, ötelerdeki bir toplumun çocuğu. 2. Kalabalığı tekme ile uyandıran kılavuz. 3. Bir dev(halk)in sırtına tırmanan cüce.

büyük yazar: İçinden gelen sesi olduğu gibi haykıran kişi.

C

can: Mürşidin nefesi.

Celâl Sılay: 1. Yatağını arayan bir sel. 2. Çılgın bir kahkaha. 3. Yerleşmiş değerlere zirveden bakan bir türedi. 4. Aydının halktan koptuğu, edebiyatın bütün içtimaî değerlere arkasını çevirdiği bir çağın sesi. 5. Mefhumlarla ve hayatla oynayan bir kelime cambazı. 6. Türkiye'nin Oscar Wilde'ı.

Chénier: Yunan'ı yaşayan ve Yunanca düşünen ilk şair.

Cinnet: Maddenin zaferi.

Comte: İhtilalin ölüme mahkûm ettiği Katolikliği, "insanlık dini" ismi altında hortlatan bir yarı deli.

Ç

çağdaşlaşmak: 1. Avrupa'nın yeni bir ihraç metaı. 2. Şuuru felce uğratan bir zehir. 3.

Halk vicdanındaki adı ile asrileşmek.

D

dâhi: 1. İki taşın çarpışmasından doğan kıvılcım. 2. Münzevi bir yıldız. 3. Anasız doğan ve zürriyetsiz ölen çocuk. 4. Zirveden zirveye akseden şarkı. 5. Hocasını iyi seçen. 6. Bahtiyar tedaileri olan adam.

Dante: 1. Tek başına yürüyen mağrur ve münzevi adam. 2. Cehennem'i ve Cennet'i olan Tanrı. 3. Hem ölülerin, hem dirilerin yargıcı. 4. Kaybolan bir davanın son mücahidi. 5. Bir vicdan. 6. Fikir adamını müdahale hakkını idrak eden ilk şair. 7. İnsanlara hakikati haykıran bütün haysiyet sahibi yazarların kılavuzu.

Decameron: Dekolte tasvirlere bayılanların baş uçu kitabı.

Deha: Génie'nin tercümesi; génie, bulutların arkasından gülümseyen tayf.

Denemeler: Bir aile albümü.

dergi: 1. Hür tefekkürün kalesi. 2. Bir zekâlar topluluğun eseri. 3. Bir neslin vasiyetnamesi, mesajı. 4. Mecmuanın kötü bir tercümesi.

derin bir düşünceyi anlamak: 1. O düşünceyi kavradığımız anda derin bir düşünceye sahip olmak. 2. Kendi içine, kendi kalbine inmek.

dil: Penelop'un örgüsü.

din: 1. Avrupa için afyon. 2. Osmanlı için şuur, tesanüt, sevgi. 3. Asırlardan beri yaşayan ve nesilleri huzura kavuşturan, sıcak, dost, köklü, tecrübeden geçmiş bir inançlar manzumesi.

Din, aşk, şiir: Boşlukta yuvarlanan insanın bir yıldıza attığı merdivenler.

Diderot: Ne bir münzevi ne bir müceddit; Avrupalı'nın şuuraltını dile getiren cesur ve hayasız bir psikolog.

diyalektik: 1. Bir davranış, bir gerçeğe bakış tarzı. 2. "Değişen"e çevrilen bakış. 3. Tezatların ilmi. 4. Şüphe. 5. Daima tedirgin, daima uyanık, daima hassas bir şuur. 6. Tefekkürün tarifi, yani düşünceyi mücerretlere

hapsedemeyeceğimizi, kalıplaştırıp kemikleştiremeyeceğimizi ihtar eden son derece mücerret bir ifşa, bir işaret. **7.** Yorulmayan bir cehit. **8.** Her konuyu ayrı ayrı ve tekrar ele almak, Köküyle, gövdesiyle, dallarıyla bütün yönlerini ve bütün yönleriyle kavramağa çalışmak. **9.** Irmağın kaynaklarına çıkmak ve akışını son durağa kadar izlemek.

Dostoyevski: Istırabın, isyanın, merhametin ve şuuraltının romancısı.

Durkheim: Sarsılan düzeni rasyonalizm rayına oturtmaya çalışan bir haham torunu.

düşünce: Kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprü.

düşünce hürriyeti: Düşünce namusu.

düşünmek: Sisleri yırtarak aydınlığa varmak.

E

ebediyet: **1.** Hazin bir teselli mükâfatı. **2.** Cehennemin ta kendisi.

Ebuzziya Tevfik: Jön Türklerin kıdemli mücahidi.

Edinburgh Review: **1.** Sadece bir milletin değil, bir milletin şerefi . **2.** Bir bayrak. **3.** Bir mahkeme. **4.** Bir vicdan.

Emil: Bir ütopya.

eski dergiler: Ziyaretçisi kalmayan bir mezarlık.

Eşref: Minnacık bir Ziya Paşa.

evler: Meçhule giden bir kompartıman; kompartımandakiler tesadüfün bir araya topladığı üç beş yolcu.

evren: Bir ham madde deposu.

F

fikir hayatımız: Mefhumların kâh gülünç, kâh korkunç maskelerle raksa çıktığı bir karnaval balosu.

fildişi kule: **1.** Davasız sanat meczuplarını barındıran miskinler tekkesi. **2.** Bir zindan değil, bir liman.

Fransız Akademisi: **1.** Milli şuurun bir parçası. **2.** Fransa'nın Kapitol'ü.

Fransız Ansiklopedisi: Yükselen bir sınıfın kavga silahı.

Fransız İhtilâli: 1. Batı feodalitesinin ve ihtiyar Şark'ın ölüm çanı. **2.** Sanayi inkılâbını siyasî bir zaferle taçlandıran yepyeni bir devrin habercisi.

G

Gandi: 1. Hint'in şuuru. **2.** Hakikatlerin hurafelerle sarmaş dolaş olduğu bir ülkede efsanelerin halesine tenezzül etmeyen büyük ruh. **3.** İkbal'in sarhoş edemediği tek politikacı.**4.** Tek arzusu yeni bir insanlık yaratmak olan imanla şefkat. **5.** Hakikat.

Genç Osmanlılar: 1. Birer çocuk **2.** Mehlika Sultan'a aşık yedi genç.

Gün Ortasında Karanlık: Bir çağın, hatta bütün çağların muhakemesi.

Gütenberg: Şuursuz bir büyücü.

H

hafıza: Kendimiz.

hakikat: Kaderin imzasız mektubu.

Halûk: Tarihten kaçanların ismi.

Hân- ı Yağma: Başarılı bir tercüme, pastiş.

hapishane: Maskelerin çıkarıldığı yer.

hayat: 1. Herkesin yaşadığı, kimsenin yaşamaktan hoşlanmadığı komedya. **2.** Bir abesler cangılı.

Hegel: Prusya'nın resmi felsefesi.

hiciv: Lirizm ırmağının coşkun bir kolu.

hicrî takvim: Hazin bir hatıra-ı tarihiye.

Hint: Zulmün süngüsünü , kanının alevinde eriten millet.

Horatius: Bahtiyarların şairi.

I

ışık: Sonsuzun sesi.

ıtır: Gülün sesi.

İ

İbn-i Haldun: Akıl.

ideolojiler: 1. Tahribe yeltendikleri imanın yerine sahtelerini ikame etmek için uydurulan birer ersatz'dır. 2. Remizleri, merasimleri ve kiliseleriyle çağın icaplarına uydurulmuş birer inanç manzumesi. 3. Rüştünü idrak etmemiş nesillere ilim diye yutturulan, yalnız zarflarıyla ilmi, muhtevalarıyla masal birer bulamaç. 4. Aldatmaca. 5. Uçurumları aydınlatan hırsız fenerleri. 6. Siyaset dünyasının haritaları.

ilim: 1. Gerçeği bölerek anlamağa çalışan, sınırlı olmaya mahkûm bir tecessüs. 2. Karanlık bir ormanda dolaştırılan çıra.

İlim adamı: Çok defa ne yaptığını bilmeyen bir büyücü çırağı.

iman: Mutlak hakikatlerin dünyası.

İnsan: 1. Ormanda unutulan çocuk. 2. Sanatkar.

İnsanlığın Komedyası: Batı'nın Binbir Gece Masalları

insanlık: Daima daha kötü oyuncaklar peşinde koşan bir çocuk.

irfan: 1. Tecessüsü madde dünyasına çivilemeyen, zekâyı zirvelere kanatlandıran, beşerîyi ilâhi ile kutsileştiren, uzun ve çileli bir nefis terbiyesi. 2. Kemale açılan kapı. 3. Amelle taçlanan ilim. 4. Cehitle gelişen bir mevhibe.

İslâmiyet: 1. Bir kanun ve nizam hakimiyet (nomokrasi). 2. Batı'nınkinden çok daha başka bir ruh ikliminde gelişen, çok daha başka umdelere dayanan bir demokrasi. 3. Halk tabakalarının "kültür"ü.

.... ist: Koltuk değneği olmadan yürüyemeyeceğini itiraf eden bir zavallı.

izm'ler: 1. Birer anakronizm, yani kalıplaşan, canlılığını yarı yarıya kaybeden birer konserve düşünce. 2. İçtimaî bir sınıfın, bir milletin veya bir medeniyet camiasının müdafaası 3. İdrakimize giydirilen deli gömlekleri.

J

Juvenalis: Mustariplerin şairi.

K

kâğıt: Ebediyet.

kalıcı kitap: 1. Sohbet değil, yazı. **2.** Birkaç sayfaya sığdırılmak istenen bütün bir hayat. **3.** Ebediyete yollanan mesaj. **4.** Kimsenin söylemediği ve söyleyemeyeceği gerçek.

Kamus: 1. Bir umman. **2.** Bir milletin hafızası, yani kendisi.

kapitalizm ve komünizm: 1. Pençeleri birbirinin karnına geçmiş iki canavar. **2.** Biri kumarhane, öteki mahpes.

kanun: Avrupalı için, eski Yunan'dan beri "büyük sineklerin yırtıp geçtiği, küçüklerin takılıp kaldığı bir örümcek ağı".

kelâm: Haysiyet.

kelime: 1. Akıl hastası. **2.** Batı'nın bit pazarlarından ihraç edilmiş hazır elbise. **3.** Hayalet. **4.** İdeoloji. **5.** Mukaddeslerin rengine bürünen bir bukalemun kelime, semavi kitapların şeytanı. **6.** Ormanda uyuyan dilber. **7.** Kişinin sudaki gölgesi. **8.** Bir davet. **9.** Gönülden gönüle küprü, asırdan asıra merdiven. **10.** Kişinin kendini seyrettiği dere. **11.** Sonsuz, adem. **12.** Türbe.

Kemal Tahir: 1. Uyanık, her an zenginleşen bir şuur. **2.** Okşayan, inandıran, dost, ılık ve ışıltılı bir ses. **3.** Yaşayan, tekâmül eden adam. **4.** Her namuslu aydının yol arkadaşı, zaman zaman da kılavuzu.

Kemal Tahir'in kitapları: Hıyanet kalesinde kapanmaz gedikler açan bir bomba.

Kemal Tahir'in sözleri: Hamakatin çehresinde şaklayan bir tokat.

Kerim Sadi: 1. Doğu'dan kopmayan Batı, yobazlaşmayan iman. **2.** Bir parça Sadi, bir parça Faust; oynak zekâsıyla Fransız, derin tecessüsü ile Alman, diyalektik virtüozu olarak Grek, tevazuu -veya gururu-, kibarlığı, çelebiliği ile yüzde yüz Osmanlı. **3.** Türk sosyalizminin Plehanov'u.

kilise: Nass.

kişilik: 1. Bir kopuş, bir olmayan'a, bir olacağa bağlanış. **2.** Görünen toplum içinde görünmeyen toplumu seçmek.

kitap: 1. İstikbale yollanan mektup. **2.** Smokin giyen heyecan. **3.** Mumyalanmış tefekkür. **4.** Susam. **5.** Hükümdar hazinelerinin kapılarını açan

büyü. **6.** Hafıza. **7.** Meçhule açılan bir kapı. **8.** Uçsuz bucaksız okyanus. **9.** Işık. **10.** Denize atılan bir şişe. **11.** Tılsımlı bir saray.

kronoloji: Aptalların tarihi.

kültür: **1.** Homo ekonomikus'un kanlı fetihlerini gizlemeye yarayan bir şal. **2.** Kâh suda kâh karada yaşayan bir hilkat garibesi. **3.** Aydınların dini. **4.** Batı'nın hakimiyetini tahkim için düşman ülkelere ihraç ettiği sefil bir ideoloji. **5.** Hafızaya çakıl taşı gibi saplanan bilgi kırıntıları.

L

Lamennais: **1.** Hristiyanlığın en coşkun, en inanmış savunucusu. **2.** Tanımadığımız bir Avrupa'nın sesi. **3.** Yer yer Said Nursi, bir parça Akif, daha çok Necip Fazıl.

Le Bon: **1.** Rüzgârın istikametine göre yönelen bir düşünce fırıldağı. **2.** Avama mahsus bir ansiklopedi. **3.** Frenkçe yazan bir Rıza Tevfik. **4.** Köksüz bir intelijansiyaya ufuksuz bir mürşit.

M

maddecilik: **1.** Avrupa için batılı'ın hisarlarını yıkan bir dinamit, hür düşüncenin dinamiti. **2.** Osmanlı için kendi kendini tahrip cinneti. **3.** Kalıplaşmış bir düşünce yani bir nass, ispat edilmesi gereken bir faraziye.

Mandaren: **1.** Çin Maçin'de yaşayan bir meçhul insan. **2.** Tanımadığımız, tanıyamayacağımız biri; yani bir mücerret.

Madam Bovary: Flaubert'in kendisi.

Marx: Ne vahye mazhar bir peygamber, ne tecrübe dışı bilgilerle donanmış bir kâhin; hayatı, zaafları, hastalıklarıyla belli bir asrın adamı.

mazi: **1.** Hatıralar. **2.** Mukaddesler. **3.** Keyfîlik, kanunsuzluk.

Mecmua-i Fünun: **1.** Bir avuç bürokratın naşir-i efkârı. **2.** Batı'dan ithal edilen posa fikirlerin sergilendiği bir meydan.

meçhul: **1.** Masal **2.** Esrar **3.** Sonsuz.

Medeniyet: Avrupalı için, zorun yerine hilenin geçişi.

mefhumlar: Kalabalığa çehrelerini göstermeyen firavunlar.

Montaigne: Elinde bir kitapla resim çektiren adam.

Mukaddime: Bulutları dağıtan rüzgar.

musiki: Vezin ve kafiye.

Münakaşa eden iki insan: **1.** Aynı graniti yontan iki heykeltıraş. **2.** Hakikati arayan iki yol arkadaşı.

mürit: Ceset.

mütercim: **1.** Mutlak' ı arayan bir çılgın. **2.** Felsefe taşını bulmaya çalışan bir simyager. **3.** Bir Szifos.

N

Namık Kemal: Bir fetih rüyası.

nass: **1.** Kilise. **2.** Sonsuz.

nazım: **1.** İmkânlarını araştıran düşünce. **2.** İfadenin çocukluğu.

nesir: Bütün nazımları kucaklayan girift ve kâmil bir orkestra.

Neyzen Tevfik: Yıldırımı olmayan şimşek.

Nurculuk: Kısır ve yapma bir üniversiteye karşı medresenin, küfre karşı imanın, Batı'ya karşı Doğu'nun isyanı.

Nur risaleleri: Şuuraltının çığlığı.

O

okumak: **1.** Saf ve sakin bir dostluk. **2.** Sükut içinde bir kaynaşma. **3.** İki ruh arasında aşıkane bir mülakat.

olgunlaşmak: Kalbin daha hassas, zekanın daha işlek, ruhun daha huzurlu olması.

Ö

Ödip kompleksi: Fikir adamlarının ortak zaafı.

ölümsüzleşmek: **1.** Milyonlarca budalanın dudağında tebessümleşmek. **2.** Binlerce yıl anlaşılmadan tekrarlanmak, kirlenmek, genelleşmek.

P

polemik: **1.** Kinlerin, peşin hükümlerin, gizli çıkarların savaşı. 2. Eski bir inancı yok etmek

isteyen yeni bir düşüncenin savaşı.

politika: 1. Mutlakın ve sonsuzun rüyası. 2. Mukaddes bir abes.

psikanaliz: Kilisesi, rahipleri, ayinleri olan kârlı bir mit.

psikoloji: Freud öncesinde, çeşitli bilgin çehreleri sunan bir kaleideskop.

pusula: Şuur.

R

riyazet kalesi: Metruk bir harabe.

Roma: Yunan'ın şakirdi.

roman: 1. Bir buhranın, reelle ideal arasındaki bir uyuşmazlığın çocuğu. 2. İçtimai bir sıhhatsizlik, tedirginlik alameti.

Roma'nın kazları: Heybetli bir trajedinin kahramanları.

Rousseau: Şuuraltının, yani tabiatın isyanı.

Rönesans: İlmî polemikler çağı.

S

Sade: 1. Batı irfanının müthiş çocuğu, hasta, ölçüsüz. 2. Bir zirve. 3. Talihsiz bir Freud. 4. Zincire vurulan bir Enfantin.

sağ: 1. Yakın tarihin günahkâr tekesi. 2. Kilise. 3. Cehalet. 4. Faşizm. 5. Mukaddesatçıların bayrağı. 6. İfrit. 7. Yabancı. 8. Maskeli haydut.

Said Nursi: 1. Dağ başında va'z eden mürşit. 2. Bir kavga adamı. 3. Yalçın bir irade. 4. Taviz vermeyen bir mizaç. 5. Tefekkürden çok iman.

Scienza Nuova: Teolojinin sisleri arkasında çakan şimşek.

Scott: 1. Romantizmin köşe taşlarından. 2. Cervantes'in daha genişlemiş, daha gelişmiş bir devamı.

Servet-i Fünun: 1. Zamanda ve mekânda kaçış edebiyatı. 2. Müstağripler kervanı. 3. Her iskeleye uğrayan, hiçbir ülkeye yerleşmeyen bir kervan.

Sis: 1. İmparatorluğun mezar taşı kitabesi. 2. Fecirle sona eren bir karanlık.

slogan: 1. Karanlık kinlerin birbirine saldırttığı çılgın sürülerin

savaş çığlığı. **2.** İlkelin, budalanın, papağanın ideolojisi.

sol: **1.**Burjuvazinin ve dördüncü sınıfın bayrağı. **2.** İfrit. **3.** Yabancı. **4.** Maskeli haydut.

sonsuzlaşmak: Boş kubbeleri sonsuzluğumuzla doldurmak.

sosyoloji: Buhranların çocuğu.

Sovyet sosyolojisi: Sosyolojinin karikatürü.

söz: İki sonsuz arasında bir çırpınış.

Stirner: **1.** Bir başka Sade. **2.** Yasak bölge tanımayan serazat bir fikir Don Kişot'u.

Suç ve Ceza: İnsan ruhunun uçurumlarını, mağaralarını, dehlizlerini tarayan bir kitap.

Ş

şaheser: Mesut bir tesadüfün çocuğu, yani babası meçhul bir piç.

şair: **1.** Uzaklardan gelen şehzade. **2.** Mesut bir tesadüfün çocuğu, yani babası meçhul bir piç.

şuuraltı: Her istediğini kolayca elde eden mutlu azınlığın imtiyazı.

T

Tagor: **1.** Binlerce yılın ötesinden gelen, binlerce yankısı olan bir ses. **2.** Hint'in ve şiirin sesi. **3.** Hem gönül, hem düşünce adamı. **4.** İlhamlarını kâh sözle, kâh çizgiyle dile getiren bir düşünce adamı. **5.** Altın bir rebapta inleyen şarkı. **6.** İhtirasların ummanı üzerinde yükselen ezelinin şarkısı. **7.** Hayatı bütünüyle yaşayan, bütünüyle terennüm eden ilk Hint velisi. **8.** Bütün varlıkları kucaklayacak kadar geniş, bütün tezatları ahenkleştirecek kadar güçlü, sakin serazat bir gönül. **9.** Rüya.

talebe: İsteyen, yani arayan, susayan.

Tanrı: **1.** Kâinatın bel kemiği. **2.** Yıldızlarla oynayan çocuk. **3.** Beşerin en büyük keşfi.

Tanrı fikri: İstikameti ayarlayan kutup yıldızı.

Tanzimat: **1.** Babıali'nin Avrupalılaşması **2.** Edebiyatımızı istila eden Batı.

tarih: Millî birliğin ve millî şuurun biricik mimarı.

taşlamacı: Akbabalara yaranmak için güvercinlere saldıran bir maskara.

tecessüs: Düşünce cangılında yolumuzu aydınlatan hırsız feneri.

tecrübe: **1.** Harem ağalarının silahı. **2.** Bayağılığa alışmak ve bayağılaşmak.

tefekkür: Şüphenin dünyası.

Tefekkür Sina'sı: **Metruk bir manastır.**

Tek ve Dünyası: Kitap değil, felaket.

Telamak: Avrupa'dan gelen bir hümayunname.

tercüme: **1.** Yaratış. **2.** Başka bir iklimde, başka bir çağda doğan düşüncenin kendi toprağımızda dirilmesi. **3.** Hem dili, hem de düşünce ve hassasiyetin girift dünyasını zenginleştiren bir fetih.

türbedarlık: Ezeli değerlerin bekçiliği.

Türk aydını: **1.** Kitab-ı Mukaddes'in Serseri Yahudisi. **2.** Tanzimat'tan beri sığınacak ada arayan bir garip sürgün.

Türk düşünce tarihi: Ülkesiyle göbek bağını koparan bir intelijansiyanın dramı.

Türk Teceddüt Edebiyatı: Asırlık bir kavganın şairane bir fezlekesi. 2. Redd-i miras beyannamesi. 3. Türkiye'de bir nevi efkâr-ı umumiye, bir zevk ve irfan ittiradı yaratan kitap.

U

uydurca: **1.** Uçurum. **2.** Köksüz, şiirsiz, tedaisiz kelime leşleri.

uydurma dil: **1.** Tarihten kaçanların dili. **2.** Şuursuzluğun ördüğü duvar. **3.** İrfanı boğan kement. **4.** Hafızasını kaybeden bir neslin sesi.

V

Vico: Seziş.

Voltaire: Burjuvazinin temsilcisi.

W

Weber: Protestan insanın yani Hristiyan Avrupa'nın destancısı.

Y

yalan: 1. İnsanın zırhı. 2. Hürriyete açılan kapı. 3. Kaygıların bittiği liman. 4. Bir yaratış.

yanıldığını kabul etmek: 1. Yeni bir hakikatin fethiyle zenginleşmek. 2. Parçadan bütüne, karanlıktan aydınlığa geçiş.

yaratmak: 1. Yabancılaşmak. 2. Yok olmak.

yazarın niyeti: Okurken araştırmaya çıkacağınız maden.

Yeni edebiyat: Rüştünü idrak etmeden kocayan nesillerin kendi kendini tahrip insiyakı.

Yeni İnsan: Okunmayan ve satılmayan bir dergi.

yığın: 1. Irzını teslim edecek bir zorba arayan kadın. 2. Çobansız rahat edemeyen kaz sürüsü.

yobaz: 1. Samimiyet. 2. Kendini bir nass'a hapseden idrak.

yobazlık: Şark'ın nefis müdafaası.

Yunan, İskandinav, Germen destanları: Birer cinayet salnamesi.

Yunan edebiyatı: Bir fuhuş edebiyatı.

Yunân-ı Kadîm: Avrupa'nın dildâdesi.

Z

Zafername: Büyük bir kabiliyetin küçük kinlerini dikenleştiren eser.

zaman: 1. Abus, kocaman, sakit bir masal kuşu. 2. Çıplak, sevimsiz, uçsuz bucaksız bir dağ.

zekâ: Rüzgârda unutulan mum.

SONUÇ

1. Çalışmamızın birinci bölümünde, Bu Ülke'deki cümleler yapı bakımından değerlendirilirken, aralarında "ortak öge, ortak kavram, ortak yapı" bulunan cümleler bir "cümle topluluğu" olarak düşünülmüş ve bu cümle topluluklarına "küme cümle" adı verilmiştir. Buna göre Bu Ülke'deki "küme cümleler"in oluşumu daha çok öge ortaklığına dayanmaktadır. "Küme cümleler"de bazen cümle ögelerinden biri, bazen de birkaçı ortak olabilmektedir; Ortak ögenin kelime grubu kuruluşunda karşımıza çıktığı bir kısım örneklerde ise, bu kelime gurubunu oluşturan unsurlardan yalnızca biri ortak olabilmektedir.Ortak öge çoğu kez cümlelerden birinin "yüzey yapı"sında yer alırken, diğer cümle(ler)in "derin yapı"sında bulunmaktadır. Ortak ögenin kümeyi oluşturan bütün cümlelerde tekrarı ise bir vurgu unsurudur. Bunun dışında Bu Ülke'de "karşılıklı olma ilkesine dayalı cümleler ile nakil cümleleri, bağlama edatları ile kurulan cümleler ve döngülü cümleler", diğer "küme cümle" tipleri olarak tespit edilebilmektedir.

2. Bu Ülke'de "yani" bağlama edatı ile kurulan cümleler ile bizim "döngülü küme cümleler" adını verdiğimiz cümle tipleri, tipik Cemil Meriç cümleleridir. Her iki cümle tipinde de önceki cümlenin elemanlarından birine dönen Meriç, bu elemanı ya "yani"den sonra açıklamakta ya da "döngülü küme cümleler"de olduğu gibi "sıfatlar, isim tamlaması ve bağlama grubu" ile tekrar ederek bir anlam vurgusu oluşturmaktadır. Bu tip cümleler, yazarın ele aldığı konuyla ilgili bütün ayrıntıları sıralamasını sağlayan, "tamamlanmaya ve yeni unsurlarla zenginleşmeye müsait, ucu açık" cümlelerdir.

3. Yoğun olarak kullanılan "yani"li ve "döngülü küme cümleler" ile, "O değildir, budur." , "Onu yapmaz, bunu yapar." tarzındaki cümleler, zihinsel algılamamızın beklediğinden çok farklı, sürpriz ifadelerle sürdüren

yazar, okuyucuyu şaşırtarak bir nev'i "şok" etkisi yaratmaktadır. Bu dilde "yani"li cümleler bir denklik açıklaması değildir. "O değildir, budur." kuruluşundaki cümlelerde görülen zıtlık ise çoğu kez kelimenin değil, kavramın delâletiyle ortaya çıkar.

4. Bu Ülke'de %54 oranında isim cümlesi kullanılmıştır. Bu cümlelerin büyük bir kısmında bildirme eki düşmüş, ekin kullanıldığı durumlarda ise kesinlik anlamı ön plâna çıkmıştır.

5. Bu Ülke'deki isim cümlelerinde yüklem tek kelimeden oluşabileceği gibi kelime grubundan da oluşabilmektedir. Yüklemi tek kelimeden oluşan isim cümleleri arasında "yargı sıfatları" ile kurulanlar, yazarın üslûbu açısından dikkat çekici cümlelerdir. Cemil Meriç, gözle görülebilecek şeyleri göremediği, eşyayı ayrıntılarıyla tanıyıp tefrik edemediği için cümlelerinde gramatikal sıfatlara fazla yer vermemiştir. Ancak hareket, bir âmânın da bizzat yapabileceği veya algılayabileceği bir keyfiyettir. Bu yüzden yazar, sıfatı varlıktan ayırarak yargıya dönüştürmüştür.

6. Bu Ülke'de yargının fiilimsilerden oluştuğu isim cümleleri de kullanılmıştır. Bunlar hareket üslûbunu takviye eden cümlelerdir. Yine yüklemin sıfat tamlaması kuruluşunda karşımıza çıktığı örneklerin büyük bir kısmında sıfat unsuru sıfat-fiildir. Her sıfat-fiil zaman ve kişiye bağlanabilecek bir hareketin dönüşümlü şeklidir. Sıfat-fiiller de hareket elemanı oldukları için dinamik unsurlardır. Meriç'in bu geçici hareket unsurlarını vasıf isimlerinden çok kullanması "dinamik ve yalın" bir üslûba karşılık gelir.

7. Türkçe söz diziminde fiil cümleleri isim cümlelerine göre daha çok kullanıldığı hâlde, Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserindeki toplam 3955 cümleden 2134'ü, yani %54'ü isim cümlesidir. Bu cümleler "tanım, tayin ve tespit" cümleleridir. Bu Ülke'de 94 adet cins ismi, 53 adet özel isim, isim

isim, isim cümleleri aracılığıyla tanımlanmıştır. Bunlar alternatif – subjektif yargılardır. Cemil Meriç, dilimize yabancı dillerden giren kavramları, "uydurca" kelimeleri yeniden tanımlayarak bunların sebep olduğu "kavram kargaşası"na son vermek istemiştir. Düşünce hayatında önemli yeri olan kavramlara ilişkin tanım cümleleri ile bu kavramları idealize etmiştir. Söz konusu cümlelerin isim cümlesi kalıbıyla söylenmesi bunların "telkin ve ikna gücü"nü arttırmıştır. Bir nesne , kavram ya da varlığa ilişkin art arda sıralanan tanımlar ise bir vurgu unsurudur.

8. Bu Ülke'de yer alan fiil cümlelerinin bir kısmı da tıpkı isim cümleleri gibi "tayin ve tespit" amaçlıdır. Fiil cümlelerinin isim cümlelerine oranla daha yoğun kullanıldığı metinlerde ise "tahkiye üslûbu" ön plândadır.

9. Bu Ülke'de "iç yüklemli" cümleler de kullanılmıştır. Bu cümlelerin tipik özelliği, "yüklemin yalnızca bir eleman içeri çekilmesi ve yüklemden sonraki elemanın da çoğunlukla tek kelimeden oluşması"dır. Yazar bu tip bir cümle ile sona aldığı elemanı vurgulama amacı taşır. Vurgulu elemanın tek kelimeden oluşması ise bu etkiyi arttırır.

10. Yazarın Bu Ülke'deki "iç yüklemli" cümleler ile söz dizimini değiştirmesi, insanımızın bilincine alışılmışın dışında iletiler göndererek onu harekete geçirmeye yönelik bir şoklama işlemidir. "İç yüklemli" cümlelerden bir kısmında söz dizimindeki değişme, anlama "müzik yoluyla da yapılan değişik bir vurgunun aracı" olur. Böylece Cemil Meriç, düşünsel yapıyı şiirsel platforma taşır.

11. Bu Ülke'deki "iç yüklemli" cümlelerin %72'si fiil, %28'i isim cümlesidir. İsim cümleleri çoğunlukla "özne+yüklem" kuruluşunda oldukları için, fiil cümlelerine göre daha kolayca "iç yüklemli" cümleye dönüştürülebilir. Fiil cümlelerinde özne ile yüklemden başka "nesne ve çeşitli görevlerdeki tamlayıcılar" da kullanıldığı için yüklemi içeri çekmek

zorlaşmaktadır. Çünkü fiil cümlelerinde yüklem içeri çekildikçe diğer ögelerden anlam ilgisi yönüyle uzaklaşır. Meriç biraz da bu sebeple yüklemi yalnızca bir eleman içeri çekmiş, böylece "iç yüklemli fiil cümleleri"nde cümlenin temel ögesi durumundaki yüklem ile diğer ögeler arasındaki bağlantıyı koruyarak cümleleri zapt u rapt altına alabilmiştir.

12. Bu Ülke'de kullanılan "iç yüklemli" cümlelerden %80'i kısa cümledir. Bu, iç yüklemli bir yapıda cümle uzadıkça yüklem ile diğer elemanlar arasında anlam ilgisi kurmanın zorlaşmasıyla ilgilidir. Ancak "orta ve uzun iç yüklemli cümleler" de Meriç'in üslûbu açısından önemli cümlelerdir. Bu tip cümlelerde uzun bir ifadenin sonunda söylenen ve çoğunlukla tek kelimeden oluşan öge bütün dikkatleri üzerine çeker.

13. "İç yüklemli" cümlelerin sayıca fazla olduğu metinlerde duygu yüklü bir anlatım ön plândadır. Yoğunluk bakımından fazla olduğu metinler ise kısa metinlerdir.

14. Uzunluk-kısalık bakımından cümle şimdiye kadar ele alınmamış bir konudur. Biz çalışmamızda öncelikle cümle uzunluğunu belirlemede bir ölçüt geliştirdik. Buna göre Bu Ülke'deki cümlelerin %77'si kısa cümledir. Kısa cümlelerin de %80'ini isim cümleleri oluşturmaktadır. Bu kısa isim cümlelerinin temeli Sinan Paşa'nın Tazarruname adlı eserine dayanır. Tazarruname'de bir kavrama ilişkin zincirleme tanım cümleleri olarak karşımıza çıkan kısa isim cümleleri, Meriç'te değişip gelişerek derin felsefî arka plânı ve okuyucuyu çabucak etkisi altına alan anlatımıyla birer aforizmaya dönüşmüştür. Bu cümlelerin âdeta kendini ezberletecek kadar akılda kalıcı olması, "yazarın yarına bir şey bırakma arzusu"nun tezahürü gibidir.

15. Meriç, özellikle kısa metinlerde daha çok kısa cümlelere yer vermiştir. Bu metinler düşünce ağırlıklı metinlerdir. Söz konusu metinlerde dilin genetik-atomik özünü yakalayan kısa cümlelerle felsefî bir anlatım

tarzı oluşturan yazar, kaynağını Şark'ın geleneksel "hikemiyat" üslûbundan alan felsefî-şiirsel bir dil oluşturur.

16. Bu Ülke'de orta ve uzun cümleler de vardır. Bu cümleler "öge sayısının artması ile, açıklayıcılara bağlı olarak, bağlama edatları ve noktalama işaretleri ile zarf fiiller" sayesinde uzayabilmektedir. Bunlardan açıklayıcılara bağlı olarak uzayanları parçalayıp daha kısa cümleler elde edemezken, diğer cümleleri parçalamak ve kısaltmak mümkündür.

17. Bu Ülke'de soru cümleleri de kullanılmıştır. Bunlar cevabı ertelenen cümlelerdir. Cemil Meriç'teki soru cümleleri çoğunlukla bir "sorgulama" sonucu oluşan "ret ve isyan" duygularının ifadesidir. Bazı durumlarda yazar "düşüncelerini onaylatmak", "hayret, merak, şüphe" gibi duygularını okuyucuyu etkileyecek biçimde anlatmak için soru cümlelerine başvurur. Bazı soru cümleleri de tıpkı "yani"li ve "döngülü" cümleler gibi yargının kapsamını daraltma ya da genişletme işleviyle karşımıza çıkar. Yine yazar, bir doğrudan ifadeyi olduğu gibi verebilmek için soru cümlelerini kullanır.

18. Bu Ülke'de kullanılan açıklama cümlelerinden özellikle "yani" ile kurulanlar önemli bir yere sahiptir. Bu cümleler kavramların bozulup, dilin işaret sistemi yerine parolaya dönüştüğü bir devirde, yazarın karşı karşıya kaldığı iletişim sorununun göstergesidir.

19. Bu Ülke'de çok sayıda kesik cümle kullanılmıştır. Bunların bir kısmında eksik öge okuyucu tarafından rahatlıkla tamamlanabilecek kadar açıkken, bir kısmında da önceki veya sonraki cümle aracılığıyla tamamlanabilmektedir. Meriç, kesik cümleleri "olay, tasvir ve duygu" anlatımında kullanmıştır.

KAYNAKÇA

A. CEMİL MERİÇ KAYNAKÇASI

MERİÇ, Cemil (1998a) Bir Dünyanın Eşiğinde. İletişim Yay. 4. baskı. İstanbul.

———— (1981) Bir Facianın Hikâyesi. İstanbul.

———— (2000a) Bu Ülke, İletişim Yay. 12. baskı. İstanbul.

———— (1984) Işık Doğudan Gelir. İstanbul.

———— (1998b) Jurnal 1 (1955-1965). İletişim Yay. 8. baskı. İstanbul.

———— (1999) Jurnal 2 (1966-1983). İletişim Yay. 6. baskı. İstanbul.

———— (1998c) Kırk Ambar- cilt 1- Rümuz-ül Edeb. İletişim Yay. 2. baskı. İstanbul.

———— (1985) Kültürden İrfana. İstanbul.

———— (2000b) Mağaradakiler. İletişimi Yay. 2. baskı. İstanbul.

———— (1996a) Saint-Simon, ilk sosyolog, ilk sosyalist. İletişim Yay. 2. baskı. İstanbul.

———————— (1997) Sosyoloji Notları ve Konferansları. İletişim Yay. 4. baskı. İstanbul.

———————— (1996b) Ümrandan Uygarlığa. İletişim Yay. 4. baskı. İstanbul.

YAZAN, Ümit Meriç (1998) Babam Cemil Meriç. İletişim Yay. 2. baskı. İstanbul

YAVUZ, Hilmi (1998) "Kültürden İrfana, Batıdan Doğuya Türk Düşüncesinde Soylu Bir Başkaldırı, Evrensel Bir Diriliş" – konuşma metni-. Cemil Meriç ve Bu Ülke'nin Çocukları (edisyon). Hzr. Ergün Meriç, Ayşe Çavdar. İz Yay. İstanbul.

B. GENEL KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan (2000). Her Yönüyle Dil. Ankara.

ATABAY, N. - S. Özel – A. Çam (1981). Türkiye Türkçesinin Sözdizimi. TDK Yay.Ankara

BANGUOĞLU, Tahsin (2000) Türkçenin Grameri. Ankara.

BESEREK, Ahmet (1991) Türkçede Cümle Yapısı. MEB Yay. Ankara.

BİLGEGİL, M. Kaya (1984). Türkçe Dilbilgisi. Dergâh Yay. İstanbul.

BOZKURT, Fuat (1995) Türkiye Türkçesi. Cem Yay. İstanbul.

CEMİLOĞLU, İsmet (2001) Dede Korkut Hikâyeleri Üzerine Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme. TDK Yay. Ankara

ÇATIKKAŞ, M. Atâ (1996) Uygulamalı Türk dili ve kompozisyon kılavuzu: üniversiteler için. Alfa Yay. İstanbul.

DİZDAROĞLU, Hikmet (1976) Tümce Bilgisi. TDK Yay. Ankara.

EDİSKUN, Haydar (1988) Yeni Türk Dilbilgisi. Remzi Kitabevi. İstanbul.

ELDEMİR, Aysu (1980) Saussure'dan Sonra Yapısal Dilbilimde Sözdizimi Konusundaki Tutumlar, Yöntemler ve Dönüşümlü Üretimsel Dilbilgisinde Chomsky, Dilbilim ve Dilbilgisi Konuşmaları 1. TDK Yay 465. Ankara. s. 129-147

EMRE, Ahmet Cevat (1945) Türk Dilbilgisi. TDK. Yay. Ankara.

ERGİN, Muharrem (1993) Türk Dilbilgisi. İstanbul.

GENCAN, Tahir Nejat (1991) Dilbilgisi. Kanaat Yay. İstanbul.

HATİBOĞLU, Vecihe (1972) Türkçenin Söz Dizimi. TDK. Yay. Ankara.

İZ, Fahir (1996) Eski Türk Edebiyatında Nesir. Akçağ Yay. Ankara.

KARAHAN, Leylâ (1999) Türkçede Söz Dizimi. Akçağ Yay. Ankara.

———————— (1995) "Türkçede birleşik cümle problemi" "Türk Gramerinin Sorunları" Toplantısı (22-23 Ekim 1993). s. 36-42. TDK Yay. Ankara.

KOÇ, Nurettin (1990) Yeni Dilbilgisi. İstanbul.

KORKMAZ, Zeynep (1995) Türk Dili Üzerine Araştırmalar. TDK. Yay. Ank.

KÜLEKÇİ, Numan (1995) Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar. Akçağ Yay. Ankara

ÖZBAY, Hüseyin (1994) Çolpan'ın Şiirleri. TKAE Yay. Ankara

———————— (2001) Aldanışların Penceresinden. Günce Yay. Ankara

SALDERE, Gülsüm (2002) Abdürrahim Karakoç'un Lirik Şiirlerinde Kelime Dünyası. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara

ŞİMŞEK, Rasim (1987) Örneklerle Türkçe Söz Dizimi. Trabzon

TANE, Vahit (1993) Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Dil ve Üslûp. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri

TÜRKÇE SÖZLÜK (1998). TDK Yay. Ankara

ÜSTÜNOVA, Kerime (1998) Dede Korkut Destanlarında Cümleden Büyük Birlikler. Alfa Yay.

ÖZET

Dilbilimsel anlamda üslûp incelemelerinin "kelime ve cümle" olmak üzere iki boyutu vardır. Bu çalışmada, Cumhuriyet dönemi Türk nesrinin üslûp sahibi yazarlarından biri olan Cemil Meriç'in Bu Ülke adlı eserindeki cümleler "dil ve üslûp" özellikleri yönünden incelenmiştir. Bunu yaparken klâsik tasniflerdeki ana başlıklara uyulmuş, bunlara bir de şimdiye kadar üzerinde durulmayan "uzunluk-kısalık" bakımından cümle bahsi eklenmiştir. Bu Ülke'deki cümlelerin yapısalcı yöntemle bir sistematik bulmaya doğru incelenmesi sonucunda Cemil Meriç'in "tanım, tayin, tespit" amaçlı isim cümlelerini fiil cümlelerine nispetle daha sık kullandığı belirlenmiştir. Cemil Meriç, dilimize yabancı dillerden giren kelimeleri, "uydurca" kelimeleri yeniden tanımlayarak bunların sebep olduğu kavram kargaşasına son vermek istemiştir.

Bu Ülke'de 1/7 oranında iç yüklemli cümle kullanılmıştır. Bu cümlelerin tipik özelliği yüklemin yalnızca bir eleman içeri çekilmesi ve yüklemden sonraki elemanın da tek kelimeden oluşmasıdır. İç yüklemli cümleler Bu Ülke'de "vurgu" amacıyla kullanılmıştır.

Bu Ülke'deki cümlelerin % 77'si kısa cümledir. Kısa cümlelerin de % 80'i isim cümlesidir. Yazar, temeli Tazarruname'ye dayanan kısa-isim cümlelerini geliştirerek birer "aforizma"ya dönüştürmüştür. Kısa metinlerde dilin genetik-atomik özünü yakalayan kısa cümlelerle de kaynağını Şark'ın "geleneksel hikemiyat üslûp"undan alan felsefî-şiirsel bir dil oluşturmuştur.

Bu Ülke'deki "yani"li ve "döngülü" cümleler de tipik Cemil Meriç cümleleridir. Bu tip cümleler, yazarın ele aldığı konuyla ilgili bütün ayrıntıları sıralamasını sağlayan cümlelerdir. Bu dilde, "yani"li cümleler bir denklik açıklaması değildir. Bu tip cümleleri zihinsel algılamamızın beklentisinden çok farklı, sürpriz ifadelerle sürdüren yazar, okuyucuyu şaşırtarak bir nevi "şok" etkisi yaratmaktadır.

Anahtar kelimeler: Cemil Meriç, Bu Ülke, cümle,üslûp.

ABSTRACT

There are two dimensions of linguistic- stylistic studies as "vocabulary" and "syntax". In this thesis we studied on the syntax of Bu Ülke whose writer is one of the most important representatives of Turkish prose, in the Republic Term. During the study we obeyed the classical classification in syntax, but we also studied about the lenght of a sentence. We studied by structural methods to reach a system, and as a result we determined that Cemil Meriç had used "short noun sentences" especially to definite the words, which come from foreign languages and are made up wrongly, because he wanted to put an end to concept confusion.

In Bu Ülke, There are inverted sentences at the range of 1/7. In this kind of sentences predicat is moved only one element inside of the sentence and the element at the end of the sentence is generally formed of one word. These sentences are used for "stress".

%77 of the whole sentences in Bu Ülke are "short" sentences. %80 of these are "noun" sentences. Cemil Meriç converted the "short-noun" sentences of which fundamentals are based on "Tazarruname" to a maxim. In short texts, with the "short-noun" sentences which express the genetic and atomic kernel of Turkish, he formed a philosophical and poetical language.

The sentences with conjunction of "that is" and the "transformatical" sentences are special to Cemil Meriç. These kind of sentences made him possible to enumarete the details of the topics which he dealed with. In this language the conjunction of "that is" is not used as an explanation of "balance". Cemil Meriç who continues these sentences different from our mental expectations surprises the reader, so he creates an effect of shock.

Key words: Cemil Meriç, Bu Ülke, syntax, stylistic.